

taria esset, & sit simplex debitum, alioquin omnis debitor eam, cui obligatus esset ex aliqua ratione, prohibetur sibi filioque suo contingere.

6. Sed & is, qui pupillam abstinet bonis patribus sui, rationem eius re i praestebat. Natura potest, ut eius inconfutabilis hoc fecerit, & hoc nomine condemnari debeat, sed eis, optimo consilio, & suo sit auxilio pratorum iurisdictionis, quia non foliendo pater eius decesserat nihilominus tamē, quia iudicio hoc probari oportet, impediuntur nuptiae, nam qui bene tuncelam & ex fide administravit, nihilominus prohibetur.

68. *Paulus* libro singulari ad Senatus consultum surplicium.

Vtre gentium incestum comunitur, qui ex gradu ascendentium, vel descendenter vxorem duxerit, qui vero ex latere eam duxerit, quam veratur, vel adfines, quam impeditur, si quidem palam fecerit, leuius, si vero clam hoc commiserit, gravius punitur, cuius diversitas illa ratio est circa matrimonium, quod ex latere non bene contrahitur, Palam delinquentes, vi errantes, maiore pena excusantur, clam committentes, & consumantes plentur.

DE IURE DOTIVM. TIT. III.

Paulus libro 14. ad Sabinum.

Dotis causa perpetua est, & cum voto eius, qui dat, ita contrahitur, vt semper apud mariti sit.

2. *Idem* libro 60. ad Edictum.

R. Eius publicis incolles, mulieres doles salvas habent, propter quas nubere possunt.

3. *Ulpianus* libro 63 ad Edictum.

Dotis appellatio non refertur ad ea matrimonia, quae confidere non possunt, neque enim dos sine matrimonio esse potest, bicunque igitur matrimonij nomen non est, nec dos est.

4. *Paulus* libro 6. ad Sabinum.

S. Proprietati nudis in dotem dare, vsus fructus accesserit, incrementum videtur dos, non alia dos, quemadmodum si quid allubione accesserit.

5. *Ulpianus* libro 31. ad Sabinum.

P. Profectio dos est, quae a patre, vel parente profecta est, et de bonis vel facto eius.

1. Si uix ipsius parentis dedit dotem, siue procurator eius, siue iustit alium dare, siue, cum quis de dicit negorium eius gerens, patrem ratum habuit, profectio dos est.

2. Quid si quis patri donaturu sedit: Marcellus libro sexto Digestorum scriptis, hanc quoque a patre profectam esse, & ei verum.

3. Sed & si curator furiosi vel prodigi, vel enus suis alterius, doles dederit: similiter dicimus, doles profectiam esse.

4. Sed & si proponas, prætorem, vel præfitem decreueris, quantum ex bonis patris vel ab hostibus captiuis a lacronibus oppressi, filii in dotem detur, hec quoque profectio videtur.

5. Si pater repudiauerit hereditatem, dotis continua causa, forte quod maritus erat substitutus, aut qui potuit ab intestate hereditatem vindicare: dotem profectiam non esse Julianus ait.

Sed & si legatum in hoc repudiauerit pater, ut a pud generum heredem remaneat, dotis constituta causa: Julianus probat, non esse profectum id de bonis: quia nihil ergo dicit de suo pater sed non adquisiuit. 6. Si pater, non quasi pater, sed alio dolem promittente, fideiussit: et quia fideiussor soluerit: Neratius ait, non esse profecti, iam doles quamvis pater seruare a rea id, quod soluit, non possit. 7. Sed si pater dotem promisit: et fideiussor vel reum pro se dedit: ego puto, profectio esse dotem, sufficit enim, quod pater sit obligatus reo, sive fideiussori.

8. Si aliquis familiam suam, excepit, delege-

gauit, ut daret pro filia dotem: vel etiam ipse acceptus, & dedit: videtur dotem ab aucto prosectorum. Natura potest, ut eius inconfutabilis hoc fecerit, & hoc nomine condemnari debeat, sed eis, optimo consilio, & suo sit auxilio pratorum iurisdictionis, quia non foliendo pater eius decesserat nihilominus tamē, quia iudicio hoc probari oportet, impediuntur nuptiae, nam qui bene tuncelam & ex fide administravit, nihilominus prohibetur.

9. Si quis certam quantitatem patri donauit, ita ut hanc pro filia dare: non esse dotem profecticiam, Julianus libro septuagesimum digestorum scriptis, obsecratus est enim, ut datur, aut si non dederit, condicione tenetur. Hoc & in matre iuris est, si forte sub ea condicione vxor marito datur, ut pro filia genero in dotem daret, nec videtur uxori marito donasse, rectissime ergo aliis, ut non sit interdicta donatio iure ciuilium, non enim ad locum datur, ut ipse habeat, sed ut genero pro filia expatatur, denique, si non dederit, condicione tenetur, esse igitur dotem istam adiutoriam, Julianus ait, & ita ut imur. 10. Si filius familiis dotem profectio esse dotem, non enim pro hereditate patris, ut alienum solvit: sed siut si alienum suscepit, dum filius familiis esset, patres familiis factus exoneratur. 11. Si pater pro filia emancipata dotem dederit: profectio nihilominus dotem esse, nemini dubium est, quia non ius potestatis, sed parentum nomen dotem profectiam facit, sed ita demum, ut parentes dederit, ceterum si cum debet filia, volumare ei in deditudinibus est.

12. Si Papianus libro decimo quæstionum ait: cum pater curator lux filii iuri sui effecta, dotem pro ea constituerit: magis enim, quasi patrem id, quam quasi curatorem, secuisse videbitur. 13. Julianus libro nonodecimo digestorum.

A. Doptium quoque patrem, si ipse dotem dedit, habere eius repetitionem ait. 14. Si quis pro aliena filia dotem promiserit, & promisori pater heres existet, Julianus dicit, ut interest, ante nuptias pater heres existit, & dotem dederit, an postea. si ante, videri dotem ab eo profectam, potius enim nuntius remittendo, resoluere dotem, quod si post nuptias, non est profectio.

6. Pompeius libro 14. ad Sabinum.

I. Vtre succursum est patris filia amissa, solatii loco cederet, si redderetur ei dos ab ipso profectio & filii amissione, & pecunie damnum sentire.

1. Si pater alienum fundum bona fide empsit, in dotem dedit: ab ipso profectus intelligitur.

2. Si in dose danda circumuentur sit alterius, etiam majori anni vigintiquinque succursum est, quia bona & sequo non conueniat, aut lucrat aliquid cum danno alterius, aut danno sentire per alterius lucrum.

7. *Paulus* libro 31. ad Sabinum.

D. Orit fructum ad maritum pertinere debere, & quitas suggestit, cum enim ipse onera matrimonij subeat: et quoniam est, cum etiam fructus percipere, & si fructus constante matrimonio percipi finit, dotis non erunt. si vero ante nuptias percepit fuerit, in dotem convertuntur nisi forte aliquid inter maritum futurum, & definitam vxorem concuerit. tunc enim, quasi donatione facta, fructus non redditur.

2. Si vñfructus in dotem datus sit, videtur, ut virum fructus reddendi sunt, nec ne, & Celsus libro decimo digestorum ait interrete, quid ait si & nisi apparuit aliud datum, putare se, ius ipsum in dose esse: non etiam fructus, qui percipiuntur.

3. Si res in dose datur: puto, in bonis maritifieri: accessionemque temporis marito ex persona mulieris concedendam. Fiant autem res maritii, si constante matrimonio in dotem dentur. Quod ergo, si ante matrimonium, si quidem sic dedit mulier, ut statim eius facti: efficiuntur, & nimero si hac condicione dedit, ut in eis efficiuntur, & augustinus ius dabo dicimus, ius eius.

10. *Idem* libro 34. ad Sabinum.

D. Leronunque interest viri, res non esse estimatis, idcirco, ne periculum rerum ad eum pertinet, maxime si animalia in dotem accepit: vel restent, qua mulier vixit, sueniet enim, & estimata sit, & ea mulier adiuvit, ut nihilominus animalia adiuvantem corpora praestet, quo-

tiens igitur non estimatis res in dotem dantur, & meliore, & deteriores mulieri sunt.

1. Si prædis in estimatis aliquid accepit, horad compendium mulieris pertinet, si aliquid decebat, mulieris damnum est.

2. Si serui syboleni edidetur, mariti lucrum sibi est, 3. Si eaus dotalium, pecorum ad maritum pertinet, quia fructibus computantur, tamen, ut suppleri proprietatem prius oporteat, & summatis in locum mortuorum capitula ex signatis, residuum in statim maritus habeat, quia fructus dotis ad eum pertinet. 4. Si ante matrimonium estimata res doles sunt, hec estimata quasi sub conditione est, namque hanc habet conditionem, si matrimonium fieri secutus, secutus igitur nuptiis, estimatio return perfruetur, & si vera venditio.

5. Inde qui potest, si ante nuptias principia, estimata deperirent, an mulieris damnum sit, & hoc consequens est, dicere, nam cum sit conditionalis venditio, pendente autem conditione mors contingens extinguit venditionem: consequens est dicens, mulieri perire, quia stolidus erat impleta venditio, quia & estimatio, venditio est.

6. Si res in dotem datur fuerint, quamvis estimata, verum conuenient, ut aut estimatio, aut res præstentur, si quidem fuerit adiudicatum, Utrum mulier vel

6. *Ulpianus* libro 31. ad Sabinum.

I. Ego Seis res dederi, ut ipsa suo nomine in dotem datur: est efficiuntur eius, sicut non in dotem datur, datus conditione tenebitur. Quod si pro ea res ego demus quidem ante nuptias: interest, que conditione dedit: virum ut statim habat accipientis, an secundum nuptias, si statim missa, condicam, si vero non statim, poterit vindicare: quia me res sunt. Quare & si sequi nuptiae, non possunt proprii matrimonij interdictionem, ex posteriori casu res meq; resuabunt. 1. Si res alius tradidit, ut nuptiis secundum, datus efficiuntur, & ante nuptias decessero: ab eis, secundum nuptias, datus esse incipit? & vereor, ne non possit in dominio eius esse, cui date sunt, quia post mortem incipit dominum discedere ab eo, qui dedit: quia pender donatio in die nuptiarum, & cum sequitur condicione nuptiarum, iam heredis dominium eam, qd discedere rerum non possit dominium, iuventio eo, facendum est. Sed benignus est, facere dotum, & cœsitudinem imponi herodi consentire, si quod defunctus fecerit, ut si distulerit, vel absentiæ dolere, vel absente eō, dominum ad maritum ipso lute transfringere mulier maneat iudicata.

2. Si donis autem causa data, accipere debemus ea, quae in dotem datur. 3. Ceterum si res dentur in ea que Graci, & ap. & sp. dicunt, quaque Galli peculium appellant, videamus, an statim efficiuntur mariti, & patrem, si denup, ut sunt, effici maritum & cum distractum fuerit matrimonium, non vindicari potest, sed conditione datis actione peri, ut Diuus Marcus, & imperator nolet cum parte rescripserunt.

3. Si in dose danda circumuentur sit alterius, etiam majori anni vigintiquinque succursum est, quia bona & sequo non conueniat, aut lucrat aliquid cum danno alterius, aut danno sentire per alterius lucrum.

4. Si donis autem causa datur, accipere debemus ea, quae in dotem datur, non tantum in hoc, quod est, sed in dose remanebit. Sed si ante matrimonium, magis est, in matrimonio tempus collata donatio videtur, auctoritate Ideo non valet.

5. Si mulier se dicit circumuentia minoris res estimatis, rupita seruum; si quidem circum in hogi datur, quod seruum datur, non tantum in hoc, quod mulier maneat, sed in dose remanebit. Sed si res secundum statim efficitur arbitrium maritum, virum iustus estimatio, an iustus seruum pateretur. & hanc, si seruum virum, quod si decebat, Marcellus ait, magis estimatio, prestatlans: sed non iustum, sed eam, quae facta est, sive boni, consulere mulier debet, quod sibi estimatus, ceterum, si simpliciter dedisset, procul dubio periculo eius moreretur, non mariti. Idemque & in minore circumuentia Marcellus probat. Nam si emporem habuit mulier iusti pateretur, tunc dicendum, iustus iustum, iustus estimatio, prestatlans, idque dumtaxa vxori minori, anni prestatlans, Marcellus scribit. Segnol autem in marito noxa, & dolor eius adiut, in sumam estimationem prestatlans, & puto verius, quod Segnol ait.

6. Si cum marito debitor mulier pater sit, ut id quod debet, in dose datur: datus actione felicitate agere posse, estimatio, licet enim ipso iure, prior debito liberatus non sit, sed tamen exceptionem habere potest.

7. Si cum marito debitor mulier pater sit, ut id quod debet, in dose datur: datus actione felicitate agere posse, estimatio, licet enim ipso iure, prior debito liberatus non sit, sed tamen exceptionem habere potest.

8. *Idem* libro 34. ad Sabinum.

D. Leronunque interest viri, res non esse estimatis, idcirco, ne periculum rerum ad eum pertinet, maxime si animalia in dotem accepit: vel restent, qua mulier vixit, sueniet enim, & estimata sit, & ea mulier adiuvit, ut nihilominus animalia adiuvantem corpora praestet, quo-

9. *Modestinus* libro singulari de Diffrentia dotis.

Si mulier post diuortium, antequam ex stipulae dote agat, ad eundem virum fuerit renversata, constatius dicetur, per doli exceptionem, ineffacem frater ex stipulae agere posse, usque quo matrimonium perficitur.

Bejune Doktor

ff

14. Ulpianus libro 34. ad Edictum.

Si rem estimata mulier in dote dederit deinde, ea morata faciente in traditione in rerum natura esse desiritationem eam habere non puto.

15. Pomponius libro 14. ad Sabinum.

Quid si per eam non stetit, ac perinde pretium auferit, ac si tradidisset, quia quod evenit, emptoris periculo est.

16. Ulpianus libro 34. ad Sabinum.

Quotiens res estimata in dote datur: cuius ea, virum ex emplo contra vxorem agere: & quidquid eo nomine fuerit consecutus: tamen actione, solito matrimonio, ei prestat oportet, quare & si duplex foris ad virum peruerterit, id quoque ad mulierem redigetur, quia sententia habet: sequitur: quia non simplex vendit sibi, sed dote causa: nec debet maritus lucrari ex damnō mulieris, sufficit enim, maritum indemnum præstari, non etiam lucrum senire.

17. Paulus libro 7. ad Sabinum.

In rebus dotalibus virum prestat oportet tam dolum, quam culpam, quia causa sua dote accipit, sed etiam diligentiam præstavit, quam in suis rebus exhibet.

Tum si re estimata data, nuptiae secundum non sunt videndum est, quid repeti debet, utrum res an estimatio rata sit, si nuptiae sequantur quia nec alia causa contrahendi fuerit, res igitur repeti debet, non pretium.

18. Pomponius libro 14. ad Sabinum.

Si mancipia in dote estimata accepisti, & pactum conuentum factum est, ut tantidem estimata diuertio facta, redderis: manere partum eorum apud te, labeo ait: quia & mancipia tuo periculo fuerint.

19. Ulpianus libro 34. ad Sabinum.

Etiam si alij iussu mariti, dos detur: nihilominus maritus de dose obligatur.

20. Paulus libro 7. ad Sabinum.

Ulianus scribit, valere talen stipulationem: cum moratoria, dote nomine tot dari: & pacifico sollempnitate viva exhibetur, quod non est simile accepti, aliud est enim, differre exactionem: aliud, ab initio in id tempus stipulari, quo matrimonium futurum non sit. Idque & Aristoni, & Neratii, & Pompilio placet.

21. Ulpianus libro 35. ad Sabinum.

Stipulationem, quae propter causam dotes fiat, constat habere se in conditione hanc, si nuptiae fuerint secute: & ita deinceps ex ea agi posse, quia non sit expressa condicio, si nuptiae constat, quare, si nuntius remittatur, defecisse condicio stipulationis videtur.

22. Paulus libro 7. ad Sabinum.

Et licet postea eidem nuptiarum, non conualefecit stipulatio.

23. Ulpianus libro 35. ad Sabinum.

Via autem in stipulatione non est necessaria dotes adiectione, etiam in donatione tantum deinde dicimus.

24. Pomponius libro 35. ad Sabinum.

Si filias familias nuptiarum ex peculio, cuius administrationem habet, dote viro dedit deinde, etiam in eadem causa pecunia eius esset, diuortium fecerit: dos ei recte solvitur, quasi a quolibet peculiari debitore.

25. Paulus libro 7. ad Sabinum.

Si ei nuptia mulier, qui Stickum debet, ita Scum eo pacta est: Pro Sticho quem milii debes, decem tibi dote eras: secundum id quod placuit, rem pro te soli possit, & liberato contingit, & decem in dote erunt, quia & permutatio dotorum conuentio ne fieri potest.

26. Medefinus libro 1. Regularum.

Reta, constante matrimonio, permutari dote posse dignus, si hos mulieris viile sit, si ex pecunia in

rein, aut ex re in pecuniam, idque probatum est.

27. Ulpianus libro 35. ad Sabinum.

Quedam sit factum: fundus, vel res dotalis est?

28. Paulus libro 7. ad Sabinum.

Post nuptias pater non apostet, deteriorem consuetudinem facere, quia nec reddit ei dos, in ista filia postest.

29. Ulpianus libro 36. ad Sabinum.

Cum pater dote in pro filia promittit, & dote legat, quidem marito legavit: videndum est, an legatum valeat, & non puto valere, nam cum creditori debitor, legatus, quod debet: nullum legatum est. Quod si filia legavit, & valeat legatum, dos enim ex promissione marito debetur, tamen, le, anima filia. Et si quidem hoc animo testavero esse, filia ostenderit, ut dupl. caret ei legatum: habebit circumscriptio, quam maritus per sequestrum fuerit, & legatum ex causa legati, quod si alterum voluit habere, si mulier legatum per se oppedita doli exceptionem, non alia cogitur ei heres legatum solvere, quam si caverit, indemne, hoc nomine heredem futurum aduersus maritum ex promissione agentem, sed si maritus agat, nihil de indemnitate eum cauere oportebit, verum mulier, post eum agens, ex: priore repelletur: quia semel dos praestita est.

30. Paulus libro 7. ad Sabinum.

Otem, quia in prius matrimonium data est, non aliter convertit in posterius matrimonium, dicendum est, quam cum hoc agitur, dum hoc agi semper interpres erit, nisi probetur, aliud conuenire.

31. Papinius libro 4. Responsorum.

Vobis si non diuortium, sed iugium fuit: dos & iusdem matrimonij manebit.

32. Pomponius libro 16. ad Sabinum.

Sed ex lapidibus dotalibus fundi lapidem, vel arboris, quae fructus non efficiuntur, superficie dotalis, voluntate mulieris, vendiderit; nummi & ea, editione recepti sunt dotes.

33. Ulpianus libro 6. ad Sabinum.

Sed extraneus sit, qui dote promisit, si quis defectus sit facultatis: imputabitur marito, cur eum non conuenierit, maxime si ex necessitate, non ex voluntate, dote promiserat, nam, si doceat, vicemque parendum marito, qui eum non precipitauit ad solutionem, qui donauerat, quicunque in id, quod facere posset, si conuenienter, condemnauerat, hoc enim: Dives Pius rescriptus eos, qui ex liberalitate conuenientur, in id, quod facere possunt, con lenocinando. Sed si pater, vel ipsa promiserunt: Iulianus quidem libro sexadecimo digestorum scribit, etiam si pater promisit, peculum respicere ad maritum, quod servendum est, debet igitur mulieris esse periculum, nec enim quicquam index propriae auribus audiet mulierem dicentem, cur patrem, qui de suo dote promisit, non vrserit ad exsolutionem multo minus, cur ipsam non conuenierit, restet itaque Sabius disfonsit, ut dicere, quod pater, vel ipsa mulier promisit, viri pericolo non esse: quod debitor, id viri est, quod alius, feliciter doceatur, eius periculo atque cui acquiritur, adquiri autem mulieri accipitrum ad quam rei commodium respicit.

34. Idem libro 34. ad Sabinum.

Mater cum filiis aurum dedisset viendum, pater puerum id aurum in dote viro adpendit: deinceps tibi dote eras: secundum id quod placuit, rem pro te soli possit, & liberato contingit, & decem in dote erunt, quia & permutatio dotorum conuentio ne fieri potest.

datur: vt eas maritus ad arbitrium suum distrahaat, & quandoq; soluto matrimonio, eiusdem generis, & qualitatis alias restituat vel ipse, vel heres eius.

35. Idem libro 47. ad Sabinum.

Ditem à parte, vel à quouis alio promissam, si vir non aucta causa stipulevit: coepit vir esse periculum: & ante mulieris fuisse.

36. Idem libro 48. ad Sabinum.

Debitor mulieris, iussu eius, pecuniam viro ex promissi, deinde vir accepit in eam, iussu mulieris, secundum mulieris petiti, hoc quoquido accipit, ut in eis nominetur, & si alia ex causa & viro debitor dictum, qui dote nominis: præsumit. Illud adhuc subtiliter, ante nuptias, an post nuptias id factum sit, ultum enim interesse videatur, nam h, secundum nuptias, id fuisse est, donec iam constituta marita, accepio ferendo, perdit dote, si autem, antequam nuptiae sequerentur: nihil videatur.

donec constituta esse.

37. Paulus libro 12. ad Sabinum.

Non enim alias petiti mulieris actio, quam si nuptiae secunda tuerit, nam, si secunda non sunt, rancet debitor mulieris obligatus.

38. Ulpianus libro 4. ad Sabinum.

As videndum est, an marito mulier, qui insisteat ex causa legati, quod si alterum voluit habere, si mulier legatum per se opposita doli exceptionem, non alia cogitur ei heres legatum solvere, quam si caverit, indemne, hoc nomine heredem futurum aduersus maritum ex promissione agentem, sed si maritus agat, nihil de indemnitate eum cauere oportebit.

39. Idem libro 33. ad Edictum.

Si serua serua quasi dote dederit, deinde, constat coniunctione, ad libertatem ambo peruenient, speciebus eius: non ademptio, & in eadem coniunctione permanescit: ita res moderetur, usque quae ex rebus corporalius, velut in dote, tempore seruitus, datus existit, & videatur ea tacite in dote conuenerit, ut carum estimatio mulieri debeatur.

Tum si padroni mulier nubet: distinguendum arbitrio, castrensis fuerit, necne, vt in castrensis dicas dote non esse, in eo, qui castrensis non est, quae est matrimonium: & dos, & dote actio est.

40. Idem libro 34. ad Edictum.

Datus seruus rescripti Pontio Luciano in hæc verba: Si mulier, quae dote dederat, post diuortium rursus in matrimonium redit, non renouatio instrumenti: non dubitabit, apud quem res agetur, secundum voluntatem mulieris, quae utique non oportet redire in matrimonium: voluit, pars suis suis fungi, quasi renouata dote.

41. Paulus libro 35. ad Edictum.

Promittendo dote, omnes obligantur, cuiuscunque sexus, conditionemque sint. 1. Sed si nuptiae secundum non fuerint, ex stipulata agi non potest, usque enim res, quam verba intenda sint.

2. Acce: ut quaque latio dote constituitur,

cum debitori marito accepit seruat dote, conuidenter causa. 3. Si à debitore mulieris, sub conditione dote promittere: postea, sed antequam manuteneat posset, debitor solendo esse desirerit: magis, peculum ad mulierem pertinet, placet, nec enim videbitur maritus non nomen secutum in tempore quo exigere non poterit. Quid si iam tunc debitor secundum voluntatem mulieris, quae utique non oportet redire in matrimonium: voluit, pars suis suis fungi, quasi renouata dote.

4. Si debitor mulieris dote promiserit,

& mulierem heredem reliquerit: Labco perinde habendum sit, ac à mulier ipso dote promiserit, cuius sententiam Iulianus quoque probat: nec enim sequitur, quod ipsa debet: & satis esse, accepit dote etiam liberari.

42. Gaius libro 11. ad Edictum.

Provinciale.

Res in dote datas, quae pondere numero, mensura, confitentur, mariti pericolo sunt, quia in hoc periculo multe esse esse dico, quam in dominio, A 2 3

43. Tryphonius libro 8. Disputationum.

Vobis si nuptia debitori filiis familias, & iugum, duxatax ad peculio promisit: quod ex ea causa fuisse, & debetur, nuptiarum tempore inspiciatur.

1. Si vero alii nuptiae, iussi filiis familias debitorum de peculio dote, promittere: tempus inspiciatur, quae dote promissa est, vt tantum in peculio esse estimaretur.

44. Julianus libro 16. Digestum.

Si pater, filius nomine, dote promisisset: & eam nuptias emancipasse: non resolutur promissio, nam & cum ante nuptias pater moretetur, nihil omnino ligatus eius ex promissione obligatus manebit.

1. Quod debitor filiis familias habet, si patris eius ita dote promiserit, Quod mihi debes, vel quod mihi filius tuus debes, dos tibi eras: non obligatus es, vt id, quod actione de peculio seruari, si patre poterat, in dote sit. Marcellus: Si igitur eum filio post hac, siue cum patre agere instituerit: exceptio: pater conueni summonebitur, actione autē de dote si experietur, consequetur, quod in peculio suffice apparuerit eo tempore, quo dote promittebatur. vi: que si post nuptias promissa, eius temporis peculium estimari debet, quo nuptiae ferent.

45. Julianus libro 16. Digestum.

Venadino: innito domino seruus stipulatus acquiritur; si dote, domini nomine, sibi promissum patiatur, obligario domino acquiritur, sed neq; periculum domini praestare debet, & forte debitor mulieris dote promiserit, neq; culpam. Traditione quoq; rei dotalis in persona seruui, vel filiis familias facta, dos constituitur, ita vt neque periculum, nec culpam dominus, aut pater praestet. Igitur hanc dote pericula multa esse dico, quam in dominio,

vel pater tam promissionem, vel donationem habuerit; id estque, etiam manente matrimonio, res, quas tradiderit conditione repetituram: item incerti conditione confectionem, ut promissione liberetur.

¶ Si debitor suo mulier nuptura ita dote promisisset. Quod nichil debet aut fundas. Semper annus dote tibi erit: virum mulier velle: id in dote erit. & si qui em debitum maluerit dotes nomine apud virum remanere, potest ea exceptione se tuori aduersus petentem fundum. quod si fundum dedit, pecuniam mario condicet. 2. ¶ Pater, etiam si falso existimat se filii sua debitorum esse, doteni promisisset, obligabitur.

47. *Idem* libro 18. Digestorum.

Si seruo in dote ante nuptias dato donatum aliquod vel legatum ante nuptias fuisset, amplius dossicuit ex fructibus fundi, qui ante nuptias traditus est.

48. *Idem* libro 2, ad Vrse um Pa-

roceum.

TAli facta stipulatione, decem in anno proximo dote nomine duci spondes: quicquid est, annis ex quo tempore esset numerandus: virum ex die stipulationis factus; in ex eo die, quo dote esse posuerit, id est nuptiarum, & responsum est, ex die nuptiarum annum esse numerandum, ne si aliter obseruaremus, si intra annum nuptie facta non sit, videri posse ita: dote ex ea obligatione deberi. 1. ¶ Sacer generatio sine legauerat, Encio Titio filie mea nomine ceterum heret meus damnae etio dare, hanc pecuniam generum petere debere: ex aetate, & acceptam legatis referrit sed diuortio facto, & dote actionem mulieri reddendam, Proculius respondit, & nihilominus dotes esse factam. Silianus nota: In modo nec filii, si volunt, deneganda est huiusmodi actio.

49. *Idem* libro 5, ex Minicio.

Vir ab eo, qui vxori eius dote facera volebat certam pecuniam eo nomine stipulata est: acinde acceptam eam fecit: quarebatur, efferte ea pecunia in dote: respondebit, si acceptam non fecisset, & promissor soluendo est: desisteret, quarebatur, an culpa magis ea pecunia exacta non esset, eum vero acceptam fecit, omnino modis periculum ad eum periret, perinde enim est, ac si accepereit pecuniam, & quidam promissori donauerit.

50. Africarus libro 8. Questionum.

Quod fundum in dote habebat, diuortio facto, cum in matrimonium rediret, pacta est cum viro, vii decem in dote aciperet, & fundum sibi restituuerit, ac datus decem prius quam fundus ei restituuerit, in matrimonio decelerit, illud ex bona fide est, & negotio contracto conuenit, ut fundus, quae sine causa penes maritum esse ceperit, condicatur.

¶ Et hoc evidenter circa actionem pignorariaciam apparet, etenim si, cum fundum Corneliani pignoris causa tibi tradidisset, postea ex conventione fundum Titianum in hoc tibi tradidisset, ut Cornelianum milie restituueret: minimi (puncto) dubitandum erit, quod statim recte pignoracionem ad recipiendum Corneliani agere possim.

51. Ulpianus libro 2. Responsorum.

Si res, quas filiae emancipate pater donauit, ex voluntate eius postea in dote pro ea date sunt, a filia dote, non a parte videri datam.

52. Marcianus libro 3. Regularum.

Non solum si existimat fundus, sed etiam si non esse nichil in dote datus est: & alias cum neesse non habeat mulier duplum promittere, promissio quia in dote fundus est in dote: vndeque proprium consecutus fuerit a muliere maritus, quandoque

restituerit mulier de dote agenti.

53. *Neratius* libro 3. Membranorum.

Cum vir vxori donare velle, debitor mulier, dum taxat, ad quod soluendo sit, viri pericula ea regit, & si quid debitori ad solvendum facultas accessit, periculum ad eam summam, quia accesserit, crescat; periculumque, etiam si rursus pauperior factus sit, quia iurius eius pecunia, quia res ipsa, ad eum ita aduersus petentem fundum, quod si fundum dedit, pecuniam mario condicet. 2. ¶ Pater, etiam si falso existimat se filii sua debitorum esse, doteni promisisset, obligabitur.

54. *Gains* ad *Edictum* pratoris urbani titulo de Pratorib[us].

Res, que ex dote pecunia comparata sunt, dotes esse videntur.

55. *Paulus* libro 2, ad *Plautium*.

Cum dote causa aliquid expromittitur, fideiussus eo nomine datus tenetur.

56. *Idem* libro 6, ad *Plautium*.

Sed si, qui Stichus mulieri debet in dote delegat, & antequam solueret debitor, Stichus decesserit, cum negi per debitorem stetisset, qui minus solueret, neque maritus in agendo moram fecisset: periculum mulieris Stichus moriorit. quamquam, etiam si maritus maritum fecerit in exigendo, si tamen etiam apud maritum moritur Stichus fieri actione dotes maritus non tenetur. 1. ¶ Ibi dote esse debet, ubi onera matrimonij sunt. 2. ¶ Post mortem patris statim onera matrimonij filii sequuntur, sicut liberis, sicut vxori. 3. ¶ Quod dicitur, necessarias impensas ipso iure dote minorem non est perire, ut si forte fundus in dote sit, definire aliquia ex parte dotali est esse, nisi impensa redditus, aut pars fundis, aut totus retineatur. Sed si tantum in fundum dotali impensum sit per partes, quanti fundis est: defineret eum dotalia esse, scilicet, non dotalia esse, si marito intra annum impensa obtulerit. Si pecunia, & fundus in dote sint, & necessaria impensa in fundum facta: Neutra sit, dote pecuniam mariti, quod ergo, si mulier impensas mariti soluerit, trium crecerit dotes, an ex integro dote videbatur? enim manifestior iniquitas in fundo est, secundum Secundum legem, non nisi sententiam, nam, si definit dotalis esse, porro alienari, rursus quemadmodum poterit fieri dotes, data pecunianam pecuniam in dote esse videbitur? & magis est, ut ager in causa dotes reverteretur.

57. *Iustinius* libro 1, ex *Plautio*.

Nuptia filiofamilias, si fecero dote ita promissa: inquit, quod filius tuus mihi debet, id dote tibi erit: interesse puto, ut filii obligatio, ut patris perfectio, & in re verso promissione continetur. nam si id, quod filii dare oportet, significatu est, tota pecunia, in quod filius obligatio est: per missione dotes continetur, sin autem id, quod patre de peculio, vel in re verso praestare oportebat: estimare debebit, quantia sit eo tempore id, quod promittitur: ea summa dotes esse videbitur, quia patre, eo tempore, filii nomine condonari oportebat, quod si non evidenter apparuit de cuius mulier obligatione sensit: presumptum est, ad filii debitu speclare, verisimile est: nisi evidenter, non contrarium adprobetur.

58. *Celsus* libro 19. Digestorum.

Si sponsalib[us] nondum factis, Titio dote, Sez nomine, promissio ita ea rubore ei mollescam, si potest, nuptiis, dote debet: nisi alii nuptiis medie interne possint. 1. ¶ Si mulier ancilla Paphiliā à Titio nuplata, deinde ei nuptura, quod si sibi debebat, dote habere permisit, etiam si non erit viri Pamphila: an

ipsa tamen Pamphila in dote, & mulieris pericula erit: & quod ea pepererit, reddi mulieri debet: quia si in sua causa prior stipulatio mansisset, non redderetur nisi forte refereretur: habuerit res, quia debet, viri quo tempore dote constituebatur: nam ita poterit videli res ipsa ad eum peruenire: si non habuerit: nam si non habuerit: magis est, ut liberatio obligationis potius quam res ipsa, ad eum ita peruenire videatur, id estque partus eius non debetur.

59. *Merellus* libro 7. Digestorum.

Smulier ita dote promiserit, item ibi sit Titio dote, sed de dote virum teneri, quemadmodum si Titio iussisset dari nec mirum, cum etiam promissura viro dote, possit, delegante eo, alteri promittere, eis dicti solent, alii, quam marito, dotes nonnumi mulierem non possit obligari, nisi enim casibus viro dote quarebitur, non enim existimatius illam ita promisisse, cum vel de Titio nupliis cogitat. 1. ¶ Ex aetate heret institutus, rogatusque mulieri dordram hereditatis restituere: iussus eius, quod debet, dote promisit marito, Vereor, non sit obligatus, nam mulieri in hoc tenetur, ut hereditatem restituendo transferat actiones, & quas habet, & quibus est oblitus: quas transference ad alium, quam cui debet fideicommissum, non potest. Aliquis dixerit, incertum cum eo agi possit: fideicommissum præster: estimationem, huic ego confitente non possum, nam obligari mulieris debitor, ita ex quoniam accepere id ipsum, quod ei debetur, viri poctet. Sed ne indotata mulier esse videatur dicendum est, ipsi mulieri ex Trebelliano restitutam esse parent hereditatis, que ei relata est, ut ea marito pro dote eam solueret, quia & ad eam fideicommissum, & onera eius pertinent, delegatione propter nimiam subtilitatem, & causas necessitatem, minime opinentur. 2. ¶ Eius nomine, quia liberis videbatur, decem in dote dedit, si eis casu habebit conditionem, quo habere possint, si mulieris liberis nomine dedit, nec nuptiis fecerit, nisi in manuilla nuptiis, ita demum dote erit, & ex mente dedit, ut quandoque secundum nuptiis dote esset, igitur, si mulier donatus dedit, dominus condicet, quemadmodum siccum, qui sibi donatus est, mulier piam donare iussisset.

60. *Celsus* libro 11. Digestorum.

Post diuortionem mulier, si de dote maritus nihil causit, & cum alii nuplisset, postea ad priorem virum redit, tacite dote ei redintegratur.

61. *Pomponius* libro 5, ad *Quintum Mucium*.

Si legato, aut hereditate aliquid seruo dotali obsecundum, aut testator noluit ad maritum pertinet, rei solidum maritum reddendum est mulieri.

62. *Idem* libro 8, ad *Quintum Mucium*.

Si vñsfructus fudi, cuius proprietatem mulier non habebat, dote nomine mihi a domino proprietatis deitur: difficultas erit post diuortionem circa reddendum ius mulieri: quoniam diximus vñsfructum à fructuario cedi non posse, nisi domino proprietatis, & si extraneo cedatur, id est ei, qui proprietatem non habet, nihil ad eum transire, sed ad dominum proprietatis reuersurum vñsfructum, quidam ergo, remedij loco, recte putaverunt introducendum, vi vel locet hunc vñsfructum mulieri maritus, vel vendat nummo uno, vt ipsum quidam ius remaneat penes maritum, & perceptum verò fructuum ad mulierem pertinet.

63. *Tertius Clemens* libro 5, ad Legem Iuliam & Papiam.

Sue generalis curator, sue dotes dande causa constitutus sit, & amplius dote promissum est, quia facultates mulieris valent: ipso iure promissio non valeretur lega, rata non haberet auctoritatem dote male facta, quareandum tamen est, virum tota obligatio, & an quod amplius promissum est, quia promitti oportuit, inservietur, & virius est dicere, id, quod superfluum est, tantummodo inservire. 1. ¶ Ita autem curator res dotes nomine tradere debet, non etiam ut vendat cuilibet, & premium eius in dote det. Dubitari autem potest, hoc verum sit, quid enim, si aliter honeste nubere non possit, quoniam in dote dote idque ei magis expediat arquin possunt res in dote datur, plerisque alienari, & pecunia in dote converti. sed (vt expidatur quælio) si quidem res in dote maritum accipere mulierit: nihil amplius quareandum est, si autem non aliter contrahere matrimonium vir patitur, nisi pecunia in dote datur, quælio officium ex curatore, apud eundem intare.

64. *Peculiu[m]*, libro 7. Epikularum.

Proclus nepos suo salutem. **Ancilla**, que nuptiis, dotisque nomine pecuniam viro tradidit, siue ficerit se ancillam esse, siue ignorat, non potest eam pecuniam viri facere, & que nihilominus manus eius, cuius fuerit, antequam eo nomine vir tradidit, nisi forte vñsfructus est, nec potest quia apud eundem virum libera facta est, eius pecunia causam mutare potuit, itaque nec factio quidem diuortionis, aut dotes iures, aut per conditionem repetere recte potest, sed in dote pecunia ei, recte vindicat eam. Quod si vir eam pecuniam pro suo possidendo vñsfructus, scilicet quia existimat mulier liberam esse: proprieatis est, vt existimat, cum lucrificet, viueque hanc matrimoniū esse inciperet, & vñsfructus. Et in eadem opinione sum, si quid ex ea pecunia paratur, antequam ea dote fierent, vt nec possidet eam, nec dolo fecerit, quo minus eam possidet.

herent, & periculum eorum ad matrem pertineret, respondi, non idcirco id pactum, de quo quereretur, impeditur, quod in matrimonio factum est, si deinde loco domus non esset, nihilominus, eo pacto admisso, si deteriora preda faceret, etiam nomine datus eum actione teneri. 1. T. Titius; mulieris nomine, datus dedit; & stipulatus est in casum mortis, & diuiniti, diuiniti secuto, non repuit datus, Titius decepit, mulier ex voluntate huius et ei, redintegravit matrimonium, questum etiam ex stipulatu datus petere posse, respondi, huiusmodi Titius; si confessus est, ea quantitas, quam ex stipulatu consequi potuerat, datus reconciliatio matrimonio fieret, posse pacti exceptione summoneri.

2. Mulier de dote, quae dedit, tanta est, ut si in matrimonio decedisset, fratri eius reddiretur. Isque in eum casum stipulatus est, mulier decedens, quasdam res dotaes maritus legavit, & alii quod ibidem ex seruis dotalibus maritus habebat, quod sicut etiam maritus earum nomine, quas legavit, mulier, & seruum, quos manus habebat, fratre tenet, respondi, nihil proponi, cur non teneatur, cum etiam heredes deinde tam legataris, quam libertatibus obnoxii sunt.

3. Ulpianus libro 10. Disputationum.

Bebius Marcellus Bebio Marylo, datus filii sue nomine, centena promiserat, & conuenerat inter eos, ne ea dote constante matrimonio peteretur, vel, si post mortem patris in matrimonio sine liberis filiis decedisset, ut dimidia dote apud Marylum remanebet, dimidia fratris mulieris restitueretur, eaque etiam in stipulationem deducta erant: mortuo Marcello, filio & filia super istiibus, dote viuentera filii prelegata, Maryllus, nata filia diuenterat: & mulier decellata, fratre suo & filia, ex partibus quibus, huiusmodi velicit. Apud Petronium Magnum pretem, Maryllus ab herede filio Marcelli ex dote promissione viuenteram dote petebat illa coniectura: quia, si in eis duobus placuisse, nullo filiorum existente, mortua muliere, parē dote remanere apud maritum, magis conuenienter viro, totam eius dote, si filium, sicut etiam habuisset. Ex diuerso respondebatur, pacti quidem vulgaris exceptionem etiam heredi proficeret, sed in specie, quae proponitur, non quasi heres mulieris, ex persona defuncte, sed exceptione patruebitur: sed ipso erat ille, qui etiam viua muliere si ab eo dote pereveretur, potuisse ea exceptione Maryllum, quia diuinitum factum erat, summonere, tandemque defensionem etiam post mortem foris sive reiuebar. Itaq; placuit, enim ab ea petitione aboliri, sive hac sententia, facta derogatione, deconcessi petitione, quam iure hereditario per filium heres vioris Maryllus in parte dimidia habebat.

31. Secundus libro 3. Questionum.

Sinter virum & vxorem conuenit, ut extremi annis matrimonij fructus nondum percepi, mulieris lucro fianchiusmodi padum valeret.

32. Iulianus libro 6. ex Posteriorib.

Vxori viro fundum estimatum centum in dote dederat, deinde cum viro padum conuentum fecerat, vix diuinitio factus, eodem pretio viri vir fundum restituere, postea, volente vxori, vir eum fundum ducentorum vendiderat, & diuinitum erat factum. Labeo putat, viro potestatem fieri debere, utrum velit ducentum, vel fundum reddere: neque ei patrum conuentum remitti oportere. Idcirco puto hoc Labeonem respondere, quoniam voluntate mulieris fundus venit: aliquo omnimodo fundus erat restituendus. 1. Si pater filii nomine certam pecuniam in dote promiserat, & pactum est, ne iniurias eam solueret: nihil ab eo exigendum puto, quia ita, quo pacto conuenit, ne innius exigatur, conuenit, in dote causam esse non videtur.

DE FUNDO DOTALI.

TIT. V.

Paulus libro 36. ad Edictum.

Interdum lex Iulia de fundo dotali cessat: si ob id, si maritus damnis infecti non cauebat, missus sit vicinus in possessionem dotalis praediti, deinde iulus sit, possidere. hic enim dominus, vicinus fuit, quia haec alienatio non est voluntaria. 1. Sed & per voluntariam transit predium, secundum quod possibile est, alterum: velut ad huiusmodi ministrum suo tamquam iure, ut alienari non posse.

2. Ulpianus libro 5. de Adulteriis.

Si maritus fuerit in leuitatem redactus, an domus

quasdam res dotaes maritus legavit, & alii quod ibidem ex seruis dotalibus maritus habebat, quod sicut etiam maritus earum nomine, quas legavit, mulier, & seruum, quos manus habebat, fratre tenet, respondi, nihil proponi, cur non teneatur, cum etiam heredes deinde tam legataris, quam libertatibus obnoxii sunt.

3. Paulus libro 36. ad Edictum.

4. Gaius libro 11. ad Edictum.

Prouinciale.

Ex Iulia, quae de dotali praedito prospexit, in eisdem marito licet obligare, ut alienare, plenius interpretandi est: ut etiam de ipso dote summa sit, quod dicitur.

5. Ulpianus libro 2. de omnibus tributis.

Iulianus libro sexagesimo Digestorum scripta.

In eis seruitus fundo debitis poe viarum amittere, neque ei alias imponere.

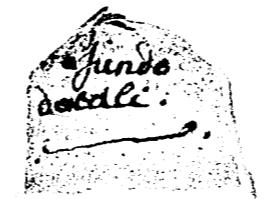
6. Idem libro 5. de Adulteriis.

Si nec libertas seruitus viabno praediti dotali debitis competit: ne per hoc deterior condicio praediti sit.

7. Iulianus libro 16. Digestorum.

Si maritus fundum Titi fermentem dotali praediti.

<p

alius potestate mariti subiectus, de castrensi suo pecunio donauit: non erit irrita donatione.

5 ¶ Prohibetur igitur & vxori donare etiam is, qui est in socii potestate: si modo maritus sit in patris potestate.

6 ¶ Ab vxoris nuptiis parte prohibutum est donari viro vel genero. Sed & his, qui sunt in eorum potestate, si fuerit donatum, vel in quorum sunt potestate non valebit donationis modo vir, & sacer in eiusdem sumi potestate, vel vir in socii, ceterum si in alia familia est maritus neque sacer, neque ei, qui est in eius potestate, neque ei, in cuius est, donatione interdictum est.

7 ¶ Socri à nuru, vel contraria donari non est prohibutum quia hic ius potestatis non veritum.

8 ¶ Si seruus meus, cuius vniuersitas alienus est, donet vxori mea ex eo pecunia, quod ad me periret, vel homo liber bona fide mihi seruens: sicut donatio, queritur. & in libera quidem persona vicinique admitti potest donatione, ceteris enim personae alienationem pecuniae, ut donant, non habeat.

9 ¶ Non tantum autem per se maritus & vxor, ceteraque personae dare non possunt.

10 ¶ Scindunt autem effici interdictionem inter virum & vxorem donationem, ut ipso iure nihil valeat, quod actu est. Prout de corpore sit, quod donatur; nec traditio quicquam valeret. Et si stipulanti promissum sit, vel acceptio latum: nihil valeret. ipso enim iure, quod inter virum & vxorem donationis causa geruntur, nullius momenti sunt.

11 ¶ Si quis igitur numeros vxori dederit, non fieri eius apparent: quia nihil corporis eius fieri palam est. 12 ¶ Sed si debitorem sumi ei solvere iustificare queritur, an nummi sicut eius, debitorque liberetur. & Celsus libro quinto decimo digestorum scribit, videndum esse, ne dici possit, & debitorum liberandum, & numeros factos mariti, non vxoris, nam, & si donatio iure ciuilis non impediretur, cum rei geste ordinem futurum, vt pecunia ad te a debitor tuo, deinde a te ad mulierem perueniret, nam, celeritate coiungendarum inter se actionum, quam actionem occultari. ceterum debitorum creditorum dare, creditorum vxoris nec nouum, aut mirum esse, quod per alium accipia, te accipere. nam & si quis creditoris tui se procurare esse simulauerit, à debitore tuo, iubente te, pecuniam accepit: & futuram actionem te habere constat, & ipsam pecuniam quam esse.

13 ¶ Huius sententia consequens est, quod Julianus libro septuaginta digestorum scribit, si donatum, mihi iussero vxori mea dare: aut enim Julianus, nullius esse momenti, perinde enim habendum, atque si ego acceptam, & rem meam factam, vxori mea deducam, quae sententia vera est.

4. Julianus libro 17. Digestorum.

Iudeisque est, & si mortis causa traditum mili, iussimus vxori tradere, nec referre, conualuerit donator, an mortuus sit, neque existimandum est, si dexterum valere donationem, non fieri me pauperem, quia sive conualuerit donator, condicione tenebor, sive mortuus fuerit, quemadmodum etiam in bonis meis, definitam proprie donationem habere.

5. Ulpianus libro 32. ad Sabinum.

Sponsus sponsorum donatus, tradiderit Titus, ut is sponsus daret, deinde Tijus tradiderit post nuptias secutas: si quidem eum interposuerit maritus, donationem non valere, quia post contractas nuptias perciatur, si vero mulier eum interposuerit, iamdudum perfectam donationem, hoc est ante nuptias: atque ideo, quamvis contradicat nuptias Titius tradiderit, donationem valere.

6. Si maritus duos reos habeat, Titum, & mulierem: & mulieri accepto tulerit donationis causa: neuter liberatur: quia acceptatio non valeret. & hanc Julianus libro septuaginta digestorum scribit.

7. Planè si mihi proponas, Titio acceptò latum: quidem liberabitur: mulier vero manebit obligata.

8. Generaliter tenendum est, quod inter ipsas, aut qui ad eos pertinent, aut per interposas personas, donationis causa agatur: non valere, quod è saltem Celsus adiecit, quod plerique magis fidem exsolvent in huic casum, quām donatione nec de suo putant proficisci, quod de alieno plenius restituit, voluntatem defuncti secuti, nec inueniunt sepe credentes aliquid defunctionem voluisse. & tamen non rogasse quae sententia habet rationem magis in eo, qui non erat, seducta quarta, rogatus restituere, & tamen integrum fidem præstans, omnis sententia soluti commodo, hi, enīm vere fidem exsoluit, voluntatem testatoris obsecutus. Hoc ita, si non per errorem calculi fecit, ceterum indebet fidicione, nulli esse repetitionem, nulla dubitatio est.

9. Si vxor viri creditoris, donationis causa est, pater, & fidei successorem dederit, neque virum liberum, neque mulierem obligari, vel fidei successorem eius, Iulianus ait: perindeque habeti, ac si nullum promis.

10. Circa venditionem quoque, Julianus quidem ait. Nerarius autem, cuius opinionem Pomponius non improbat, venditionem donationis causa iuste virum & vxorem factam, nullius esse momenti modicum animum maritus vendendi non habet, idcirco venditionem commentum sit, ut videtur, nam, & ceteraque sententia sit, ut videtur, ex prelio ei remisit: venditionem quidem valere: ratione autem haec non valere, quatenus facta est locupletior, itaque si res quindecim, venit quinque, quae autem sit decem: quinque tantum præstat, sicut quia in hoc locupletior videatur facta.

11. Si donationis causa, vir vel vxor seruitur ad vitam: puto amitti seruitutem, verum post diuinitus condicione posse.

12. Si vxor vel maritus exceptione quadam, donationis causa, summonevi voluerint: facta à iudice absolucione, valebit quidem sententia: sed condicetur ejus donatum est.

13. Concessa donatio est sepultura causa, nam sepulta causa locum marito ab uxore, vel compagno, posse donari constat, & si quidem intulerit, facit locum religiosum. Hoc autem ex eo venit, quod deinceps deinceps donatione impediti solere, quod & donante pauperiorem, & accipiente facit locupletorem, porro hic non videtur fieri locupletior in esse, quam religiosum dicitur, nec mouit quicquam, quod emere, nisi à marito acceptum, nam est pauperior ea fieri, nisi maritus desiderat: non tamē idcirco fieri locupletior, quod non expedire.

14. Hac res & illud suaderet, si vxori maritus sepulta causa donauerit, ita demū locum fieri intelligi mulieris, cum corpus humatur, ceterum, assequuntur fieri religiosus, donantis manet, proinde, & distractrix mulier, manet locum donatis.

15. Secundum hanc, si vxori sive monasterio purum maritus magni pretij donauerit, valebit donationis causa tamen, ut cum fieri religiosus, valeat.

16. Sed est ipsa fuerit illo illarum: licet morte eius finium est matrimonium, & horribiliter tamen datur, locum religiosum fieri.

17. Prout de si maritus ad oblationem Dei vxori donavit, vel locum, quod opus publicum, quod promiserat fieri; vel si zedem publicam dedicaret: si locus faceret. Sed & si quid ei det, vi donum Deo detur, vel consecratur: dubium non est, quin debet valere. quare, & si oleum pro ea in sede sacra posuerit, valebit donatione.

18. Si maritus heres institutus, repudiat hereditatem donationis causa: Julianus scribit libro septuaginta digestorum, donationem valete, nequissimum pauperior fit, qui non adquirat: sed quod de patrimonio suo depositum. Repudiatio autem mariti mulieri profecta, si vel substituta fieri possit, vel etiam ab intestato heres futura.

19. Simili modo & si legatum repudiat

placet nobis, valere donationem, si mulier substituta sit in legato, & vel etiam si proponas era hereditem institutam.

20. Si quis rogatus est

præcepta certa quantitate, vxori sive hereditati restituere, & ita sua deductione restituere

magis pleiope, otiose fidei præstans fundum mariti,

quām donante, videtur. & rekan ratione huius sententia Celsus adiecit, quod plerique magis fidem exsolvent in huic casum, quām donatione nec de suo

putant proficisci, quod de alieno plenius restituit, voluntatem defuncti secuti, nec inueniunt sepe cre-

ditantes aliquid defunctionem voluisse.

& tamen non

rogasse quae sententia habet rationem magis in eo,

qui non erat, seducta quarta, rogatus restituere, &

tamen integrum fidem præstans, omnis sententia soluti

commodo, hi, enīm vere fidem exsoluit, voluntatem testatoris obsecutus.

Hoc ita, si non per errorem calculi fecit, ceterum indebet fidicione,

nulli esse repetitionem, nulla dubitatio est.

21. Si cuius igitur nihil de bonis erogatur: rektè dicitur valere donationem. Vbi cumque igitur non

denominat de facultatibus suis, qui donant: valeret,

vel etiam si deniuimus, locupletior tamen non sit,

qui accepit: donatio valeret.

22. Si Marcellus lib. septimo digestorum queritur:

Si mulier acceperit a marito pecuniam, in sportulas,

pro cogitate suo, ordinis ergo erogauerit: dona-

ti valeret, & ait, valere, nec videri locupletorem

multorum factam, quām si nūtuam esset acceptu-

ra, & pro adhuc erogatura.

23. In donationibus autem iure ciuilis impre-

ditus haec non reuoatur, ut donum ab eo, ab eave, cui

donatum est, si quidem exstet res, vindictetur: si

concupita sit, condicatur haec, sicutus locu-

plexior quis corrum factus est.

6. Gaius libro 11. ad Edictum Provinciale.

Via quod ex non concessa donatione retine-

re turid aut sine causa, aut ex iniusta causa reti-

neri intelligitur, ex quibus causis condicione nasci

gale.

7. Ulpianus libro 31. ad Sabinum.

Videtur autem spectetur tempus locupletiores, qui facit virum tempus litis contellat, aut ei iudicatur, & verum est, litis contestata tempus spectari oportere. Idque imperator noster cum parte reciperit.

8. Si maritus pecuniam vxori in vnguenta de-

derit, eaque cum pecuniam creditoris suo soluerit,

mox ea de sua pecunia vnguenta emerit: non vide-

re locupletorem factam: & Marcellus libro septimo

digestorum scribit, idemque & si lancer ob canē

tales ei dederit, eaque lanceum retinuerit, de sua

autem pecunia vnguenta emerit: vindicationem

cessare: quia non est locupletior, qui tantum in

re mortua impeditur.

9. Si vir & vxor quia

invicem sibi donauerint: & maritus seruauerit, vxor

confundetur: recte placuit, compensationem

facti donationum. & hoc Dius Hadrianus consti-

tuit: 3. Idemque ait: & si vir vxori pecuniam

donauerit, ipsa ex ea prædictum emerit: alii

opere, in quantum locupletorem facta sit mulier,

proinde & si prædicta hodie vilissimo sunt: conse-

quenter dicimus, litis contestata tempore estimatio-

nem corrum spectandum. Plano si magni pretij

prædia sunt, summa tantum numerata est reliquie-

da, non etiam vñs prædicti. 4. Si eleganter tracta-

vit, si mulier quindecim prædia emerit, & marit-

us non totum prædictum numeraverit, sed duas par-

tes prædictas est decem, vxor de suo quinque: dein

de hinc prædicta valeat nunc decem: maritus quan-

tum conetur, & magis est, ut consuecat debeat

duas partes decem, ut quod periret ex pretio, utri-

que periret, & marito, & vxori.

5. Si maritus estimationem rerum, quas in do-

natione acceptas: si donationis causa auxilie: re-

medio monstrauit: Imperator noster cum Diu-

patre suo, rescripto, cuius verba hinc sunt: Cum

donationis causa, prædictum auctum adfirmas: qui

super ea res cogituras erit, si pecunie modum

reducas, ipsa prædicta restituui debet: sumptuum

reducere ratiocinem arbitriabilem. In arbitrio igi-

tur mariti erit, quid prædictum mariti. Idem furius est, & si contrario mulier de minore estimatione queratur. Nec aliud in commodeato estimato dato observari solet, ut Pomponius libro quarto variatum legionum scribit.

6. Si vxor à marito suo prædia, quæ ob dotem pignori accepit, emerit, eaque emptio donationis causa facta dicatur, nullius esse momenti: pignoris tamen obligationem durare Imperator noster cum patre suo rescripto, cuius verba hinc sunt: bona fide gestam non retrahari. Si tibi maritus pignora propter dotem, & pecuniam creditam data, non donationis causa vendidit, at si titulus donacionis quæsus obenditur, atque ideo venditionem irritam esse contabit: ut publico cauclam pignorum integrum ob sinebit.

7. Si vxor rem emitit, & maritus premium pro ea numeravit: interdum dicendum est, totum à muliere repetendum, quasi locupletior ex ea in solidum facta sit. vñp̄a si enim quidem rem mulier, & debebat pecuniam, maritus autem à venditore eam liberata, quid enim interest, creditori soluat, an venditor?

8. Si vxor rem emitit, & maritus premium pro ea numeravit: interdum dicendum est, totum à mulieri voluntati, constitutio Diuī Marci imponat et libertatem, si mulier non obtinet voluntati, & obtemperat, ut videtur, vel etiam diem suum obtemperat, & ait Papinius scimus Sabini sit sententia recepta: qui putat, tunc fieri serum eius, cui donatur, cum excepit libertas imponi: ideoque nec si velit mulier, post exactum tempus possit manumittere.

9. In donationibus autem iure

Sed interim res non statim sunt eius, cui donatae sunt: sed tunc deinceps, cum mors insecura est, medio igitur tempore dominum remaneat apud eum, qui donavit.

¶ Sed quod dicitur, mortis causa donationem inter virum & vxorem valerentur verum est, non solum ea donatio valeat secundum Iulianum, quod hoc animo sit, ut iure res fiat vxoris, vel mariti, sicut mors insecurus: sed omnis mortis causa donationem.

¶ Quando itaque non retinetur agatur donationem, emeruntur vita, vt Marcellus animaduxerit, ipse huiusmodi: Maritus vxori mortis causa donatum voluit, interpositus mulier filius familiæ, qui a marito acciperet, eique traduceret, deinde cum mortuis maritus, pater familiæ inuenitur, an valeat traditio? ait, consequens est dici: traditio namque quia sui iuris effectus est eo tempore, id quod traditio redigitur: id est, cum maritus moriebatur.

¶ Idem autem placuisse scio Sabinianus, si filius familiæ vxori maritus traduceret, donationem eius cum omni suo emolumento fieri, si viuo adhuc maritosi iuris fuerit effectus, quod et Iulianus libro sepiusmodice digestorum probat.

¶ Proinde & si viro marito filius familiæ mortis causa tradatur, & si luius iuris effectus sit: sine dubio dicimus ipsius fieri.

¶ Per contrarium, quoque, si viro donauerit mortis causa patris familiæ marito, & mortis eius tempore filius familiæ inueniatur: patri erit nunc emolumenium questionis.

¶ Consequenter Scuola apud Marcellum notat: si seruum interpositus mulier, vt ei tradatur mortis causa si quis adhuc seruum dederit mulieris: deinde mortis tempore liber inveniatur: tantumdem esse dicendum.

¶ Idem Marcellus tradat: si is qui interpositus est, posteaquam dederit mulieri, decelerit viuo adhuc donatore: donationem euancescere, quia debet aliquo momento interposito fieri, & sic ad mulierem transire, quod ita procedit: ea, cui donabatur, cum interpositus non esset, qui donabat, pro eo à marito interpositus est: & res ipsius statim facta est: & si ante mortem mariti tradidit, & decelerit: traditio eius egit aliquid, vt tamen hæc traditio pendeat donec mors sequatur.

¶ Si viro rē Tito dederit, vt es marito mortis causa traduceret: eaque defensione, iniuitus hereditus eius, Titius marito dederit: intercessit, virum à muliere sit interpositus. Titius, an vero à marito, cui donabatur, si à muliere interpositus est obligabit se conditione, si marito tradidit, si autem à marito sit interpositus: morsa muliere, consilium fundus efficietur eius, quem maritus interposuit: & actionem ipse maritus cum eo habebit.

¶ Si viro remquam à marito suo mortis causa accepere vixit, alijs tradiderit, nihil agitur ex traditione: quia non ante ultimum vitæ tempus mulieris fuit. Placeat in quibus casibus placet retroagi donationem: etiam sequens traditio à muliere facta, in pendente habebitur.

¶ Si maritus vxori donauerit mortis causa, eaque diuerterit: dissolutorum donatio: Iulianus scriptor, infirmari donatione, nec impendere.

¶ Idem ait, si diuortij causa facta sit donationem, valere.

12. Paulus libro 7 ad Sabinum.

Vix tamen sub ipso diuortij tempore, non quod ex cogitatione quandoque futuri diuortij sint.

13. Vlpianus libro 32. ad Sabinum.

Ed si mors sit insecura, non videri factas res mulieris, quia donatio in aliun casum facta est.

¶ Proinde & si mortis causa vxori donauerit, & deportationem passus est: donatio valeat, vi deamus: & alias placet: in casum deportationis donationem factam valere, quemadmodum in causam diuortij, cum igitur deportatione matrimonium minime dissoluntur, & nihil vitium mulieris jocundum hanc causam, & deportationem, quae mortis causa

facta ab initio facta est, tali exilio subsecuro considerari: tamquam si, mortuo marito, statim hæc esse, ita tamen, vt non admittatur licentia marito eam reuocare: quia & mors eius expectanda erit, tunc plenissimam habeat firmamentum, quando ab haec fuit libera factus: sive reuocatus: adhuc in possessione constitutus.

¶ Cuius quis accepit vir in suo testicet, condicti id non potest, quia magis donari ei videatur, quae fideliter Neronius quoniam fuit, in eum, datum ad viam extiendens, vel a grum ferendis, quod alii quatuor fatus non erat: qui accepit, in se, item donationis caderet, ergo inter vium & viam, hæc erunt interdicta.

14. Paulus libro 7. ad Edictum.

¶ Vix si viro vxori, cuius zdes incendio consumptum fuit, refectionem carum pecuniam donauerit, etiam donatio in ramum, in quantum nulli facti exorbitio postulat.

15. Vlpianus libro 32. ad Sabinum.

X annos, vix: n. Est tu quoq; vxori maritus praefatius, quod supererit, reuocabilitate latius comprehendit: id est supra vires datus.

¶ Si maritus vxori pecuniam donauerit, ea que vires ex donata pecunia percepit: iuratur, hæc ita Iulianus in marito libro octauodecimo digestorum scribit.

16. Tiphœus libro 10. Dispositionum.

¶ Videlicet, si ex centum, quæ vir rē donavit, quinquaginta apud debitorem ex his petivit, & ait: quinquaginta duplicita vioris viro habentia plus quinquaginta, etius donationis nomine, maritus ab ea confequeretur.

17. Vlpianus libro 32. ad Sabinum.

Dicit fructibus quoque videamus, si ex fructibus prediorum: quæ è mata sunt, locupletata sit, in viam in casum donationis cadant: Iulianus significat, fructus quoque, ut vires, licet habere donationem. 18. Sed si quid seruum donatus adquisitus est, qui donavit, pertinet.

18. Pompilius libro 14. ex variis Legacionibus.

¶ Si vir exorit, aut viro viri: nisi aut vestimentis viis vel a fure, vel in seibus eius gratis habuit, auerterat dona: 19.

19. Vlpianus libro 32. ad Sabinum.

¶ Si vxori filio donauerit seruum, qui in patre mariti sit potestate, deinde is seruum ancillam accepterit: dominium mulieri queratur, nec interesse Iulianus ait, ex cuius pecunia hæc: ancilla empti sit, quia nō ex re se sua quicquam adquiri potest: etiam, qui donatur, si cui donatur, horum enī honesti possessoribus concessum est: viro autem scilicet alienum possidere.

¶ Idem querit, si ex re mariti ea ancilla coparata fuerit: an aduersus ageritem mulierem debet, maritus premium possit per exceptionem retinere: & dicendum est: postle maritum & exceptio- nem habere, si dos ab eo petatur, secundum Marcelli sententiam, & si soluerit, secundum Iulianum condicere posse.

20. Lawisque libro 11. Epistolarum.

¶ Si seruum, qui vxori mortis causa donatus est, prius quam vir decederit, sibi pateretur: est in pendente puto esse causam obligationis, donec vir ad mortiarum, aut suspitione mortis, proprie quia donauit, libereatur, quidquid autem: cum incidere, quod donationem aut pretermittat, aut conseruat, id quecumque causam stipulationis, qui confirmationem ageret.

21. Vlpianus libro 32. ad Sabinum.

¶ Ed si mors sit insecura, non videri factas res mulieris, quia donatio in aliun casum facta est.

¶ Proinde & si mortis causa vxori donauerit,

& deportationem passus est: donatio valeat, vi deamus: & alias placet: in casum deportationis

donationem factam valere, quemadmodum in causam

diuortij, cum igitur deportatione matrimonium

minime dissoluntur, & nihil vitium mulieris jocundum hanc causam, & deportationem, quae mortis causa

facta ab initio facta est, tali exilio subsecuro considerari: tamquam si, mortuo marito, statim hæc esse, ita tamen, vt non admittatur licentia marito eam reuocare: quia & mors eius expectanda erit, tunc plenissimam habeat firmamentum, quando ab haec fuit libera factus: sive reuocatus: adhuc in possessione constitutus.

¶ Cuius quis accepit vir in suo testicet, condicti id non potest, quia magis donari ei videatur, quae fideliter Neronius quoniam fuit, in eum, datum ad viam extiendens, vel a grum ferendis, quod alii quatuor fatus non erat: qui accepit, in se, item donationis caderet, ergo inter vium & viam, hæc erunt interdicta.

14. Paulus libro 7. ad Edictum.

¶ Vix si viro vxori, cuius zdes incendio consumptum fuit, refectionem carum pecuniam donauerit, etiam donatio in ramum, in quantum nulli facti exorbitio postulat.

15. Vlpianus libro 32. ad Sabinum.

¶ Vxori sive quis mortis causa seruum donauit: et in libertate heredem scribit, an valeat institutio, queritur, & puto: si hoc animo cum scriptis beredem, quod donationis se dixit penitus, valeat institutionem, & necessarium heredem dominum seruum fieri, ceterum si, postquam heredem inuitauit, donatio præsumbitur, vel si ante donationem admodum animo libertate adscripta.

16. Vlpianus libro 6. ad Sabini.

¶ Apidianus recte putabat: rationem Dñi Seueri ad terum donationem pertinere, denique si stipulanti spopondisset vxori lux: non putabat contrafere heredem maritilem durante voluntate maritus deceperit.

17. Paulus libro 7. ad Sabinum.

¶ Inter extraneos facta sit donationis, & antequam per tempus legitimum dominium fuerit adquisitum, colorint: vel contraria, ut vires & vxorem stipulata sunt: necesse est, ut res ipsa supradictum, soluta sit marituum: nihil minus procedere temporis suffragio confiat: quia altero modo viri viro tradita est possessio: altero, quod fuerit voluntarius fit.

18. Vlpianus libro 5. ad Legem Iulianam & Papiam.

¶ Ed & si, constante matrimonio, res aliena vxori si marito donata fuerit: dicendum est: confessio: si stipulatio sibi donata fuerit: necesse est, ut res ipsa sibi donata sit, & ante impletum tempus supradictum, soluta sit marituum: nihil minus procedere temporis suffragio confiat: quia altero modo viri viro tradita est possessio: altero, quod fuerit voluntarius fit.

19. Vlpianus libro 14. ad Sabini.

¶ Si vir lana sua vestimenta mulierem servit, vendidisse, & alium emisit: posteriorē periculo mulieris esse, Fulcinius scriptor, quod non est verum, licet non ex se maritis empis sit.

20. Vxori sive vxori lana donauit, & ex ea lana vestimenta sibi consecuit, vxori esse vestimenta, hæc beo ait.

21. Galini libro 11. ad Edictum.

¶ Vxori tamen viro competere.

22. Pompilius libro 14. ad Sabini.

¶ Ed si vir lana sua vestimenta mulierem confecit, quamvis id vxori consecuta fuerit: & vxoris cura, tamen viri esse, neque impeditur, quod in ea res, quæ aliena est, vespri potest.

23. Vxori sive vxori lana donauit.

¶ Ed si vir lana sua vestimenta mulierem confecit, sibi donata fuerit: sibi donata sit, & postea, & puto: si stipulatio sibi donata sit, & ante impletum tempus supradictum, soluta sit marituum: nihil minus procedere temporis suffragio confiat: quia altero modo viri viro tradita est possessio: altero, quod fuerit voluntarius fit.

24. Paulus libro 7. ad Sabinum.

¶ Vxori sive vxori lana donauit, & postea, & puto: si stipulatio sibi donata sit, & ante impletum tempus supradictum, soluta sit marituum: nihil minus procedere temporis suffragio confiat: quia altero modo viri viro tradita est possessio: altero, quod fuerit voluntarius fit.

25. Vxori sive vxori lana donauit.

¶ Vxori sive vxori lana donauit, & postea, & puto: si stipulatio sibi donata sit, & ante impletum tempus supradictum, soluta sit marituum: nihil minus procedere temporis suffragio confiat: quia altero modo viri viro tradita est possessio: altero, quod fuerit voluntarius fit.

26. Paulus libro 7. ad Sabinum.

¶ Vxori sive vxori lana donauit, & postea, & puto: si stipulatio sibi donata sit, & ante impletum tempus supradictum, soluta sit marituum: nihil minus procedere temporis suffragio confiat: quia altero modo viri viro tradita est possessio: altero, quod fuerit voluntarius fit.

27. Paulus libro 7. ad Sabinum.

¶ Vxori sive vxori lana donauit, & postea, & puto: si stipulatio sibi donata sit, & ante impletum tempus supradictum, soluta sit marituum: nihil minus procedere temporis suffragio confiat: quia altero modo viri viro tradita est possessio: altero, quod fuerit voluntarius fit.

matrius in penderit, aut in doctissimis aut aliter: non seruatur marito, quia ipse ministeris eorum vivit: sed illud servatur, quod nutriti datur: est ad educandos: quia pro capite quid dedisset quemadmodum si in prædonibus redipisset servos dotalis.

¶ 2. Si quas servi operas viri vxori præstiterat vel contraria: magis placuit, nullam habendum caruunt ratione, & sive non amantur, tamen interfectos, ius prohibet donationis tractandum est, ut inter coniunctos maximo affecto, & solida inopiam timentes.

3. Hæc decem donatis sibi mulier seruum est: & si quinque sit: quinque pesenda esse, apud Plautum placuit, quemadmodum si mortuus est nihil petetur, si vero quindecim dignus sit: non plus, quā decem, potest peti, quoniam excessus donat puerum factus est.

4. Si quod hæc decem duos seruos emerit, & eorum alter mortuus sit, alter decem dignus sit: sole quare, & plerique, & Pomponius intercessus putans, utrum uno pretio venterint, an diversi: si uno: tota pessima: quia necmodum si vna res cuncta datur facta esset, vel grex, vel caruchai, & aliqua pars inde persisteret, si diversi: hoc solum petendum quā si empus, qui supererit.

5. Si Iulianus placuisse Pomponius refert, si quid per eum seruum, quem ex numeris & maritis donatis mulier acquisisset, sorti legatum hereditatem, aut partus editus est: et quod nomine peritos non faciendam esse.

6. Illud confit: si, antequam à viro annuunt accepit mulier, ipsa de suo: aut etiam mutuus impeditur, videti tan. vix iam ex anno confundit.

7. Illud recte dictum Celsus ait: si dotis vires annuas viro stipulata sit, licet ei non debeantur quia tamen quali de anno conuenienter, peti quidem donis iudicio non possunt, compensari autem possunt: item ergo dicimus in qualibet actione anni nomine facta.

29. Pomponius libro 14. ad Sabini.

¶ Si mulier ex pecunia donata emptum seruum vendidisset, & alium emisit: posteriorē periculo mulieris esse, Fulcinius scriptor, quod non est verum, licet non ex se maritis empis sit.

1. Si viro vxori lana donauit, & ex ea lana vestimenta sibi consecuit, vxori esse vestimenta, heo ait.

30. Galini libro 11. ad Edictum.

¶ Vxori tamen viro competere.

31. Pompilius libro 14. ad Sabini.

¶ Ed si vir lana sua vestimenta mulierem confecit, quamvis id vxori consecuta fuerit: & vxoris cura, tamen viri esse, neque impeditur, quod in ea res, quæ aliena est, v

donandi. 4. Si vir vxori, vel contra, quid vendiderit vero pretio, & donationis causa paciscantur, ne quid vendor ob eam rem præster: videndum est, quid de ea venditione agatur; virilium res venient, & totum negotium valeat: an vero, ut ea sola pactio irrita sit, quemadmodum irrita effigi post contractam emptionem nono consilio initio id padi suisset actum. & verius est, pactum dumtaxat irritum esse.

5. Idem dicimus, si donationis causa pacti sint, ne fugitiuum, aut erotonem præstentis ei, integrare esse actiones adiutias & ex emplo.

6. Quid vir vxori in diem debet: sine meo donationis præfens solvere potest: quamvis comodum temporis relata pecunia, sentire potuerit.

7. Quid legatus milii, aut hereditate nomine relitur: est: poterit, rogatus a me, vxori mez relinquere, & non videtur ea esse donatio: quia nihil ex bonis meis deminuitur, in quo maximè maiores donati succurreris. Proculus alii: ne amore alterius alter despoliaretur: non quasi malu-

los, ne alter locupletior fieret.

8. Si vir vxori munus inmodicum Kalendis Martiis, aut natali die dedidit: donatio est. sed si impensas, quas faceret mulier quo honestius se tueatur: contra est.

9. Non videtur locupletior facta esse mulier, si aut in opsono, aut in vnguentis, aut in civarijs familiae, donatam sibi pecuniam impenderit.

10. Quid vir civarijs vxoris familiæ, iumentis præstiterit, quæ in usu communis erant: non condicentur, quod si familiam domesticam vxoris aut venaliciam pauperit: contra puto obseruari debere.

32. Iulianus libro 33. ad Sabinum.

Cum hic status esset donationum inter virum & vxorem, quem antea retulimus: Imperator noster Antoninus Augustus, ante excessum Diui Seueri patri sui oratione in senatu habita, auctor fuit senatus censendi, Fulvio Aemiliano & Nummo Albino consulibus, ut aliquid laxaret ex iuriis rigore. 1. Quid autem Imperator nostri de confirmandis donationibus non solum ad ea pertinet, quæ nomine vxoris à viro comparata sunt, sed ad omnes donationes inter virum & vxorem factas: ut & ipso iure res hanc eius, cui donata sunt, & obligatis sit ciuilis: & de Falcidias, vi poësit locum habere, tractandum sit: cui locum ita fore opinor: quasi testamento sit confirmatum quod donatio esse.

2. Ait oratio: *Eas esse, cum quidem, qui donavit pauperit: hincem vero expere sofiat aduersus voluntatem supremam eius, qui donauit, datus & anatum esse.*

3. Penitentiam accipere debemus supremam, proinde si vxori donauit, deinde cum penituit, mox desit penitire: dilectum est, donationem valere: ut supremus eius spectemus iudicium, quemadmodum circa fideicomissa sollemus, vel in legatis, cum de doli exceptione opposita tractamus, ut ambulatoria voluntas eius usque ad vitæ supremum exitum.

4. Sed ubi semel donatorem penituit, etiam heredi reuocandi potestatem tribuimus, si apparcat defunctum evidenter reuocasse voluntatem, quod si in obscuris sit, proclivior esse debet index ad comprobandum donationem.

5. Si maritus eis, quæ donauerit, pignori dederit: viisque cum paucius dicens, licet dominum retinuit, quid tamen, si hoc animo fuit, ut vellet adhuc donatum? sive in possessionem precaria multerem remanserit, paratamque esse fassificare creditori, dicendum est, donationem valere: nam si ab initio ei rem obligatam, hoc animo do-

ballegerem, viu habere donationem, ut parata

satisfacere mulier haberet doli exceptionem, quia imo & si latenter fecerit, potuisse eam per doli exceptionem consequi, ut sibi mandentur actiones.

6. Si donator, seruus fuerit effectus privatissimum, et non implerat, sed peremptam donationem, quamvis morti seruus comparetur, prole & si ipsa in servitum redigatur, cui donator est: existincta erit donationis.

7. Si maritus vxori donauerit, & mortem sibi ob sceleris conscientiam cōsidererit, vel eum post mortem memoria eius, datus sit, revocabitur donationis: quamvis ea, quæ aliis donauerit, valenti, si non mortis causa donauit. 8. Si miles vxori donauerit de castrensi bonis, & fuerit dannatus: quia permisum est ei ei de his teckari, si modo imperauit, ut teste sit, cum damnaretur: donatio valebit, nam & mortis causa donare poterit, cui tellari permisum est. 9. Quid ait oratio *Conscripti, si acciperi debemus: ne is, qui donationem accepit, veteri iuri statut. hoc est: si maritus vxori donatum vult, valerat donationis: si non vult, extinguitur, plerique enim cum bona gratia discedunt: plerique cum ira sui animi, & offensa.*

10. Quid ergo si diuortium factum est, deinde matrimonium restauratur, & in diuortio vel mutata est voluntas, vel eadem durauit, restauratum matrimonio, & voluntate donatoris reconciliata: si donator duxerit, si constante matrimonio decelerit, & potest defendi, valere.

11. Quid illud non intercessit, sed tribusculum profecto valebat donatio, si tribusculum quiebit. 12. Si mulier & maritus diu seorsum quidem habauerint, sed honorem in iure matrimonij habebant: (quod scimus incredibile & inter consules personas subsecurum) puto donationes non valere: quasi durauerint nuptiae, non enim coitus matrimonij facit, sed maritalis affectio, si tamen donator prior decelerit, tunc donatio valebit. 14. Quid ambo ab hostiis capti sunt, & qui donauit, & cui donatum est: quid dicimus? & prius illud volo tractare. Oratio, si ante motus conigerit ei, cui donatum est, nullius momenti donationem esse volnit. ergo, si ambo decelerent, quid dicimus? aufragio forte, vel ruina, vel incendio, & quid potest appearare, quis ante spiritu posuit: expedita est qualitas, si vero non apparet, difficile quid est. & magis puto, donationem valuisse, & his ex verbis orationis defendimus. ait enim oratio: *Si prior vita decelerit, qui donatum accedit, non videtur autem prior vita deceleris, qui donatum acceptis, cum simus decelerantes, proinde rectissime dicetur, utralsque donationes valere, si forte, in iuuenie donationibus factis, simus decelerantes: quia neuer alteri supernixerit, licet de communitatis oratione non consentit. sed cum neuer alteri supernixerit, donationes mutue valent, nam & circa mortis causa donationes mutuas id est consequens dicitur, neutri datam conditionem, locupletes iugur heredes donationibus relinquent. Secundum hæc si ambo ab hostiis simus capti sunt, amboque ibi decelerent non simus: utrum capitulariis spectamus tempus, ut dicamus donationes valere, quasi simus decelerantes an iuuenie, quia viuus ei finitus est matrimonium: an spectamus, ut viuus prius decelerit, ut in eius persona non tales donationes: an vier reddit, ut eius valent: tamen certe opinio, ut non reuertetur, ut tempus spectandum sit capitulariis, quasi viuus decelerat.*

13. Si mulier filia, quæ donauerit, pignori dederit: viisque cum paucius dicens, licet dominum retinuit, quid tamen, si hoc animo fuit, ut vellet adhuc donatum? sive in possessionem precaria multerem remanserit, paratamque esse fassificare creditori, dicendum est, donationem valere.

14. Si donat res existat, etiam vindicari potest, sed

15. Si spousa facta est, videamus. & Julianus

tractat hanc questionem in minore duodecim annis in domum quasi mariti immatura sit deducta. atque enim hihi spousam esse, si vxor non sit, sed eis verius, quod Eusebius videtur, & a nobis, & a Papiniiano libro decimo questionum probatur est: ut si quidem praecellerint sponsalis durent: quamvis iam vxorem esse, qui duxit: si vero non praecellerint, neque sponsalia esse, quodnam non fuerint, neque nupias: si quod nuptias esse, non potuerunt. Ideoque si sponsalia ante ecellerint, valerat donatio: si minus, nulla est, quia non quasi ad extraneam, sed quasi ad proximam fecit, & ideo nec oratio locum habebit.

16. Sed si senior libertinam despontefit, vel illator pupillam, vel quis alius ex his, qui matrimoniis copulatos prohibetur, & duxerit donatio quasi in spousa facta, valerat? & putem, etiam sponsalis improbadum: & quasi ab indignis ea, quæ donata sunt ablati, filio vindicari.

17. Idem libro 30. ad Sabinum.

Si stipulata fuerit mulier annum: id ex stipulata

petere, constante matrimonio, non potest. Sed si manente matrimonio, decelerans maritus proponatur puto, quia in anno quoque donationis veritur, postmodum dicitur, stipulationem confirmari ex sequenti consulto.

18. Si filius familiæ, qui ciastrense peculium habet, vel quis ciastrense, vxori donat, filii personam, & mortem specta Vetus.

19. Si hucus locatio donauerit: mortem nurus, & perseverantem in supradictam voluntatem spectare nos oportet, quod si sacer ante decelerit: dicimus, existimat donationem: quia maritus videtur, si uxori sua supererit, admittimus vim habere donationem: & si quidem maritus solum sacer heres existit: quia noua donatio, potest seruit, in matrimonio collata: ut illa finita sit, alia cooperit, si vero filius heres patris non, existit erit donatio, ratione noua.

20. Si sacer nurui nuncium misericordia donatio est: iuria, quidam matrimonium, concordanibus viro & vxori, secundum rescriptum Imperatoris nostri cum parte comprobatur est, sed quod ad ipsos, inter quos donatio facta est, finitus est matrimonium.

21. Si Pseudo, & si duo consocii iniuste donantur, inter nos dicendum: sicut si filii, nuncium remiserint, inter ipsos irritam esse donationem. In hac autem donatione inter saceros facta, mors desideranda est eiur, qui donauit, constante matrimonio, & iure potestis durante, idemque & in his, qui sunt in eorum potestate.

22. Si consocii consocios donauerit, & alter eorum, & vel iuste copulatos emancipaverit,

debet dici: donationem ad orationem non pertinere, & ideo infirmari donationem.

23. Si spousa facta est, videamus. & Julianus

tructum legitimam observationem, dicitur, quoniam factum sit: donationes post tale diuortium, in matrimonio collatis, vxori passa est, eum praesul in dotem dare: benignè dicit potest, etiam prima donatione nullius momenti est, autem ex sequenti donatione factu valere datur.

24. Idem libro 34. ad Edictum.

Sive vxor marito res donasset: sicut cas in dotem

pro communis filia, deditis: post donationem

in matrimonio collatis, vxori passa est, eum praesul

in dotem dare: benignè dicit potest, etiam prima

donatione nullius momenti est, autem ex sequenti donatione factu valere datur.

25. Paulus libro 36. ad Edictum.

Si donat res existat, etiam vindicari potest, sed

26. Julianus libro 17. Digestorum.

Si mulier dolo fecerit, ne res existat sibi à marito

donata: vel ad exhibendum, vel danni iniurie cum

ea agi poterit, maxime si post diuortium id comuni-

ferit.

27. Alfonso libro 3. Digestorum à Paulo

Epitomatorum.

Erunt communis viri & fratris eius, puerum

donauit vxori fratris: pro qua parte is servus;

DE DIVORTIIS E T R E P V D I I S.
T I T. II.

Paulus libro 35. ad Edictum.

Dicitur matrimonium diuortio, morte, captiuitate, vel alia contingente seruitute virius equum.

2. Gaius libro 11. ad Edictum.

Prouinciale.

Diuortium autem vel à diversitate mentium dictum est: vel quia in diuersis partibus eunt, qui distracti matrimonium. *i. q.* In repudiis autem, id est, renuntiatione, comprobata sunt hinc verbis: *Tuas res tibi habeo, item huc, Tuas res tibi agito.*

2. q. In sponsalibus quoque discutendi plauit renuntiationem interuenire oportere. In qua re hac *Ber. Va.* provata sunt: *condicione sua non vir.*

3. q. Siue autem ipsi praesenti renuntiatione absenti per eum, qui in potestate eius sit, cuiusve sive cave in concubinatu eius in plauit intercessit.

3. Paulus libro 35. ad Edictum.

Diuortium non est, nisi verum, quod animo perperum constitutum est: *divortium est, itaq; quidquid in calore iracundia vel fituvel dicitur: non prius tam est, quam si perseverantia apparuit iudicium animi suae, id est, per calorem missi repudio;* si breui revera vxori est, nec diuortisse videtur.

4. Ulpianus libro 26. ad Sabinum.

Ulpianus libro octauodecimo Digestorum querit, *an sariola repudium mittere, vel repudiari possit,* & scribit, *suriolam repudiari posse: quia ignorantis loco habent, repudiare autem non possunt;* ipsam propter dementiam, neque curatorem eius, parem tamen eius quantum mittere posse, quod non tractaret de repudio, nisi confaret, retineri matrimonio, quae sentia mihii videtur vera.

5. Idem libro 34. ad Edictum.

*S*i filia emancipata, idcirco diuertatur, ut maritum suorum adiutor, patrem fraudet, qui proficiat, autem donum ponit petere, si constante matrimonio deceaserit: (*3*) ideo pari succurrendum est, ne dominum perdat: non enim minus patri, quam marito, succurrere prætorum oportet, danda igitur est ei dominus exadi, atque si constante matrimonio deceaserit filia.

6. Iulianus libro 62. Digestorum

*V*xores eorum, qui in hostium potestate peruenient, possunt videri nuparium locum retinere, et eo quod alij temere nubere non possunt. Et gener-aliter deinceps dum ei donec certum est, si maritum viuere in captiuitate constitutum: nullam habere licentiam vxores eorum migrare ad alium matrimonium nisi malent ipsa mulieres causam repudij prestat. Sin autem in incerto est, an viuis apud hostes teneantur, vel morte præveniantur, tunc si quinquennio, a tempore captiuitatis excesserit, licentiam habet mulier ad alias migrare nuprias. Ita tamen, ut bona gracia dissoluunt, videatur pristinum matrimonium: & vnuquisque finit ius habeat immunitum, eodem iure & in marito in ciuitate degeneri & vxore captiua obseruando.

7. Papinianus libro 1. de Adulteriis.

*S*i pater natus est, qui libellum tradendum diuortit, sed, quod per ignorantium mutata voluntatis oblatu[m] effundit, matrimonium dicendum nisi p[ro]ficiat cognitio, et qui accepit, ipse voluit matrimonium dissoluere: tunc enim per eum, qui accepit, soluit matrimonium.

8. Idem libro 2. de Adulteriis.

*D*iuus Hadrianus cum, qui alienum vxorem ex iunctu domum suam duxisset, & inde marito eius repudium misisset, in triennio relegavit.

9. Paulus libro 2. de Adulteriis.

*N*ulum diuortium ratum est, nisi septem ciuitibus Romanis puberibus adhibitus præter liberum eum, qui diuortium faciet. Liberum accedens etiam eum, qui a patre, suo, proavo, & exercitum iustum verum manumissus sit.

10. Digestus libro 1. Regularum.

*P*atrono inuitu[m] liberta, quoniam in matrimonio habuit, ab eo discedere non potest: nisi ex causa fidicemus manumissu[m] sit, tunc enim potest, licet etius si liberta.

11. Ulpianus libro 3. ad legem Iuliam & Papiam.

*Q*uod autem lex, *Diuortiū faciūti potest liberte, que nuptia est patre, ne est: non infestum videatur & efficietur diuortium, quodlibet ciuilis dissolvere solet matrimonium, quare constare matrimonium dicere non possumus, cum sit separatum. deinde scribit Julianus, de doce hanc actionem non habere, merito ignis, quamdiu patronus eius tam vxorem suam esse vult, cum nullo alio connubium ei est, nam quia intellexit legislator, factu libertate quasi diuencipit matrimonium, detrahens ei cum alio connubium, quare cuiuscumque nubescit, pro non dupli habebitur. Julianus quidem amplius putat, nec in concubinatu eam alterius patroni esse posse.*

12. Ait lex, quandiu patronus tam vxorem esse voleat. Et velle debet vxorem esse, & patronus durare, si igitur aut patronus esse, aut velle desisterit, finita est legis auctoritas. *2. q.* Illud rectissime placuit, qualibet voluntate intelligi posse patronus animum habere deinde quasi in uxori, finis legis huius beneficium. Proinde cum patronus serum amotarum cum liberta, quia ab inuitu[m] ex diuorteret, velle experiri. Imperator noster cum Diuo parte suo rescripti, intelligi cum hoc ipso nolle nupram sibi, qui eam actionem, vel aliam inportet, quia non solerit nisi ex diuortio oriri. Quare si accusare eam adulteri corporis, vel alio crimen postulare, quod vxori nemo obicitur, est, ut diuencipiat sit matrimonium. etenim in memini oportet, id est adiunctorum alio connubium, quia patronus sibi nupram cupit. Vbicumque igitur vel tenuis intellectus videbit, potest nolentis nupram: dicendum est, iam incipere libertate cum alio esse connubium, proinde si patronus sibi desiderior aliam, vel deinceps ut vel matrimonium alterius appetenter: credendum est, ut nullae hinc nupram, & si concubinam sibi adhibuerit, tamen erit probandum.

S O L V T O M A T R I M O N I O dos quemadmodum petatur.

T I T. III.

Pomponius libro 15. ad Sabinum.

*O*ditum causa semper & vbiique principia est, nam & publici interest, donis mulieribus conferuntur, cum donata est semper ad sibi hunc procreandam, replendamque liberis ciuitatem, maxime si necessarium.

2. Ulpianus libro 35. ad Sabinum.

*O*luto matrimonio, sibi mulieri dons debet. nec cogitatur aliqui, quod alij temere nubere non possunt. Et gener-aliter deinceps dum ei donec certum est, si maritum viuere in captiuitate constitutum: nullam habere licentiam vxores eorum migrare ad alium matrimonium nisi malent ipsa mulieres causam repudij prestat. Sin autem in incerto est, an viuis apud hostes teneantur, vel morte præveniantur, tunc si quinquennio, a tempore captiuitatis excesserit, licentiam habet mulier ad alias migrare nuprias. Ita tamen, ut bona gracia dissoluunt, videatur pristinum matrimonium: & vnuquisque finit ius habeat immunitum, eodem iure & in marito in ciuitate degeneri & vxore captiua obseruando.

3. Papinianus libro 1. de Adulteriis.

*S*i pater natus est, qui libellum tradendum diuortit, sed, quod per ignorantium mutata voluntatis oblatu[m] effundit, matrimonium dicendum nisi p[ro]ficiat cognitio, et qui accepit, ipse voluit matrimonium dissoluere: tunc enim per eum, qui accepit, soluit matrimonium.

4. Idem libro 2. de Adulteriis.

*D*iuus Hadrianus cum, qui alienum vxorem ex iunctu domum suam duxisset, & inde marito eius repudium misisset, in triennio relegavit.

5. Paulus libro 2. de Adulteriis.

*N*ulum diuortium ratum est, nisi septem ciuitibus Romanis puberibus adhibitus præter liberum eum, qui diuortium faciet. Liberum accedens etiam eum, qui a patre, suo, proavo, & exercitum iustum verum manumissus sit.

Soluto matrimonio.

1. Item si messes eius annis, quo diuortium factum est, colonum ex forma locationis sequantur ante viuendiam soluto matrimonio, nihilominus pecunia messem in computationem cum spe futuræ vindemias veniet.

2. Apparet igitur ex his, illos fructus, quos mulier perceperit, antequam nubescit, non debere in contributionem venire.

3. Ob donationes, item ob res amotas, ex his fructibus, qui post diuortium percepti sunt, compensationes fieri possunt.

4. Quod in anno dicitur, potest dici & in sex mensibus, si bis in anno fructus capientur, ut est in locis iniquis.

5. Et in pluribus annis idem potest: ut in silua cedra:

6. Item si locatio agri talis sit: ut super annua mercedem, quinquennio quoque, aliquid amplius præstaretur, in eo enim, quod amplius est, tempus ad quinquennium computamus.

7. Non solum autem de fundo, sed etiam de peccore idem dicimus, ut lana ouium, fermeque pecorum præstaretur, quare enim: si maritus propria partu oves doti accepterit, item proximas, tonfus, nihil reddat nam & hic fructus tota tempore quo curantur, non quo percipiuntur, rationem accipere debemus.

8. In seruo quoque anni ratio habetur, si in annum forte opera eius locata sunt: ut præterit temporis ad inaritum, post diuortium autem ad mulierem operæ pertineant.

9. De pensionibus quoque prædiorum urbavorum item est, quod in fructibus rusticorum.

10. Si fundus viro vxor in dotem dederit: iste que inde arbores decidit: si haec fructus, intellegatur: pro portione anni debent restituiri. Puto autem: si arbores cedrae fuerint, vel Gremiales, id est, præterit, in fructu cedere, si minùs: quasi deteriorum fundi fecerit, maritus tenetur. Sed si Bi tempore cediderint: dici oportet, præmium carum recessuendu[m] mulier, nec in fructum cedere non magis, quam si thensu[m] fuerit inveniens, in fructum non computabitur sed pars eius dimidia restituatur, quasi in alieno inueni.

11. Si vir in fundo mulieris totali lapidicinas marmores inienerit, & fundum fructuosorem fecerit, marmor, quod exsum, neque exportatum, est mariti, & impensa non est ei præstata, quia nec in fructu est marmor nisi tale sit, ut lapis ibi revalcat, ut quales sunt in Gallia, sum & in Asia.

12. Sed si cretidinez, argenticidinez, vel auris, vel cuius alterius nisi materis sint, vel hatenex, & vbiique in fructu habebuntur.

13. Interdiu marito de fructibus a muliere causatis, & nihil restituere, si fructibus tantibus, fundu[m] mulier recipiet, interdu[m] restinbit tantum maritus, & nihil restituere. id est, si non plus erit, quam pro portione sum restinbit, ut quod in arido, scerdobique agro impensis est: quodque in tunc ad diuortium, ut vnde seruum curadum scilicet si ex adiicio, vel seruo fructus aliqui percipiantur. Sed haec impensa non pertinetur, cum maritus fructum totum anni retinet: quia ex fructibus prius impensis satisfaciendu[m] est. Planè si novâ villâ necessario exstruxit: vel veterem totâ, sine culpa sua conlapsam, restitueretur eius impensis petitus. Simili modo & si pallina inveniatur, haec enim impensa aut in res necessarias, aut utiles, cedunt, parvante marito actionem.

14. Paulus libro 7. ad Sabinum.

*S*i fundus indotum datum sit, in quo lapis exsiderit: lapidicinarum communum ad maritum pertinet, contractus, quia palam sit, ex animo de-

7.

*De Soluto, ff.
matrimonio.*

nata à filio, vel amota ab uxore res peculiares; hoc ipso quod habet actionem pater ex persona filii, maius peculium sit, & sic totum est praestandum mulieri, quod est in peculio: quia adhuc sit, quod uxori debetur.

1. **M**aritum, in reddenda dote, de dolo malo, & culpa cauere oportet, quod si dolo malo feceris, quo minus restituere possit: dannandum cum, quanti mulier in item iurauerit: quia inuitis nos, vires nostras alius retinere non debeat.

2. **S**i Maritum, in reddenda dote, de mora fecerit, & spes suam & viam in reddenda dote morari fecerit, animo detrimentum ipse praestabit.

3. **S**i qui dotalium feruorum in fuga erunt, & rebus debet maritum, se eos viri boni arbitriu persecuturum, & restituendum.

4. **V**ir in quinque annos locaverit fundum, & post primum fortè annum diuortium interuenient; Sabinus ait, non alia fundum mulieri reddi oportet, quod si cauerit, si quid propter vius anni locationem maritus damnatus sit, id se præstatum sibi, sed & mulieri caendum, quidquid præter prius annum ex locatione viri consequtus fuerit, sibi restituendum.

26. **I**dem libro 37. ad Edictum. — **S**emel mors facta, si serum dotalium postea, offrente marito, mulier accipere noluerit, & ita id decresserit: non debet preium eius maritus, vel heres eius in damnum sentiat, quod postea, offrente, mulier accipere noluit.

27. **G**adu. libro 11, ad Edictum Provinciale.

Si post diuortium mortua muliere, heres eius cum viro, parente, & ceteris, quod videtur de restituenda dote interuenire, quia ipsa muliere agere, obseruari solent.

28. **M**ipianus libro 1. Institutionum.

Acere posse maritus etiam id videtur, quod à muliere consequtus potest: scilicet si iam ei aliquid absit, quod pro muliere aliquid expedit, vel mandato eius præstitum, ceterum, si nondum ei absit, (utputa sub conditione est obligatus) non dum videtur facere posse.

29. **I**dem libro 3. Disputationum.

Votiens pater doten dat, & stipulatur: ita datum in suam personam de dote actionem trahit, si ex continentia stipulatur, ceterum si, interposito tempore, stipulari velint: non, nisi consentiente filia, poterit: quamvis in potestate sit, quia determinat conditionem, in dote, filia facere non potest: nisi consentiat, plane si ante nuptias doten dederit: poterit ex intercallo, ante nuptias tamen, & circa voluntatem quoque filia stipulari.

3. **C**ontra pro muliere doten dederit: conuenit, ut, quo modo dirempto matrimonio, ipsi solueretur: postea maritus vxori doten solueretur, & exactionem nihilo minus ei, qui dedit, contra maritum competere.

30. **I**lliolum libro 16. Digestorum.

Nuptia non impeditur, quo minus cum priore marito de dote experitur.

1. **Q**uoniam culpa viri accidit, ne dote à sacerdos, qui à quolibet alio, qui mulieris nomine promiserat, exigereur: & in matrimonio filia decesserit, materfamilias facta, & cum, qui doten reprosifera, heredem instituerit: factis confatis, nihil amplius virum prestare debet, quam ut eos obligatio liberet.

31. **I**dem libro 12. Digestorum.

Sbonito, publico iudicio, damnato, pars aliqua bonorum eius publicetur: sicut creditoribus eius satisfacere necesse habet, inter quos virus quoque est. 1. **S**i pater cum ducenta, filia, sive nomine, dotes gratia promisisset: pacti fuerit, ne amplius quam centum à se paterentur: & soluto matrimonio egerit, centum, de quibus conuenit, ne petrentur, nec intelleguntur dotes esse, quod si, mox patre, cum herede eius magistrus, agere coope-

rit: ista quoque pecunia in dote erit.

2. **S**i voluntate filii procurator à patre datur, item de dote contestatus fuerit, & se secundum filii indicata pater decresserit: iudicati actionem filii potius, quam heredibus patris, dari oportebit.

3. **C**um patri dos data esset: & ei filii ex aliqua parte heres sub codicione institutus fuerit: & spespendente conditione, coheredes eius dote pro sua parte mulieri soluerint: hoc minus filii ex dote praetare debent: quoniam nullam actionem, eius pecunia recipiendae gratia, aduersus coheredes habent.

4. **S**i fundum dotalium receperit mulier, non habita ratione fructuum pro portione anni, quo rupta non sufficit: nihilo minus de dote agere potest: quia minorē dote recipit, quemadmodum si partum ancillarum non recipit, aut legata, vel hereditates, quo post diuortium per seruos dotalia adquisitae marito sufficiunt.

32. **I**dem libro 2, ad Vrscium Ferocem.

Si prior maritus posterior, dotes nominantur, quia debitor mulieris, dotes promiserit: non plus, quam id quod facere possit, dotes futuri esse.

33. **A**picius libro 7. Quæstionum.

Quod dotes nomine, certam pecuniam promiserit: quodammodo adhibetur, qui stipularentur partem dotes, distracto matrimonio, sibi soli, ex nulla data dote, obierat, eodem marito suo herede reliquo, is dannosus hereditatem eius adierat, nihilo minus stipulatibus tenebitur, quoniam, adeunda hereditatem de viris, intellectugetur fecum penitasse, nec ad rem pertinere, quod soluendo non possit hereditas: quando ceteris etiam, creditoribus tenetur.

34. **I**dem libro 8. Quæstionum.

Tota diuortium à Seio fecit, hanc Titius in sua potestate esse dicit, & dote sibi reddit postula, ipsa se matrifamilias dicit, & de dote agere vult, quodsum est, que partes iudicis sint, respondit: patris, nisi probet filiam, non solum in sua potestate esse, sed etiam consentire sibi, denegandam actionem, sicuti denegaretur: etiam si contaret, tam in potestate esse.

35. **M**acrinus libro decimo Institutionum.

Liberta: quod voluntate patrum, dicitur: de dote cum eo agere potest, quam ei dedit.

36. **P**aulus libro 2. de Adulteriis.

Si maritus minus facere potest, & dote publicata sit: id, quod facere potest, sicuto maritus condonandus est: sine in pericula mariti mulier punita sit.

37. **M**acrinus libro 1. Responsorum.

Dotem voluntate filii videi parentem recepisse, cum causa contradicendi ei filia non haberet, maximè cum ab eo postea ampliore summa, dota sit.

38. **M**arcullus libro singulari Responsorum.

Levius Titius, cum esset filius familius, voluntate patris vxorem Mauiam duxit, & dote patrem accepit. Mauia Titio repudium misit, postea patrem repudiavit, absente filio, sponsalia cum ea de nomine filii sui fecit. Mauia deinde repudium sponsalium misit, atque ita alii duplit: quod si Mauia ager cum Lucio Titio quondam marito, & à patre herede reliquo, de dote, & proberetur, culpa mulieris matrimonium dissolumentum: an possit maritus, propter culpam mulieris, dote retainere. Marcellus respondit: etiam si, ut heres institutus à patre, Titio, conueniretur: ramen, si sponsalibus non consenserit, culpam mulieris multandam esse.

39. **P**apianus libro 12. Quæstionum.

Vero, atque uxore mores invenit, accusans, huius, causam.

Soluto matrimonio.

actiones ei praestare.

45. **I**dem libro 6. Quæstionum.

Gaius Seius auctor maternus Seiz nepi, quis erat in patria potestate, certam pecunie quantitatem, datus nominem, Lucio Tito marito dedit: & instrumento doctali, huiusmodi pactum, & stipulationem complexum est: si inter Lucium Titium maritum & Seiam diuortium sine culpa mulieris factum esset, dos omnis Seiz uxori, vel Gaio Seio auctor materno redderetur restituere, quod, quero: cùm Seius auctor maternus statim via defunctus sit; & Seia postea sine culpa sua diuorteretur, patre suo, in cuius potestate esset, & cui actio ex hoc patre ex stipulatione competit, & virum heredi aui materni ex stipulatu, an nepiti, respondit, in persona quidem nepiti viri inuiditer stipulationem esse conceperat: quoniam auctor maternus ei stipulatus proponitur, quod cum ita est heredi stipulatoris, quandoque diuorteretur, nulius actio competitere videatur, sed dicendum est, Seiz posse dote solui, quamvis actio ei directe non competit, ac si sibi aui illi dari auctor maternus stipulatus esset, sed permittendum est nepiti ex hac auctor conventione, ne commode dote defruenda, vulem actionem, fauore enim nupiarum, & maximè propter affectionem personarum, ad hoc decurrendum est.

46. **I**dem libro 19. Quæstionum.

Quod dote stipulanti uxori promiserat, eidem testamento quadam legauerat: ita tamen, ne dote ab heredibus petetur, ea, que legata erant, uxori capite non poterat, respondit, dotes actiones mulieri aduersius heredes non esse denegandas.

47. **S**euola libro 19. Quæstionum.

Cum mulier viri lenocinio adulterata fuerit, nihil ex dote retinetur, cur enim improbat maritus mores, quos ipse aut ante corruptis, aut postea probarit: si tamen ex mente legis sumet quis, ut ne accusare possit, qui lenocinium uxori praebuerit, audiendum est.

48. **C**allistrate libro 2. Quæstionum.

Si dotali instrumento ita stipulatio interposita sit: si liberori nomine dote apud maritum resideat: nepotum quoque nomine dote retinebitur.

49. **P**aulus libro 7. Responsorum.

Meuia marito suo, inter alias res dotes, etiam instrumento solidorum decem tradidit: quod: Otilicus eidem Mauiz cauerat, daturum se, cùm nupium ire ceperit, decem milia, ex eo instrumento maritus nihil exigit, quia nec potuit, quod sumitur ei, si dote à marito petatur, an compellendum sit: cùm illam summarum, quod instrumento contingetur, refunderet: respondit: potuisse quidem eum, cui actio nesciatur, mandat: sive debitor convenerit: sed, si sine dolo malo vel culpa exigere pecuniam non potuit, neq; dotes nomine eum conveneri posse, neq; mandati iudicio. 1. **F**undis extimatis, in dote datus, à creditore antecedente ex causa pignoris ablatus est: quod sumitur est: an mulier, si extimationem dotes repeat, exceptione summondatur sit: atque enim, se propriece non teneri, quod pater eius dote pro se debet, cui heres non existent: Paulus respondit, prædicto euico fine dolo & culpa viri, pretium potenti maritri dolii mali exceptione obesse, consequi enim eam præiuia fundi euidi, euidens iniurias etiæ dolutus patris ipsi nocere debet.

50. **S**euola libro 2. Responsorum.

Affirmatis rebus in dote datus, pignorum intercedere: vt, ex quacumque causa dote re dei debet, ipse res restituatur, habita ratione

duetur por iNpenas necessariae. Hoc de his iNpenis dicum est, quia in dotoem ipsam facta sunt, ceterum, si extrinsecus, non imminent dotoem.

1. Sed si iNpenis necessariae mulier facta fecerit, utrum dos creferat; an vero ducimus ex integrō videri dotoem? & ego, ybi pecunia est, non dubito dotoem videri creuisse.

2. Si dos tota soluta sit, non habita ratione iNpenarum; videndum est, an condicione posuit, id quod pro iNpenis necessariae compensari solet. & Marcellus admittit, condicione esse locum, sed si plerique begentiamen, propter aequitatem, Marcelli sententia admittenda est.

3. Viles autem iNpenis sunt, quas maritus vtiliter fecerit; remque meliorem vxoris fecerit, hoc est dote.

6. Paulus libro 7. ad Sabinum.

V. Eluti si nouelletum in fundo factum fuerit, si in domo pistrinum, aut tabernam adiecerit, si seruos arcas docuerit.

7. Ulpianus libro 36. ad Sabinum.

V. Oluptria autem iNpenis sunt, quas maritus ad voluptatem fecit, & que species exornant.

1. Quare viles non quidem minuunt ipso iure dotoem, verum tam eni habent exactionem:

8. Paulus libro 7. ad Sabinum.

V. Tilium nomine ita facienda deductionem quidam dicunt, si voluntate mulieris facta sint, inquit enim esse compelli mulierem, rem vendere, vi iNpenas in eam factas solueret, si aliunde solueret non potest, quod summam habet aequitatis rationem;

9. Ulpianus libro 36. ad Sabinum.

P. No voluptria iNpenis nisi parata sit mulier pati maritum tollente, exactionem patitur, nam si vul habere mulier reddere ea, quae impensa sunt, debet marito, at si non vul, pati debet tollente, si modis recipiant separationem, ceterum, si non recipiant, relinquuntur sunt, ita enim permittendum est marito austerre ornatum, quem posuit, futurum est eius, quod abstulit.

10. Paulus libro 36. ad Edictum.

Q. Vnde si hae res, in quibus iNpenas facta sunt, proumercales fuerint, tales iNpenas non voluptria, sed viles sunt.

11. Ulpianus libro 36. ad Sabinum.

N. Am in honorem matrimonij turpis actio ad uxorem uxorem negatur.

12. Paulus libro 7. ad Sabinum.

E. Ideo, si post diuortium easdem res contrahantur, eis sunt ferti tenentur.

1. Item, si seruus eius futuri fecerit, futuri sunt cum agere possunt,

2. Sed & cum uxore futuri agere possibile esset ei, cui heredes simus, futurum fecit vel nobis, an quamlibet, tamen propter reuegientem personam, in viro que casu futuram tantum conditionem competit, non etiam futuri actionem dicimus;

3. Item verum est, quod Obilius arietiam eas res, quas diuortii tempore mulier coheredit, vendidit, donauerit, qualibet ratione consumplerit, seruum amotarum iudicio contineri.

4. Si filias familias res amouerit: Mela, Fulcinius, aiunt, de peculio dandum actionem quia duplicitus, eam futri obligari, vel in ipsam ob res amias dari actionem, sed si pater, adiuncta filia, de dote agat: non aliter ei dandum actionem, quia si filiam rerum amotarum iudicio, in solidum, & cum sua fidei defensat, sed moribus filia in patrem rerum amotarum actionem dari non opertore, Proculius, ait, nisi quatenus ea ea per pater locupletior sis.

4. Pomponius libro 16. ad Sabinum.

N. Que stipendium, neque tributum, ob dotaem fundum praesita, exigere vir a muliere potest: onus enim fructuum, hec impendia sunt;

14. Ulpianus libro 5. Regularum.

I. Mpenas necessariae sunt, quibus non facta dos imminuitur, veluti ageres facere, flumina auertere, adiutoria vetera fulcire, itemque reficere; arbores in locum mortuarum reponere.

1. Viles sunt, veluti pecora praeidis imponere; id est stercorare.

2. Voluptuosae sunt, Valinea exstire re.

15. Neronius libro 2. Membranarum.

Q. Vnde dicitur iNpenas, quae in res dotaes necessariae facta sunt, donec deminuerit; ita interpretandū est, vt, si quid extra tutelā necessaria in res dotaes iNpenas est, id est in causa sit, nā rueris dotaes vir suo sumptu debet, alioquin tam civaria dotalibus mancipiis data, & quaevis modica adiutoriorum dotalium refectio, & agrorum quoque cultura dotoem minuerit, omnia enim hec in specie necessariae iNpenarum sunt, sed ipse res ita presta-

re intelleguntur; vt non tam iNpendas in ea, iNpenda deducto, sed minus ex his perceperit videaris, quae au- tem impendia, secundum eam distinctionem, ex doto deduci debeat, non tam facile in vnluersum definiti- quam per singula ex generi & magnitudine iNpen- ditorum estimari possunt.

16. Idem libro 6. Membranarum.

E. T ante omnia quacumque iNpenas quaremodo: Erum fructuum causa facta erunt; quamquam ex- dem etiam colendi causa fiancide, quae non solum ad percipiendos fructus, sed etiam ad conferuandam iplam rem, specificaque eius, necessaria finis, ex vir et suo facilitate, villam habet, ex nomine, ex dote dedu-

DE ACTIONE RERUM AMOTARUM

TIT. II.

Paulus libro 7. ad Sabinum;

R. Erum amotarum iudicium singulariter introducit aduersus eam, quae vxor sunt, quia non plau- ciunt, cum ea futri agere posse: quibusdam existimab- busne quidem futrum eam facere, vt Netua, Cal- fida, quia sociera viri, quodammodo dominam eam faceret; alias, vt Sabina, & Proculius, qui quidem eam facere, sicut illa pati faciat, sed futri non esse adiutorio non constituo iure, ita qua sententia & Julianus re- cussim est.

2. Gaius libro 10. ad Edictum prætoris titulo de re iudicata.

N. Nam in honorem matrimonij turpis actio ad uxorem uxorem negatur.

3. Paulus libro 7. ad Sabinum.

E. Ideo, si post diuortium easdem res contrahantur, eis sunt ferti tenentur.

1. Item, si seruus eius futuri fecerit, futuri sunt cum agere possunt,

2. Sed & cum uxore futuri agere possibile esset ei, cui heredes simus, futurum fecit vel nobis, an quamlibet, tamen propter reuegientem personam, in viro que casu futuram tantum conditionem competit, cogit aduersus futrum, nilut diuortii causa amotarum esse: dum prius de calunnia iure, qui infurandum defert.

3. Vir autem tam vir, quam vxor cogetur, pater autem aquonitis iure non cogitur, cum iniquum sit de alieno facto alium iurare, is ergo cogit iure, qui amouisse dicitur, & idcirco nec heres eius, qui quare amouisse dicitur, iure cogitur, & si quis delatum sibi iufurandum re- ferre velit, non videtur prætor permisus.

12. Paulus libro 7. Breuium.

N. Non magis, quam si quis ei, qui futri agat iufurandum defert, an ipse futri sit.

13. Iustus libro 33. ad Edictum.

Deo Labeo scribit, mulieri non esse permittendum, reterre iufurandum & ita edictum ordinatum videtur.

14. Paulus libro 18. ad Edictum.

D. De rebus amotis permittendum marito, vel vice, de quibusdam rebus iufurandum defertur, de quibusdam probatur.

15. Ulpianus libro 34. ad Edictum.

N. Huius intercessio, virum simul, in separatum habi-

ta tenet, utrum simus, qui ex domo subtra-

xit etiam adulterio eam, qui ex domo subtra-

xit in qua non simul cum viro habitavit.

1. Virus, & natus, & pronatus, viro, & socero,

& profecto futrum facere possunt: futri autem

non tenentur: nisi forte mancipatus sit filius, tunc enim natus patri eius, & futrum facit, & futri te-

nerit.

16. Herennianus libro 2. Iuri Epitomarii.

A. Hic simus, mariti bonis devolutis, vxori, rerum

quibus alii in quadruplicem condementur.

17. Ulpianus libro 30. ad Edictum.

S. Concubina res amouerit: hoc iure virum, ut

futri tenetur, consequenter dicimus, vbi cum

que cessat matrimonium (vbi in ea, quae tutori

suo nubet, vel contra mandata conuenienter vel

alibi cessat matrimonium) cessare rerum amo-

tiorum actionem: quia competit diuortii causa.

1. Res amotis dicimus non soluas casas, quas mu-

lier amouit, cum diuortii consilio iniuste, sed e-

stet causam.

2. Res amotis dicimus non soluas casas, quas mu-

lier amouit, cum diuortii consilio iniuste, sed e-

stet causam.

3. Res amotis dicimus non soluas casas, quas mu-

lier amouit, cum diuortii consilio iniuste, sed e-

stet causam.

4. Res amotis dicimus non soluas casas, quas mu-

lier amouit, cum diuortii consilio iniuste, sed e-

stet causam.

5. Res amotis dicimus non soluas casas, quas mu-

lier amouit, cum diuortii consilio iniuste, sed e-

stet causam.

6. Res amotis dicimus non soluas casas, quas mu-

lier amouit, cum diuortii consilio iniuste, sed e-

stet causam.

motarum iudicium venire, Julianus ait: verum eti-
as, quae in rerum natura esse desierunt, similis mon-
ita causa apud eam essent.

6. Quid si mortuus viro amouerit: non fecit fur-
tum: quia rei hec ultaria nondum possit non fu-
ratur, ideoque aut vindicari poterunt, aut in he-
reditatis petitionem venient.

7. Ulpianus libro 36. ad Sabinum.

M. Vlter habebit rerum amotarum actionem ad-
uersus virum, & compensare potest mulier
cum actione, qua maritus agere vult ob res amo-

taras.

8. Ulpianus libro 33. ad Sabinum.

S. Cum dos folueretur mulieri, aut satis doti fieri, nullum est, atcum ita rerum amotarum: nihilominus agi potest, nam & cum dos nulla sit, valde actio detur.

9. Sabinus ait, mulier res quas amouerit, non

reddat, estimari debet, quanti in iure viri.

9. Petrus libro 37. ad Edictum.

N. Onus equum sit, inuitum suo pretio res

vivas vendere.

10. Ulpianus libro 16. ad Sabinum.

S. Deo nec debere cum pro cuiusdam promitte-
re, quod ex consummatu mulieris actio ei danda est.

11. Ulpianus libro 33. ad Edictum.

M. Arcellus libro octavo digestorum scribit: sive

vir uxori, sive uxori viri sui causa contraxerit: nec

videtur futrum facienti open ferre, cum mulier

futrum non faciat, quamvis seruus in facinoribus

domino dicto audiebas esse non debet, sed rerum

amotarum actio erit.

12. S. At si in doto seruus datus, futrum viro fe-
cerit: si quidem mulier talam esse cum scierit, to-
tum damnum viro sarcietur: quod si ignorauerit,
tunc non ultra condemnationem noxae multanda
erit.

13. Ulpianus libro 7. Breuium.

N. Non magis, quam si quis ei, qui futri agat iufu-

randum defert, an ipse futri sit.

14. Iustus libro 33. ad Edictum.

Deo Labeo scribit, mulieri non esse permittendum, reterre iufurandum & ita edictum ordinatum videtur.

15. Nic. viro, nec mulieri prodest in hoc iudicio,

si facere non possunt, pendet enim id ex furo.

22. Julianus libro 19. Digestorum.

S. Proprietas res amotarum egere cum muliere & lis-

simata sit, actio ei danda sit, si amiserit posse-

tion

Sic condicere potest nam iure gentium condici puto posse res ab his qui non ex iusta causa possident.

26. Gaius libro 4. ad Edictum Provinciale.

Rerum amotarum actio condicio est.

27. Papianus libro 4. Responsum.

Rerum amotarum actio ob adulterij crimen quo mulier postulata est, non distinetur.

28. Paulus libro 6. Questionum.

Sic virorū rei viri ei cui tam vir commodauerat subripuerit, si que conuentus sit habebit furtacionem, vir habere non possit.

29. T. Placita libro 11. Disputationum.

Rerum amotarum estimatio ad tempus quo amox sunt, res referri debet, nam veritate furtum sit, & si lenius coercetur mulier, quare nec a bono fideli possesso ita res amota vescipiantur, sed si pluris facta, non restituuntur, quod amore furturam estimatio, ut in conditione furtum sit.

30. Papianus libro 11. Questionum.

Cum solito matrimonio, rerum amotarum iudicium contra mulierem instituitur, redintegrato rursus matrimonio, solvitur iudicium.

DE AGNOSCENDIS ET ALENDIS Libertis vel parentibus vel patronis, vel libertis,

TIT. III.

Placita libro 34. ad Edictum.

Senatus consultum, quo factum est de liberis agnoscendis, duas species complectitur: unam eorum, qui agnoscuntur, aliam earum, qui falsum parentum subsciunt.

I Permittit igitur mulier, parentive, in cuius potestate est, vel eiuscum mandatum ab eis est, si paret pregnantem, denunciare, intra dies trigesima post diuortium consumerandos, ipsi marito, vel parenti, in cuius potestate est: aut domum denunciare, si nullius eorum cypiam habeat.

I Domum accipere debemus, hospitium, si in ciuitate maneat, quod si non sit, sed in villa, vel in municipio, illuc, ubi latem matrimonio colloccaretur. 3. Denunciare autem hoc tantum, esse mulierem ex eo pregnantem: non ergo hoc denuntiat, remittat custodes matritus, sufficit enim mulieri, hoc notum facere, quod sit pregnas, mariti est iam auctoritate custodes, aut ei denunciare, quod non sit ex eo pregnas. Hoc autem vel ipsi marito, vel alii, nomine eius facere permititur.

I Prena autem mariti ea est: vt, nisi aut custodes primitur, aut contra denuntiatur, non esse ex se pregnantem, cogatur maritus parenti agnoscere, & si non agnoscere, extra ordinem coercetur, debet igitur respondere, non esse ex se pregnat: aut nomine eius responderi, quod si factum fuerit: non alias neceps habebit agnoscere, nisi vere filius fuerit. 5. Illud notandum est, quod denuntiatio à matre non incipit, sed à muliere.

I Sed si maritus ultra custodes offerat, & ea non admittat, vel si non denuntiaverit mulier, aut si denuntiaverit quidem, custodes autem arbitrio iudicis non admiserit: liberum est marito, parentive eius, partum non agnoscere.

I Si mulier, est ex pregnatem, intra trigesima dies non denuntiaverit: potest denuncians, causa cognita, audiiri debebit.

8. Quinimum & si in totum omisserit denuntiationem, Julianus ait, nihil hoc nocere ei, quod editur.

9. Dies autem trigesima, continuo accipere debemus ex die diuorei, non vitiles.

10. Eleganter autem apud Julianum libro nonodecimo digestorum queritur, si intra dies trigesita mulier marito non denuntiaverit, & intra trigesita partum ediderit, si senatus consulto locos sit, & ait, Plancianum senatus consultum cessare, quia de eo parte non videtur sentire, qui intra dies trigesita

sum nascatur, quippe dies trigesita ad denuntiationem praeditum senatus, sed hanc rem non facere praejudicium partui, arbitror.

11. Quidam modum per contrarium, si maritus uxore deuentante custodes misericordia, nullum praejudicium sibi faciat, sicut igitur ei partum eum exesse negare, nec ei nocebit, quod utrem custodiatur. & ita Marcellus, libro septimo digestorum scriptus, ait enim: siue quis negat uxori sue ex se pregnat, fine praejudicium recte mitet custodes, maxime si misitrus, id ipsum protestetur. 12. Julianus libro nonodecimo digestorum scripsi: quod senatus consulto comprehensum est: si mulier viri denuntiatur ex eo cōciple, & si, cui denunciatum erit, custodes ad ventrem custodieadum, inspiciendo, que non misericordia, neque contellatio dixerit, eam etiā si pugnantem non est: ut ei id quod editum sit, agnoscere sit necesse, non eo pertinet, si quis agnoscere se filium dicere, siue heredem habebet, quamvis ex alio conceperit sit, quandoque enim inquit, excepit causa agi, grande praejudicium aderit pro filio confessio patris.

13. Idem per contrarium quoque ait: si mulier diuortio facit, non fecerit ea, quae senatus consulto precipiuntur, vi licet pati non agnoscere: no, etiā percipere, ut filius natus suum si uiceret non perficiat ad id tantum, ut ita pater altere cum cognatur, si considerat, eum filium esse.

14. Idem Julianus scribit, si uxore denuntiatur, se pregnantem, maritus non negaverit: non viueat suum illi partum effici: cogendum, ramen alteri. Ceterum si esse fatus iniuriosum sit, si quis longo tempore affuerit, & reverus, uxorem pregnatam inuenierit, & idcirco reiecerit, si quod ex hi, quod natum consultes continentur, misericordia, siue heredem ei ducit. 15. Ex his apparet: siuxor omisserit: quia ex eo senatus consulto obseruare oportet, nihil praejudicium etiā filio, si filius est, non tantum iure sui, verum in alimento quidem secundum Diuī Pij rescriptum: siue maritus neglexerit factum ex senatus consulto debet: natura cogitat omnia modo altere, ceterum, recutire poterit filium.

16. Plane si denuntiantur muliere, negaverit, et se esse pregnantem, tamen custodes non misericordia evenerit, quo minus queratur, an ex eo mulier pregnas sit, quae causas fuerit acta apud iudicem, & pronunciatur, cum de hoc agatur, quod ex eo pregnas fuerit, n. et ne in ea causa esse, ut agnoscat debet, siue filius non fuit, siue fuit, eis suum.

2. Julianus libro 19. Digestorum.

In omnibus causis, quare & fratribus suis consanguineis erit.

3. Placita libro 34. ad Edictum.

Sic contra pronuntiatur: non fore suum, quia si suus fuerit, placet enim eius iuri iniuriam inficere, & ita Marcellus libro septimo digestorum probat, eōq. iure utinam. 1. Quia Plancianum senatus consultum ad eos partus pertinet, qui post diuortium, aliud senatus consultum temporibus Didii Hadriani factum est, ut etiam si constante matrimonio partus sit editus, apud agnoscendo etiā agatur.

2. Quid ergo si quis post mortem patris nascatur aucto superfluite, in cuius potestate recessus est? si ex filio eius suscepimus probeatur: videendum, quid dici debeat, & certe probandum est, cuī aucto praevidetur, & distractis, cogatur sensu&.

3. Quidam ergo si quis post mortem patris nascatur aucto superfluite, in cuius potestate recessus est? si ex filio eius suscepimus probeatur: videendum, quid dici debeat, & certe probandum est, cuī aucto praevidetur, & distractis, cogatur sensu&.

4. Si impubes sit filius emancipatus, patrem inopem alere cogetur, ius quicquidem enim quis merito ducit, patrem egere, cum filius sit in facultatibus. 14. Si mater alimenta que fecit in filium, a parte reperitum modo comam audienda, ita Diuī Marcus rescriptus: Antoniz Montanu in his verbis: Sed & quantum tibi alimentorum nomine, quibus necessario filium tuum exhibuis, a parte cui præfari oporteat, iudicis estimabunt.

5. Impetrare debes ea, quae exigente præterea affectu

tuam tuam ergo gatara es, etiam si a parte suo educeretur.

15. A milite quoque filio, qui in facultatibus exhibendos parentes esse, pretatis existimat ratione, 16. Item hic: senatus consulta pertinent ad eos, qui sui heredes adgiscantur, ceterum si forte non sit in potestate recalci: verius est, senatus consulta cestare.

17. Item rescriptum est: heredes filii ad ea praestanda, quia vius filius ex officio piecatis suz dat, viuinitus cogi non oportere, nisi in summam negotiati pater deducatur.

18. Solent iudices cognoscere & inter patres & libertos, si aliendis his agatur, itaque, si negoti te esse libertos, cognoscere eos oportebit, quod si libertos constituerit, tunc demum decernere, ut aliam. Nec tamen a imenium decreum toller, liberto facultatem, quo minus prævidetur certare possit, si libertum se neget. 19. Alimenta autem pro modo facultatium erunt praebenda, egenibus scilicet patrionis, ceterum si sit, unde se calibearia cellulabunt partes iudicis. 20. Virum autem tantum patrionum alendi sint, etiam patrionum liberti tractari potest, & puto: causa cognitis, iudicis, & libertos quoque patrionum aliendos, decernere, quod quidem tam facile, ut patrohos: sed non in quantum & ipso, nam & obsequium non solim patrionis, verum etiam liberti coram debet pugnari.

21. Sed & libertus maternus alere cogitur, 22. Si quis a liberti liberto ali si desideret, vel ab eo, qui libet, ex causa fidei, omni libet, si manum illius quoniamque suis numeris redemit, non debet audiiri, & Marcellus scribit, ex quaetate huc res desiderat, caritateque sanguinis singulorum desideria perindeat iudicem oportet.

23. Idem in liberis quoque exhibendis a parentibus dicendum est. 24. Ergo & matrem cogemus præsentem v. Olgd quodlibet liberis alerentem ipsos eam.

25. Item Diuī Pius significat, quāsi autem quoque matrem alere compellatur, deinde ceterum, & idem rescriptum, ut filium suum pater exhibeat, si constituerit apud iudicium, iuste eam protegat, & magis ex virtutibus le index interponat, quoniamdam necessitatibus facilis succursum, quoniamque suis numeris redemit, & cum ex re quicunque huc res desiderat, caritateque sanguinis singulorum desideria perindeat iudicem oportet.

26. Idem in liberis quoque exhibendis a parentibus dicendum est. 27. Sed & liberta cogitur patrionum alere. 28. De alimentis patrionis, arbitrio solet dari arbitrarius, quantum sit in facultatibus: vi perinde possunt alimenta moderari, quod tamdiu præstabuntur, cum in liberti superius, patriono desit.

29. Patrem, & matrem patrionum patrionus & filii eius minime superfluit: alere egentes, ipsi si idonei facilius sunt, coguntur.

6. Digestorum libro singulari de Matribus, numismatibus.

Alimenta liberti parentes, & præstans patrionis, non amissione libertatis causa impeditur, & libertatis libet pugnare, non autem necesse habebit præstare, etiam si potest.

1. Imperator Commodo constituta talis proficitur. Cilius probatani sit, contumelias patrionis & libertatis libet violatos: vel illata manu atrociter, & pessatissimam etiam paupertate, vel corporis valitudine laborantes, reliquias: primum eos in potestate patrionum redigi, & ministerium dominis præbere cogi, si autem nec hoc modo admonentur vel a præsidio emptori addicentur, & præmium patrionis tribuerit.

2. Item libro 5. Responsorum. Si negat, qui maritus fuisse dicitur, matrimonium secessit, & iudicium rescriptum: summatim iudicis oportet super ea re cognoscere, si constituerit, filium, vel parentem, estremi aliae iubet, ceterum, si non constituerit, nec determinat alimenta. 9. Meminisse autem oportet, & si pronuntiatur ali oportere, attamen eam res praedictum non facere veritati, nec enim hoc pronuntiatur, filium esse: sed ali debere. & ita Diuī Marcus rescriptus.

10. Si quis ex his aleret, detracere pro modo facultatuum, alimenta constituerunt, quod si non praefuerit, pignoribus capi, & distractis, cogatur sensu&.

11. Si impubes sit filius emancipatus, patrem inopem alere cogetur, ius quicquidem enim quis merito ducit, patrem egere, cum filius sit in facultatibus. 14. Si mater alimenta que fecit in filium, a parte reperitum modo comam audienda, ita Diuī Marcus rescriptus: Antoniz Montanu in his verbis: Sed & quantum tibi alimentorum nomine, quibus necessario filium tuum exhibuis, a parte cui præfari oporteat, iudicis estimabunt.

12. Item rescriptum est: heredes filii ex hoc potestate, etiam si tamē est infans, & tamēque pauperis, præ-

13. Marcellus libro 2. ad Legem Iuriam & Papiam.

Non quemadmodum incautorum liberorum non liberis liberi ad onus nostrum pertinent, ita & in feminis est, nam manifestum est, id, quod filia partis, non aucto, sed patri suo esse oneri: nisi patet aut non sit superstes, aut ergo egens est.

14. Paulus libro singulari de iure patrionatus.

In bonis superstitum, libertorum nullum oportet, immo ius patrionis, liberte patrionum habentes si tamē est infans, & tamēque pauperis, præ-

15. 6.

4. Paulus libro 19. Responsum.
Oncubinam ex sola animi destinatione existimatur.

Criportet.

5. Idem libro 2. Sententiarum.
Oncubinam ex ea prouincia, in qua quis aliquid
ad misericordiam habere potest.

LIBERVICESIMVSSEXTVS.

DE TUTELIS.

Paulus libro 38. ad Edictum.

Vielta est (ut Seruius definit) vis ac potesta sin capite libero, ad tuerendum, qui propter zetatem suam sponsio- te se defendere nequit, iure cuiuslibet data ac permisla. 1. Tutores autem sunt, qui eam vim ac potestatem habent, ex quo re ipsa nomen ceperunt, itaque appellantur tutores, quasi tutib[us], atque defensores, sicut zetati dicuntur, qui ades tueruntur.

2. **M**utus tutor dari non potest, quoniam auctoritatem probare non potest.

3. **S**urdum non posse dare tutorem, plerique, & Pomponius libro (sexagesimo nono ad Edictum) probant, qui non tantum loqui, sed & audire tutor debet.

2. Pomponius libro 3. ad Sabinum.

Non est exigendum a pupillo, ut sibi tutores peccari, aut ut ad tutorem suum proficiatur.

3. Ulpianus libro trigesimo septimo ad Sabinum.

Vi habet tutores, pupillus vel pupilla, si fuerit experientia, in ea causa sunt, ut in tutele nihilominus dureat, quae sententia Quinti quoque Mucij fuit, & in Iuliano probatur, eoque iure viuum, ut cesseret cura, si tutele zetas indigat, quare si tutores habent per suorum in eorum non rediguntur, siue non habent, & furor ei accesserit: nihilominus tutores acciperent poterunt: quia lex dodecim tabularium ita accepta est, ut ad pupilos vel pupillas non perlineat.

1. **Q**uia autem in pupillorum personas adgnatos curatores non admittimus: idcirco putauit, et si minor vixit inque annis surius sit, curatorem ejus non vi tutores, sed & adolescentes dari, quia zetas est in impedimentum, & ita definiens, quem zetas cura vel tutele subterit, non esse necesse quasi dementi, qui cura curatorem, & ita Imperator Antoninus Augustus rescriptum magis zetai, quam dementie, tanquam per confundendum. 2. Si pupillus pupilli- tate cum iusto tutele, quodcumque cum eorum quo, li- tem agere vult, & curator in eam rem petitur: virum, ipsi possentibus, datur: iuri vero, & aduersariis, & scđ- dum est, sine agere, siue convenienti, dari hunc curatorem posse, sed non alias, quam si ipse petat, cui dari oportet, denique Cassius libro sexto scripsit, tam curatorem neminem dari posse, nisi pra- sentem neque cuique nisi p[ro]ximi, & postulant, ita que infantii non potest dari. Item Cassius, iuri pu- pillarum curatorem poscere non vult, quo minus cum eo agatur: cogi eum a praetore debuisse.

3. **Q**uodlibet loco, & tempore, hunc curatorem dari posse, Pomponius libro sexagesimo ad Sabinum scriptit. 4. Si pupillus petat talem curatorem, ne addatur, in quam remian in omnes controvieras datum sit, & ait Celsus, Seruium constituisse, in omnes res datum videri.

4. Paulus libro 2. ad Sabinum.

Vob dicunt, si indistincte datum sit curator, id totam item datum videri forsan eo sacer, si familiæ exercitudo, aut communis dividendo, aut si unius regudorum actio est cum tutele, & si indistincte datum esset: non solum eo nomine curator es- sen, quod ageret pupillus, pupillare, sed iuvenem quoque quod cum his ageretur.

5. **P**ossunt autem vel plures in plurimum locum,

11. Idem libro 10. Responsum.

Vestitum est: hi qui in locum absens recipi- blez causa tutores dati sunt: mortuo illo, tute- ore, perseverent, ali potest: efficit. Paulus re- spondit, qui in locum absens dati sunt: non re- velo eorum, eadem causa perseverare vique ad tem- pus pubertatis.

12. Pomponius libro 2. Enchiridij.

Sicut enim curatur dari aliquando tutores hi- benuit, propter adhuc mitem valitudinem, vel seniorum gratia, qui magis administrator rerum quam curator est: intelligitur. 1. **E**s istam adiutori- tutele, q[ua]n[do]m soler[et] praeferre tutores con- stituere, ita tamen, ut periculum eum constituant.

13. Ulpianus libro 37. ad Sabinum.

Iadrogati sunt adhuc impuberis, vel deportati, si ne pupilli, tutele habere desinat. 1. **I**tem si fecerit, ut pupilli redigatur, utque finitur tute- le. 2. **A**lius quoque modis definiet esse tu- rescit, sorte quis ab hostibus fuerit captus: vel pupil- lus, vel tutor. 3. **S**ed eti[am] ad tempus fuerit quis danu[m] tempore finito, tutor esse definiet. 4. **C**on- trollerat, si superbus, qui fuerit remotus, definiet esse tu- sor. 5. **S**ed eti[am] ad certam conditionem datum sit, q[ua]n[do]m euenit, ut definiet esse tutor, existime condi- tione.

14. Ulpianus libro 38. ad Sabinum.

Mito itenique multa impuberis tutores da- ri posse, verum est: sed an anchoris, eis accom- modari possit, dubitatur. & si potest raceatu: & muto potest: eti[am] autem seruius, (vt Iulianus libro vicefimo primo digestorum scripti) etiam tacitibus auctorita- tem posse accommodate.

15. Ulpianus libro 39. ad Sabinum.

Si quis tutor non sit captus ab hostibus, sed missus, sed eum quasi legitimi, aut etiam receptus ab eis, aut transfigerintur, qui non tutele, tutores, ma- nus, sed interim a præsidibus, aliis tutores dabuntur.

16. Gaius libro 12. ad E[st]atutum Provinciale.

Tutele plura; virile officium est. 1. **E**t sciendam est, nullam tutele hereditario iure ad alium transire. Sed id liberis virilis sexus per- se, et status, descendunt legitima: cetera non dolcent- dent.

17. Gaius libro 8. ad Sabinum.

Conplura senatus consulta facta sunt: vt in locum curiosi, & muti, & surdi tutoris, alijs tutores den- tur.

18. Neriatus libro 3. Regularium.

Feminis tutores dari non possunt: quia id munus masculorum est: tamen a principe filiorum tutele specialiter postulent.

DE TESTAMENTA-
RIA TUTELA.

1. I T. II.

Gaius libro 12. ad Edictum.

Lege duodecim tabularum permisum est paren- tibus, liberis suis, siue feminis, siue masculini se- xus, si modo in potestate sint, tutores testamento- riem videtur, siue gesit, siue gerentis filio confessus, siue omnino attigit tutele: vnde cum quidam filio scripsisset, ut diligenter tutele gereret, cum sic, quinque pericula ad nos pertinere: dicit, hunc quoque videtur adgnovisse, plane, si solum moruit filium, po- videtur agnitus: cogi eum a praetore debuisse.

2. Idem libro 1. Opinorum.

Patronus quoque tutor liberti sui, fidem exhibere debet. & si qua in fraude debitorum, quoniam usus publicum permittebitur, & operam debeat, ut non idoneus tutor daretur: eti[am] in edendo patrimonio quantitate mi- nuerit: vel evidenter fraude pupillorum bona alien- nasset.

3. Ulpianus libro 2. ad Sabinum.

Non solum liberis recusari, in potestate tutele- re possit: à Diu[m] testibus rescripsum est.

4. Idem libro 3. ad Edictum.

Testis non debet tutores, recipere debemus eti[am] qui codicilis testamento confirmatis scri- pserint. 1. **S**ed eoc de numen testamento datos accepere non oportet, qui iure dari sunt.

4. Mat. Iustini libro 7. D. iuricuitarum.

Pater, herede instituto filio, vel ex heredato tuto- rem dare potest, mater autem non nisi instituto

quasi in rem potest, quam in personam, iurem da- re videatur. Sed & inquiri in eum, qui matris testa- mento datum est tutor, oporebit, cum a parte datum, quoniam minus iure datum sit, iamne sine inquisicio- ne confirmatur, nisi si causa, propter quam datum vi- debatur, in eo mutata sit: veluti si ex amico ini- cus vel ex duxi pauperior estebus sit.

5. Ulpianus libro 15. ad Sabinum.

Si quis filius suis, vel filii tutores dederit etiam postum: videtur dedisse: quia filia appellatione etiam postuma continetur.

6. Idem libro 39. ad Sabinum.

Vid si nepotes sint an appellatione filiorum & ipsiis tutores dati sint, videndum, & magis est, ut ipsi quoque dati videantur, si modo liberos dixit, ceterum, si filios, non continebuntur, alter enim filii, alter nepotes appellantur. Planè si postumis der- tituram filii postumi, q[ua]n[do]m ceteri liberi, contin- ebuntur.

7. Paulus libro 3. ad Sabinum.

Tutores non nisi hereles, sed à testatore protinus proficiuntur, simul arque aliquis heres exti- taret, nam & ipsa heres, tutor dari potest: & post mortem heredi, tutor recte dari potest.

8. Ulpianus libro 24. ad Sabinum.

Tutor dari, veteri tutor esse potest, vel testamen- to, vel codicillis.

1. **S**ed si sub condicione fuerit tutor datum: defi- ciente condicione, tutor non erit.

2. **T**utorum autem & à certo tempore dare, & v[er]o ad certum tempus licet, & sub condicione, & v[er]o ad condicione.

3. In testis dationem virtutum leuisima condi- cione, an nouissima, vt in legato, spectanda est: v[er]o Titius, cum poterit, tutor est: Titius, si naus ex Afri- canis, tutores, tutor est. & Iulianus libro, vicefimo di- gestorum recte scripti, nouissimam scripturam esse spectandum.

9. Pomponius lib. 1. ad Quigutum Mucium.

In uno hereditatem adierit: nihil valet ex his, quae testamento scripsiuntur. Si vero vnu ex pluribus adierit, tamen statim valent, nec expeditandum erit, vt omnes hereditatem audent.

10. Ulpianus libro 36. ad Sabinum.

Shereditas nondum adita sit, ex qua tutor sper- tur: verius est alium tutores posse dari, quasi nō- dam sit, nec speretur.

11. In testis dationis id sequitur, quod no- vissimum est, & si sepius tutor datum sit, nouissimam scripturam inueniatur.

12. Qui filium, ex eis nepotem habebat, si nepo- ti tutores dederit, habet disceptationem, an aliquo casu non sit vultus datus: v[er]a si proponas, filium, vi- viuo patre, decessisse, & nepotem ex eo successisse, vi- viuo ait, & fortius dicendum est, tutele quoque è lega (Iunia) Vellea confirmatum, nam & Pomponius libro levicordio ex Sabino scripsit, valere tutoris dationem, cùm enim confirmatum sit testamennum: consequenter tutoris quoque datus valebit in eo re- stamento scripti, quod valet, id est, vnu nepos vel he- res in testis datus sit, vel nominatio exheredatus sit.

13. Si filios testamento detinunt: si quidem, cùm

fure desiderit: tutores esse recte datum, Proculus ex-

sistit, quid si datum sit purè, negat Proculus valere.

14. **S**i liber est, tutores esse recte datum, & P[ro]mponius ait, re-

cte videtur datus, & tunc fore tutores, cum sapere co-

cesserit. 4. **S**erius alienus ita dari tutor potest,

si liber est, tutores esse recte datum, & si purè datum sit,

videatur inesse h[ab]e[re] condicione, cùm liber est. Po-

tut autem qui & extraneo seruo desiderare ex hac

causa fiduciocommissariam libertatem, quid enim

interesset, siun seruum, an alienum, tutores scri- pserit: cum pupilli favore, & publice vixitatis,

adsumpta libertas sit in persona eius, qui tutor

scriptus est potest igitur & huic fideicommissaria libertas defendi, si voluntas aperitissimè non refugetur.

21. *Idem libro 37. ad Sabinum.*

Si quis sub condicione, vel ex die, tutorem dederit: in medio tempore alius tutor dandus est: quoniam legitimū tutorem pupillus habeat, sciendum est enim, quādādi testamentaria tutela speratur, legitimā cessare. 2. q. Et si semel ad testamentarium deuoluta fuerit tutela, deinde excusat sit tutor testamentarius: adhuc dicimus, in locum excusat demandam, non ad legitimū tutorem redire tutelam.

2. q. Idem dicimus, si fuerit remotus, nam &

hic idcirco abit, vt alius datur. 3. q. Quod si tutor testamentario decelerit, ad legitimū tutela redit, quia līsa senatus consultum cessat. 4. q. Planē si duo, plures, fuerint tutores testamentarii: in locum eius, qui decelsit, vel in ciuitate esse desit: poterit dari alius, ceterū: si nullus supersit, vel in ciuitate siue legitima tutela succedit.

22. *Idem libro 38. ad Sabinum.*

Certarum rerum, vel causarum, testamento tuto dari non potest, nec deducis rebus.

23. *Pomponius libro 17. ad Sabinum.*

Et, si datus fuerit tota datus nihil valebit.

24. *Marcianus libro 2. Institutionum.*

Qui via personæ non rei vel cause datur.

25. *Ulpianus libro 38. ad Sabinum.*

Si tamen tutor datur rei Africane, vel rei Syriacæ, Segestis datus est, hoc enim iure vitetur.

26. *Idem libro 39. ad Sabinum.*

Si quis ita dederit, *Filiu meū tutorem do: in ea cōdicatione est, vt tam filii, quam filibus dedisse videatur, filiorum enim appellatione & filii continentur.* 1. q. Si quis filio tutorem dederit, & plures filios habeant omnibus filiis dedisse videatur? & de hoc Pomponius dubitat, magis autem est, vt omnibus dedisse videatur. 2. q. Si quis liberis tutores dederit, vel filiis, & habeat quosdam apud hostes, etiam ipsi dedisse videbuntur, si non aliud aperie proberet testatorum sensisse. 3. q. Si quis, cum ignoraret se filium Titum habere, filii tutores dederit: virū his solis dedisse videatur, quo: in potestate scilicet, ac ei quoq; quē ignoravit se habere? & magis est, vt huic dedisse videatur, licet nonne filiorum admittit & ipsum. sed quia de ipso non sensisset; dicendum est, cessare in personam eius, datus enim. 4. q. Proinde & si certi sunt filium deceperat, qui supererat, idem erit dicendum, nec enim videtur ei dedisse, quē obisse credebat. 5. q. Si postumus dederit tutores, hi: viuo nascitur, datio valeat? & magis est, vt viuus datus fiat, etiam si viuo eo nascatur.

27. *Idem libro 35. ad Edictum.*

Testamento datus tutores non esse cogendos satisfidare rem salutare fore, certo certius est. Sed nihilominus, cum quis offerat satisfactionem, ut solus administraret, audiendus est: edito cauerat, sed rege prator, etiam ceteris detulit hanc conditionem, si & ipsi velint satisfidare, nam & si ipsi parati sunt satisfidare, non debent exclusi: *aliterius oblatione*: sed, impletu: videlicet ab omnibus satisfactione, omnes gerent, qui contentius est magis satis accipere, quam gerere, securus esse. 2. q. Non omnimodo autem isti, qui satisfidet, præferendus est, quid enim, si suspecta persona sit, vel iupis cui tutela committi, nec cum satisfactione debeat: vel quid, si iam multa fugititia in tutela admisisti: nonne magis repelli, & relaci: tutela, quam solus administrare, debeat? Nec satis non dantur temere repelluntur, quia plerumque bene probari, & idonei, atque honesti tutores, etiam si satis non dantur, non debent relaci: quinimum nec iubendi

līsa facili: dare, 2. q. Duplex igitur causa cogitatio: est: una ex persona eius, qui optulerit satisfactionem, quis, & qualis est: alia coniutorum, quales sunt, cum forē eius existimationis, vel eius honestatis suae, ut non debant hanc consumeliam satisfactionis subire. 18. *Callistratus libro 3. Edicti Mo-*

nitorij.

20. *Ulpianus libro 31. ad Edictum.*

Si nemo tutorum prouocet ad satisfactionem; si exsuffiat, qui tutor non est, desiderare, ut aut saudient tutores, aut si non dent, parato ibi satisfactione committant tutelam non est audiendum, neque enim ex exterio commitienda tutela est: arietudo dari tuteore, contra ius, satisfactione habendi sunt. 1. q. Hoc edictum de satisfactione ad tutores testamentarios pertinet. Sed & si ex inquisitione dati sint tutores, Marcellus ait, & ad hos pertinere hoc editum, & id oratione etiam Diuorum fratribus significari, ideoque & illi clausulæ sunt subiecti, si cui major pars tutores decernatur, ita genitivum maior pars eligatur: quoniam verba editi ad testamentarios pertineant. 2. q. Testamento datus postumus tutor, nondum est tutor, nisi postumus catur, datus tamen aduersus eum, substituto pupilli, negotiorum gestorum actio, sed si partus eum pupilli, deinde hic tutor, prius quam quicquam gesserit, retribuit, si quid planè gesit post editum partum de eo quoq; quod ante gesit, iudicium tenebatur: & omnis administratio in hac actione venit.

21. *Paulus libro 38. ad Edictum.*

Tutor incerus dari non potest, 1. q. Testamento, si quilibet postumus tuteorem dare, fiat isti prator, siue consul sit: quia lex duodecim tabularum id confirmat.

22. *Idem libro 8. Breuum.*

Testamento tutores hi dari possunt, cum quibus testamenti factio est.

23. *Ulpianus libro 45. ad Edictum.*

Si qui tuteorem dederit filio suo seruam, quem putabat liberum esse, cum esset seruus: ita neque liber, neq; tuteor erit.

24. *Africanius libro 8. Quæstionum.*

Tutor ita recte non datur. *Illi autem filii mei, utri corum volent, Titus tutor est,* quod enim dicimus, i. Titus constituerit nolit, utri ex filiis tutor esse velit. 2. q. Ita autem recte tutor dabitur, *titus si vollet, illi filio meo tutor est.*

25. *Modestinus libro 4. Pandectarum.*

Dicitur exculpare potest, cum res separata sunt, alterius tutor manet.

26. *Paulinus libro 4. Responsorum.*

Vtre nostro tutela communium liberorum matris, testamento patris, frustra mandatur, nec si prouincia præfes imperiis lapsus, patris voluntatem sequendam decreverit, successor eius sentient, quoniam leges nostræ non admittunt, recte sequitur.

1. q. Honoris causa tutor datus non videtur, quem pater à ceteris tutoribus, quibus negotia gerenda mandauit, rationes accipere voluit.

2. q. Propter item inoficiis testamenti ordinandum, exheredate filio, cui tuteorem pater datus eundem à prætorie confirmari oportet, evanescit iudicium rei declaratur, utrum ex testamento garris, ex decreto prætoris, auktoritatem accepit.

27. *Typhoxianus libro 14. Disputationum.*

Idem est,

Sed etiam nihilominus, qui eorum viuerent, nec excusari essent, tutores permanenter respondit, nihil proponitur non permanerent.

DE CONFIRMANDO TUTORE,
VEL CURATORI.

TIT. III.

Modestinus libro 6. Excusationum.

VTCne de confirmandis tutoribus relinquimus indiscutibilem paucam & de his scrutemus. 1. q. Sic quidam dat recte tutores secundum testamentum id est, & quibus oportet, & quibus oportet, & quomodo oportet, & ubi oportet Pater enim filius, vel nepos, quos habet in potestate, recte dat tutores, sed in testamento. Si autem fuerit persona talis, quae non potest dare, velut mater, aut patronus, aut extraneus quisaut persona, cui non potest dari, veluti si pater filio non existent in potestate, aut filii sunt, aut in codicillis non confirmatis dederit tuteorem, aut curatorem inuenire, quod deficit, repleri a consuli potestate confirmationes conceduntur, & secundum mentem confirmari tutores. 2. q. Et si quidem pater fuerit, qui dederit tuteorem: amplius nihil vi plurimum inquiritur, qui precessit simplieri eius confirmari. Si autem alius quis dederit: tunc inquiriri personam, si apta sit. 3. q. Hoc amplius scire oportet: quoniam curator testamento neque a parte recte datur: sed datum alius est, et confirmari ab eo, qui precessit.

3. *Paulus libro 12. Responsorum.*

Ex sententiâ senatus consulii Libonianis, tutor.

Non erit, qui le testamento pupilli tuteoris scripsi: cum autem patris voluntas hoc ipsum manu sua declarans ambigua non esset: et, quoniam alii tutores essent, curatorem dandum respondit: ne audirendam ex usationem, quam iure publici, ut rebus quoniam promisit, & ideo datur: ut suspetuum removeri.

30. *Paulus libro 6. Quæstionum.*

DVO sunt Titii: pater, & filius, datus est tutor Titius, appa: cyde quo sensu testator, quero: quid sic i. i. respondit: datus est, quem dare se testator fecit, si id non apparente ius deficit sed probato, agitur neuter ac tuteor.

31. *Scalæ libro 4. Quæstionum.*

Spater exheredatus filius tutores dederit: & testamento eius ruptum dicatur, nato postulatio: modis溜um est, & cedens tutores pupilli dari ad petendam inter se hereditatem.

32. *Paulus libro 9. Responsorum.*

Vero, non, cuiusdam citius testame: quod quis tutores dare possit? Paulus respondit: posse. 1. q. Idem Paulus respondit: eum quoque, qui propter recum non titianus tutor datus est: perinde ac testamento tutor esset, id est, ut satisfactione ei remittatur.

33. *Paulus libro 11. Quæstionum.*

Mdat, sed si dederit: decreto prætoris, vel procōfus, ex inquisitione confirmatur: nec satisfidatur pupilli rem saluam fore. 1. q. Sed est, curator à matre testamento datus sit filius eius, decreto confirmatur ex inquisitione.

34. *Julianus libro 21. Digestorum.*

Via parte tutor scriptus est aut non iusto testamento, aut non ut lege præcipiebatur confirmandus est ad tutelam gerendam, perinde ac si ex testamento tutor esset, id est, ut satisfactione ei remittatur.

35. *Paulus libro singulari ex excusationibus.*

Cl patronus vel quisquis extraneus impuberis, quem hereditati inquit, utrem de derit, & extra ea nichil in bonis habeat pupillus, non male dicetur, iudicium eius se quendam esse, qui & personam eius, quem tuteorem esse voluerit, nouerit, & impuberem ita dilexit, ut cum hereditati inquit.

36. *Papinius libro 11. Quæstionum.*

Tutor a patro testamento datus iussit prætor.

magistratus confirmare, hi cautionem quoque accepere debuerunt, nec voluntas eius, qui tuteorem dare non potuit, negligenciam magistrorum exculcat, denique prætor non ante decreum interponere potest, quam per inquisitionem idoneis pronuntiatis, unde sequitur, ut, si tutelex tempore solvendo non fuerint, id, quod de bonis eorum servari non possit, contra magistratus actio decernatur.

37. *Idem libro 5. Responsorum.*

Si filio puberi pater tuteorem, aut impuberi curatorem dederit: etra inquisitionem prætor eos confirmare debet.

38. *Hermogenianus libro 2. Iuris Epitomarum.*

Naturali filio, cui nihil reliquum est, tutor frustra datur à patre, nec sine inquisitione confirmatur. 1. q. Si queratur, an ex inquisitione recte datus sit tutor, quatuor haec consideranda sunt: an hic dederit, qui dare potuit: & ille accepit, qui fuerat dandus: & si datus, cujus

sandi facultas erat: & pro tribunali decretum interpretatum.

8. T. y. huius libro 14. Disputationum.
In confirmando tutele hoc praeator inquirere debet: an duraverit patris voluntas quod in facili et, si proximo moitis tempore tutores non iure, vel curatore scriperit pater, nam si ante annos vi spatio medio potuerit facultatum dat non iure tutoris a patre, heri diminutio, vel motu ante celata, vel ignorata, emersa improbitas aut inimicitia cum patre exasercent.

9. Pauli libro 13. de singulari cognitionibus.

Vel cum filio aliquem contractum damaosum miscevit.

10. T. y. huius libro 14. Disputationum.

Vtilitatem pupillorum praeator sequitur: non scripturam testamenti, vel codicillorum, nam patris voluntatem praeator ita accipere debet, si non fuit ignorans, scilicet corum quod ipse praeator de tute comperta habet. Quid denique, si postea de eo, quem pater testamento codicillis non rite dedit, scripsit, ut esse nolledeinceps non sequitur primam voluntatem praeator a qua pater descessit.

11. Searla libro 20. Digestorum.

A via nepotibus curatorem dedit, fideicommissario, quecumque est, an administrare curatorem compelli debet, respondit: curatorem quidem non esse sed, cum ei testamento datum esset, denegari eum ex fideicommissario, si non eum suscepimus, & si pateretur, & nollet petere, aut redire esse paratus. 1. Item quisdam est, an iste curator satisfaciere nepotibus debet, respondit: quasi curatorem, non debet, sed, cum fideicommissum ab eo peti posset, fideicommissi nomine satisfacere debere.

DE LEGITIMIS TUTORIBVS, TIT. IV.

11. T. y. huius libro 14. ad Sabinum.

Egitima tutela lege duodecim tabularum ad agnatos dejicitur: & consanguineis: item patrini: id est his, qui ad legitimam hereditatem admitti possint, hoc summae prouidentia: ut qui sperarent hanc successionem, idem inerent bona, ne dispidarentur, 1. Interdum alibi est hereditas, alibi tutela: utputa si in consanguineo pupillo, nam hereditas quidem ad agnatum pertinet, tutela autem ad agnatum, item in libertinis, si sit patronus, & patroni filius, nam tutelam patroni filii, hereditatem patrona optinebit. Tantumdem que erit, & si sit patroni filia, & nepos. 2. Si apud hostes sit frater, inferioris gradus adgnato tutela non deferuntur, nam, & si patronus apud hostes sit, patroni filio tutela non deferatur, sed interim a priore datur. 3. Interdum autem etiam sine hereditate tutela defertur, intercedit hereditas sine tutela utputa in eoque latitante, cum seruum suu rogatus esset manumittere, nam generaliter Diuus Pius rescripti Auctilio Basso, iuri patroni cum non habere, huius verbis: Planè tergiversatio corum, qui subiungere fideicommissum hereditatem velint, modo puniat, ne ius patroni adquirant in eos, quem liberum esse nolunt. Idem erit, si filii adgnatos libertas sit, & quidem apud fratres remanebit, ut Marcellus notat: legitima autem hereditas ad sororem pertinebit.

2. Idem libro 37. ad Sabinum.

Egitimam tutelam capituli deminutione pupilli, etiam ea, quae salua ciuitate contingit, habilitas nulla dubitatione est.

3. Idem libro 38. ad Sabinum.

Tutela legitima, quae patroni defertur, est legi duodecim tabularum, non quidem specialiter, vel nominatum delata est, sed per consequen-

tias hereditatum, quod ex ipsa legi patronis dat sunt. 1. Ergo manumissor, ex lege duodecim tabularum tutoles efficiunt sponte manumissi, sive etiam compulsi ex causa fideicommissi manumis- sit. 2. Sed nisi hac lege emit, ut manumis- sit, & ex constitutione Diuui Marci ad Auditionem Vigorinorum, peruenit ad libertatem: dicendum est, tutore esse. 3. Planè forte ex Rubriano se- nauis consulto peruenit ad libertatem: dicendum est, tutore eum, qui rogatus est: sed oscinus li- bertus effectus, ad familiam testatoris pertinebit, in qua specie incipit tutela ad liberos patroni pri- mos pertinere, quod a patrino non perlinuit. Quod quidem in omnibus oscinis libertis locum habet testamento manumissi. 4. Si duo, plu- rime manumittant: omnes tutores sunt. Sed si mul- tier sit inter manumissores, dicendum est solos masculos esse tutores. 5. Sed si aliquis ex pa- tronis decesserit, tutela penes ceteros patronos est, quamvis ille filium reliquerit. Sed & si ab hostibus fuerit captus, interim soli ceteri tutores sunt, simili modo: & si in servitium redactus sit, apparet, ceteros esse tutores. 6. Sed si omnes pa- troni decesserint, tunc tutela ad liberos corum in- eipit pertinere. 7. Proinde si alter ex patronis filium, alter nepotem reliquerit: virum ad solum filium, an vero & ad nepotem tutela pertinet, quia & nepos in familia patris sui proximus est: hoc apparet ex legitimis hereditibus, legitima autem hereditas ad solum filium pertinet, ergo & tutela ad solum filium descendit: post filium tunc ad nepotem.

8. Qui potest: si patroni filius sit removens, vel excusat, vel nepoti tutela defertur. & Mar- cellus in ea sententia est, ut sucedi non posse scri- bat, idcirco enim ab aliena tutela, ut alij in locum corum dentur: non ut successio admittatur.

9. Non tantum autem mortis, verum etiam capituli deminutione successio, debet in legitimam tutela admitti, quare si proximorum capite deminutus est, qui potest cum eis, succedit in tutela adminis- tratione. 10. Si parenti filium, vel filiam, vel nepotem, vel nepiem, vel deinceps impuberem, quod in postestate habeat, emanciperit: vicem legitimam tutoris sustinet.

4. Medefinus libro 4. Differentiarum.

QVod defundit, si liberti perfecte existant, & badiuntur tutores fratris, vel sororis ceteri tutores.

5. T. y. huius libro 35. ad Edictum.

Egitimi tutores nemo dat: sed lex duodecim tabularum fecit tutores. 1. Sed etiam hoc cogi satisfacere, certum est, in tantum ut, etiam pa- tronum, & patroni filium, ceteraque liberos eius cogi, rem saluam fore, satisfacere, plerisque videatur sed, hoc causa cognita, praeator statere debeat, melius est: utrum debeat satisfacere patronum, liberi que eius, an non, ut, si persona honesta suu rogatus esset manumittere, nam generaliter Diuus Pius rescripti Auctilio Basso, iuri patroni cum non habere, huius verbis: Planè tergiversatio corum, qui subiungere fideicommissum hereditatem velint, modo puniat, ne ius patroni adquirant in eos, quem liberum esse nolunt. Idem erit, si filii adgnatos libertas sit, & quidem apud fratres remanebit, ut Marcellus notat: legitima autem he- reditas ad sororem pertinebit.

2. Idem libro 37. ad Sabinum.

Egitimam tutelam capituli deminutione pupilli, etiam ea, quae salua ciuitate contingit, habilitas nulla dubitatione est.

3. Idem libro 38. ad Sabinum.

Tutela legitima, quae patroni defertur, est legi duodecim tabularum, non quidem specialiter, vel nominatum delata est, sed per consequen-

item sit dicendum, maximè ubi cessat satisfactio: & puto in patronis non operere admitti provocatio- nem, nisi ex magna causa: ne quis spem successio- nis diminuat. Nam, si patrono tutela non fuerit conmisita, poterit per comparatum damno ad- dicti, qui solutum pupilli male administrat. 5. Si legitimum tutor capite minutus sit: dicendum est, definire cum esse tutores, & locum esse iudicio tutelz, tunc tutela.

6. Idem libro 38. ad Edictum.

Nec statim parente mortuo, adgenitae defertur tu- tela, inestans autem videtur non tantum is, qui testamem non fecit: sed & is, qui testamen- to liberis suis tutores non dedit, quantum enim ad tutelam pertinet, inestans est. Idem dicimus, si tutela testamento datus, adhuc filio impubere na- niente, defficit, nam tutela eius ad agnatum re- pertitur.

7. Gaius libro 1. Institutionum.

Sunt autem adgeniti, qui per virilis sexus perso- nae cognitio iuncti sunt, quasi a parte cognati, ut huius frater eodem patre natus, & fratri filius, nepote ex contem patruis, & patru filius, & ne- poste ex eis.

8. Paulus libro 32. ad Edictum.

Si reliquo filium impuberem, & fratrem, & neprem ex alio filio constat, utroque esse tu- tores, si perfecte fratres sunt, quia eodem gradu graduantur.

9. Gaius libro 12. ad Edictum Provinciale.

Si plures sunt adgeniti, proximes tutelam nanci- scunt, & si eodem gradu plures sunt, omnes tutelam nanciscuntur.

10. Horatianus libro 2. iuri Epitomarum.

Adgnato proprii feminis, quo minus sit impu- beris agnati tuto non oblitus, id estque pa- trius soror consanguineam habentis fratis filii, legitimus erit tutor, nec amita, patru magno, vel maerteria fratris filii, ne sint tutores obstat.

11. Sudius & mutus, nec legitima tutores esse possunt nec testamento, nec alio modo utiliter dari possunt.

12. Paulus libro 16. ad Plantum.

Minus autem audiens potest.

DE TUTORIBVS ET CURATO- RIBVS DATIS AB HIS QUI IUS

13. dandi habent, & qui in quibus causis

specialiter dari possunt.

TIT. V.

14. Plautius libro 39. ad Sabinum.

Siue proconsul, siue praezes, siue etiam praefectus, & egyptius proconsul, opineat prouinciam vel temporis causa, pra side defuncto, vel quia ipsi prouincia regenda commissa est, tutores dare potest. 1. Legatus quoque proconsul ex oratione Diuui Marci tutores dare potest. 2. Quod autem permittitur, tutores dare prouincia pra side, tunc tantum permittitur, qui sunt ciuidem prouincia, vel ibidem demiciliit, habent.

2. Idem libro 35. ad Edictum.

Cum quidam tutores dari appellarent, qui idam causam non adfessent: Diuus Pius rescriptit, dandum temporarium tutores, qui tutela fungatur.

3. Idem libro 36. ad Edictum.

15. Vnde tutores datum est omnibus magistratis, bus municipalibus, & quae in viuim sed illum, qui ab eodem municipio vel agro ciuidem munici- piis est.

4. Idem libro 9. ad legem Julianam & Papiam.

Praeator ipse se tutores dare non potest: sicut nec pedaneus iude, nec compromissarius, ex sua sententia fieri potest.

5. Gaius libro 12. ad Edictum Provinciale.

Tutela non alius patroni, patro- nusque liberis

tutor esse cogitur, quam qui iura patronatus

in capite possunt.

dare tam absensem, quam presentem: & tam prae- senti, quam absenti.

6. Vlpianus libro 8. de omnib. tribunalibus.

Nec non ignoranti, & iniurio.

7. Idem libro 1. de omnibus tribunalibus.

On tantum ad dotem dandam pupura cura-

torum dari oportet: Verum etiam ei quoque

qui iam nupti eis, sed & ad dotem augendam da-

re, & mutande quoque dotis gratia curator dari

potest.

8. Idem libro 8. de omnibus tribunalibus.

Nec mandante pra side, aliis tutores dare po-

terit.

1. Si praeator, vel praefes prouincie, in

furore, aut demencia constitutus, dederit tutores:

non puto valere, quamvis enim, praeator vel praefes sit, nec furor et magistratum abroget: attamen da-

tio illius erit secundum momentum.

2. Dari tutor omni die poterit. 3. Furio-

so, & furiosus, & muto, & surdo, tutor vel curator

prætore vel praefido dari poterit.

9. Marcius libro 9. Institutionum.

Impuberi ad hereditatem adeundam vt tutor des-

titur sex caula permilium est.

10. Idem libro 5. Regularum.

Tutor si petitus fuerit habenti, sed, absente eos

quasi non habenti datus fiducatio nulla est, ne-

& quo modo in petitione tutoris si erratum

fuerit in facta causa, maximè post constitutionem

Diuorum frarum, non valeret tutoris dacio.

11. Celsus libro 11. Digestorum.

Curator pupillo vel pupille don darur, si tutor

Ceuror usuerit.

12. Vlpianus libro 3. de officio Proconsulis.

Huius, qui in ea causa sunt, ut, superesse rebus suis

non possint, dare curatorem, & proconsulem o-

portebit.

1. Nec dubitabit, filium quoque pa-

tri apud Celsum, & apud alios plerisque relatum, quasi in-

decorum, si patrem a filio regi: attamen Diuus

Pius Inilio Celeri, sistem Diuui fratres rescripserunt,

filium, si sobrie viuat, & patri curatorem dandum,

magis quam extraneum.

2. Diuus Pius matris querellam de filiis prodigis administravit, curatorem

accipiunt, in hunc verba: Non est nouum, quoddam,

et si mentis fug videbuntur ex sermonibus com-

potes esse, tamen sic traçare bona ad se pertinetias

vt, nisi subveniatur his, deducantur in egestatem,

eligendus itaque erit, qui eos consilio regat, nam

quam est propiscere nos etiam eis, qui: quod ad

15. Paulus libro 2. ad Edictum.

In omnem rem iurator dandus est in eius tutoris Iecum, qui reipublica causa ait.

16. Idem libro 73. ad Edictum.

Nec ille desinatur tutor esse, quod & in omnibus qui ad tempus excusantur sius est.

17. Plautius libro 9. ad Edictum.

Eius qui statu suo litigat, tutores dari posse tenet, datio, si liber est.

18. Idem libro 61. ad Edictum.

In dando tutores ex inquisitione, & in eum inquiritur, qui senator est, & ita Seueri & Antonini constitutio.

19. Paulus libro 16. ad Plautium.

Vbi abfuerat hi, qui tutores dare possunt, decuriones habent tutores: dummodo maior pars conuenient, vbi non est dubium, quin unum ex se dare possint. ¶ Magistratus municipalis collegam suum qui dare tutorem possint, non est dubium.

20. M. Tullius libro 7. Differentiarum.

Vt enim tutor a magistratis populi Romani dati non possit, curator potest, nam de curatore constituenda, editio comprehensum est. ¶ Curator habent, quo minus alius curator detur, regula iuris non est impedimento.

21. Idem libro 1. Excusationum.

Sic oportet magistratus, quod curatrices minorib, mulieres non crebant. 1. Si mater sub hac conditione scripsit filios heredes, si sapientia potest, sicut soluti his, & propter hoc heredibus, ipse pater curator creari non poterit, etiam si voluerit, ut non alia vi hoc, quod noluit testatrix, sit, & hoc ita a Diu Seuero promulgatum est. 2. Sed eis quis a parentibus prohibitus fuerit tutor esse, hunc neque creari oportet, & si creatus sit, nec recusauerit, prohiberi cum esse tutores manente epitima. 3. Eos, qui in legatione sunt, ne creant tutores vel curatores, magistratus: quia per id tempus, quo in legatione sunt, periculum ad eos non pertinet. 4. Si praetor dominum hominem in legatione existenter Romanus princeps dederit tutores, dimittetur.

5. Cum reliquis oportet magistratus & mores creandorum investigare, neque facultates eius, neque dignitas ita sufficiens est ad fidem, ut bona eleccio vel voluntas, & benigni mores. 6. Semper autem maximus hoc obseruant magistratus ne creant eos, qui se ipsos volunt ingerere, vt creant, quae pecuniam dant, hos enim & ponebant obnoxios esse, promulgatum est.

22. Idem libro 4. Excusationum.

Et qui non sunt consiliarii, vel senatores: consiliariorum, vel senatorum filii tutores creantur, sicut consiliarii, vel senatores his, qui non sunt ex consiliarii, vel senatoribus.

23. Idem libro 4. Pandectarum.

24. Paulus libro 9. Responsorum.

Dui Marcus & Verus Cornelio Proculo. Si quando defint in ciuitate, ex qua pupilli oriundi sunt, qui idonei videantur esse tutores, officium sit magistratum, & inquirere ex vicinis ciuitatum honestissimum quemque, & nomina praesidi provinciali mittere: non ipsos arbitrium dandi sibi vindicare.

25. Idem libro 10. Responsorum.

Curatorem impuberis datum, quacumque ex causa, perseuerare in diem pubertatis in eadem cura, respondi, ergo post pubertatem alium curatorem sibi petere debet.

26. Plautius libro 2. Responsorum.

Sex egestus annos duodecim, decreto praetoris Sex inquisitione datum est tutor, quasi minori, quero, an excusare se deberet, respondi, secundum ea, quae proponerentur, neque excusationem necessariam esse, neque obligari, quod non gereret.

17. Horaceus libro 2. juris Epitomaram.

Pupillo, qui tam Romae, quam in provincia facultates habet, rerumqua sunt Romae, prator, provincialium, praeses tutores dare possunt. 1. Liberto tutores liberti dandi sunt, sed eis ignoramus detur, nec se excusaverit, tutor perseverabit.

28. Paulus libro 2. Decretorum.

Romanus Appulus ab iudice appellauerat, si non debuisse dari in tutela collegam, quoniam ipse, cum magistratus esset, nominatus fuit periculose in via tutela duplex periculum sufficeret, decreuit Imperator posse quem & fideiustice pro tute esse, & nihilominus tutores dari, ita que detinentur est in tutela.

29. Idem libro singulari de cognitionibus. Si peregrinatio agnoscat tutores, vel curatores dari sunt, intra diem trigesimali, noctu his a magistratibus sunt, qui dare tutores possint, non est dubium.

QVI PETANT TUTORES,
VEL CURATORES ET VBI
petantur,

TIT. VI.

M. Tullius libro 7. Differentiarum.

Matri sollicitudo in petendis filio tutores, non etiam curatores, obseruant nisi, quod casu impuberi curator petendus est.

2. Idem libro 1. Excusationum.

Si minores non habent eos, qui ex legibus sunt, defensores: si quidem tutoribus indigent, propter etiam: possunt petere, eis tutores constituti, cognati, & qui secundum affinitatem sunt, familiares parentum masculi, & seminarium: possunt & amici parentum, & educatores ipsorum puerorum hoc petere. 1. Alij igitur voluntate petunt tutores: sive autem quidam, quibus est necesse petere tutores: putat, mater, & liberti, ei his enim illa damnata patitur: hi autem & pueri, qui non petierint eos, qui ex legibus defensores sunt. Mater enim expellit a legitima filii hereditate, quasi ex his indigna accipere hereditatem legitimam, negligens ei constituti tutores. Et non solum si non petierint, sed & si puritatis gratia petierit eum, qui dimitti poterat, deinde dimilio eo, vel abiectione, alium non petierit rursus, vel ex studio malorum petierit. Liberti autem ex his causis accusati apud praesidem puniuntur, ut emendentur: si apparet in vel propter negligentiam, vel propter malitia non petisse. 2. Quod autem de matre dictum fuit, ostenduntur, in epistola Divi Seuieri, cuius verba subiecta sunt.

DE ADMINISTRATIONE
& periculo tutores, & curatorum, qui
gesserint, vel non: & de agentibus,
vel conuenientibus, uno, vel
pluribus:

De administ. & peric. tut.

vocare, ut consensu curatoris conueniantur, vel contra curatorem agere, ut ipse item suscipiat. In absentiis autem adulis omnibus contra curatorem aegreditur. 4. Non denegari autem neque tutoribus, neque curatoribus, etiam debitores pupillorum, vel adulorum, ex persona sua, prospectu officii, in iudicium vocare: vel eis hoc facientibus, suum a Commodo contentum.

2. Idem libro 9. ad Edictum.

3. Paulus libro 10. Responsorum.

Decretum decurionum & ipsorum magistratum curatores dari potuisse, respondi.

4. Tryphonius libro 13. Disputationum.

Redendum est, & eam matrem constitutione conuenienti: quod a parte non legitime tutores testamenti vel codicilli: da: os filii impuberibus, non potest. Ab initio confirmari.

1. Si autem idoneis datis tutoribus pluribus, unus corum vel decebat, vel temporale excusat: non accepit mater, quod proprie in loco illius alium non petat, quin numerus & reliquorum administrationis tutela sufficiebat: incidit quidem in vetera constitutione, sed leviter exculpat.

2. Sed si, suspecto tutore pupilli accusato, decretum erit, ei adiungi alios: mater eos quoque petere debet, & si non petat, incidet la sententiam constitutionis.

3. Hoc autem mater ab omni quidem bonorum vindicatione interfatorum filiorum repellitur. Si vero maritus ei fideicommissum a filio relinquens, non petat tutores, si sine liberis decedit, vel sub hac ipsa condicione. Si interfator mortuus erit, fideicommissi petent, quod ex alieno iudicio descendit, non est peremptio.

4. Quod autem subiectum iudicium non fecit, nec verbis, nec sententia constitutionis in personam indicavit, quod eiusmodi facta diuideatur, & zelare, virilis animi est. & potest etiam delicta ignorare mater, sique etiam peccata talem, qui inquisitione per praetorem habitacione apparuit. & ideo nec iudicium eius sufficit ad eligendos tutores, sed inquisitio hispanam si maxime in bona propria liberis suis testamento tutores dederit.

TIT. VII.

Ulpianus libro 35. ad Edictum.

Cetero atq; administrare tutelam, extra ordinem cogi solet. 1. Ex quo scit se iudicium datum, si ceteri tutores, suo periculo cessat, id enim a Dno Marco constitutum est: ut qui scit se iudicium datum, nec excusat, non petat, suo periculo cesset.

2. Sufficiunt tutores ad plenam defensionem: si ipse iudicium suscipiant, si pupillus, ipsi autem, si cogendi sunt tutores caerulei, ut defensores, licentia igitur erit, virum malum ipsi sufficiat, iudicium, si pupillum exhibere, ut, ipsi autem, si cogendi sunt tutores caerulei, ut defensores, licentia igitur erit, virum malum ipsi sufficiat, pro his autem, qui supra septimum annum sunt, ut, praetor fuerit, auditoriatem praeferat.

3. In causa autem adulorum licentia erit agentibus, vel ipsum adulum prelitem in iudicium

vocare.

4. Non negari autem neque tutoribus, neque curatoribus, etiam debitores pupillorum, vel adulorum, ex persona sua, prospectu officii, in iudicium vocare: vel eis hoc facientibus, suum a Commodo contentum.

proribus, non quas minimas poterit, sed pro facultate patrimonij, pro dignitate patrum confitetur. aliena seruis, libertatique, non unaquam etiam exterris, si hoc pupillo expedier, præstabitur. Solemnia munera parentibus, cognatisque mittet. Sed non dabit dotem foro alio patre nata, etiam si alter ea nubere non potuit, nam eti honestis, ex liberalitate tamē sit; quia seruanda arbitrio pupilli est.

¶ Si tutor pecuniam pupillarem credere non potuit, quod non erat, cui credere, pupillo vacabit.

13. *Gaius* libro 13. ad *Edictum Provinciale*.

Tutor, secundum dignitatem facultatesque pupilli, modum seruorum estimare debet, qui circuagum futuri sunt.

¶ Non est audiendus tutor, cum dicat, ideo cessaſſe pupillare pecuniam, quod idonea nomina non inueniret, si arguatur eo tempore suam pecuniam bene collocaſſe. 2 ¶ In solvendis legatis, & fideicommissis, attendere debet tutor, nec non debitum solvit. Nec pupillae munus matri pupilli, vel forori mittere. Aliud est, si matri forte, aut forori pupilli tutor es, que ad viuum necessaria sunt, præterit, cum semper sūltinare non possit, nam ratus id habendum est. Nec enim eadem causa est eius, quod in eam rem impenditur, & quod muneras, legatorum ve nomine erogatur.

14. *Paulus* libro 8. *Brevium*.

Etiā contumis factum imputatur college, si potuit, & debuit suspicuum facere, interdum, & si debuit statu paterem, si idoneus subiit lapsus est, nihil college imputari potest.

15. *Idem* libro 2. *Sententiarum*.

Si tutor constitutus, quos inuenieret debitores, non conuenierit, ac per hoc minus idonei efficiantur, vel intra sex primos menses, pupillare pecunias non collocauerint, sed in debitum pecuniam, & in visuras eius pecunias, quam non senerauit, conuenientur.

16. *Idem* libro 6. ad *Sabinum*.

Vnde queritur iudicis tutela, qua nomina aatore facta agnoscere pupillus debet: *Marcellus* putabat: si tutor pecuniam pupilli mutuum dedisset, & suo nomine stipulatus esset, posse dici, nomina integra pupillo salua esse, deperdit & male contraria ad tutorem pertinere, sed verius se putare, posse iudicem condicione adolescenti deferre: ut id, quod gestisset tutor in contrahendis nominibus, aut in iuris agnoscere, aut a toto recedere, ita ut per inde esset, ac si tutor sibi negotium gestisset. Idem est, si pupilli nomine credidisset.

17. *Pomponius* libro 17. ad *Sabinum*.

Qui iussus est ab eo, qui ius iubendi haberet, tutelā gere: si cessasset, ex quo iussus est, indemnum pupillū prestat, debet: non ex quo tutor est, cōcipit.

18. *Ulpianus* libro 21. *Digestorum*.

Qui tutor negotia pupilli gestisset, quamvis in nulla re auctor pupillo fuerit: quin tutelā iudicio teñetur, dubitari non oportet, quid enim prohibet, ita patrimonium pupilli compositum esse, ut nihil gerere necesse sit, in quo tutoris auctoritas interponi debet?

¶ Ex duobus tutoribus, si cum altero actū fuerit, alter non liberatur.

19. *Ulpianus* libro 1. *Responsorum*.

Actus sui ratione, concuratori reddere non esse compellendum, sed, nisi cum eo administrationem communiceat, aut si non ex hīde curam gerat, suspicuum postulari posse.

20. *Idem* libro 5. de *Officio proconsulis*.

Tutor, vel curator: cuius iniusta appellatio pronuntiata erit, cuiusve excusatio recepta non sit: ex quo accidere ad administrationem debuit, erit obligatus.

21. *Marcellus* libro singulati *Responsorum*.

LVCETIUS TITIUS GAIUS SEIUM FILIUM FAMILIAS, testes, & confidentiae patre, tutelam administravit, quem ei dedit: GAIUS SEIUS, SCENOR, & defuncto GAIO SEIO, actio tutelæ aduersus patrem eius; & in quantum competit. *Marcellus* respondit: secundum eam, quia proposita essent, actione de peculio; & de in rem verso patrem teneri, nec multum videtur in hoc casu facere patris scientiam & confidentiam ad obligandum cum in solidum nisi forte, conatuore, vel alio quo volente eum facere si spectum, intercessit, & quasi in se periculum recepit.

22. *Paulus* libro 3. ad *Edictum*.

Tutor, ad utilitatem pupilli, & nouare, & rem in iudicium deducere potest, donationes autem ab eo factæ, pupillo non nocent.

23. *Ulpianus* libro 9. ad *Edictum*.

Vulgò obseruat, ne tutor caueat, ratā rem pupilli habiturum, quia rem in iudicium deducit, quid tamen, si dubitet, an tutor sit, vel an duxit tutor, vel an gestus illi commissus sit? quoniam est, duxit, summi non decipi. *Idem* & in curatore est, vt *Iulianus* scribit.

24. *Paulus* libro 9. ad *Edictum*.

Decreto prætoris auctor confini periculo tutoris soleat: quo inquisque aut diffusa negotia sint, aut dignitas, vel sita, aut valetudo tutoris id potest. Si tamen nondum sari pupillus potest, vt procurare facere possit, aut absens sit: tunc auctor necessario constitutus est.

¶ Si duobus simul tutela gerenda permitta est, vel à parente, vel à contumoribus, vel à magistris, vel, intra sex primos menses, pupillare pecunias non collocauerint, sed in debitum pecuniam, & in visuras eius pecunias, quam non senerauit, conuenientur.

25. *Ulpianus* libro 13. ad *Edictum*.

Si minor actum fuerit cum tutoribus, adfidentibus curatoribus, & pupillis, ob hoc egreditur cum curatōribus, & ei sint condemnati in id, quod sua intereat, minoris tuore, culpa eorum, condemnatos non esse: et restituunt aduersus tuore, ceteri? & *Papinius* responsorum libro secundo sit, nihil minus posse restituti, & idcirco curatores, si nondum iudicatum fecerint, posse prouocantes, per exceptionem dolii consequi, vt eis mandetur aduersus tuores actiones, quid rainer, si iam fecerint iudicatum curatores, proderit hoc tutoribus, quoniam nihil minor abest, qui de præda magis, quam de damno sollicitus est, mandare actiones parquas, sit curatoribus.

26. *Paulus* libro 24. ad *Edictum*.

CVM curatore, & protore, etiam manente administratione, agi potest.

27. *Idem* libro 7. ad *Plautium*.

Tutor, qui tutelā gerit, quantum ad providerat titam pupillarem, domini loco haberi debet.

28. *Marcellus* libro 2. *Digestorum*.

Tutor pro pupillo in iudicium vocatus, solemniter cauit, si inter moras puer ad pubertatem peruenit, et cogendus accipere iudicium.

¶ Tutor, qui, post puberitatem pupilli, negotiorum eius administratione abstiuit, vñras præstare non debet, ex quo optulit pecuniam. Quintianus fuit milii videatur: cum per quoniam non fecit, quo minus conuentus restitueret tutelam, ad præstationem vñras non compelli. *Ulpianus* sentit: Non sufficit optulisse, nisi & depositus obligatam ruto in loco.

29. *Idem* libro 8. *Digestorum*.

Maximeque hereditas tutoris, nata per iniquum, Mest, cum forte post virginis annos, vel amplius, in mentem venit, tutelam reposcere: etiam vñras postulare.

30. *Idem* libro 21. *Digestorum*.

Tutoris præcipuum est officium, ne indeſensum pupillum relinqat.

31. *Marcellus*

32. *Idem* libro 1. *Excusationum*.
Diuinus Severus & Antoninus Augusti Sergio Iuliano. Forma, qua singuli tutores, prout quisque gessit tutelam, non unaquam insolidum tenetur, dumtaxat intra pubertatis tempora locum habet, non etiam si post puberitatem administraverint.

33. *Idem* libro 6. *Responsorum*.

Sine herede tutor deceſſit, quero, an curator pupillo datus, cum neque inventari, neque alia instrumenta à herediſtore tutori exhibeantur, possit eundem hereditatem conuenire ex stipulatione, quoniam pupilli interest. *Modestinus* respondit, in id, quod tutor conueniri potuit, hereditatem quoque conueniri potest.

1 *Modestinus* respondit, dānum, si quod datum accidit, ex qua cautione solui, vestigialis inventus non sunt, ad tutorem, cuius nulla culpa adiutori proponitur.

2 *Modestinus* respondit, iudicem coram reditu nomine ratione pupillæ reddere debet, qui ex fundo bona fide percipi potuerunt.

3 *Item* respondit: si minus à sanguine tutor percepit, quoniam bona fide ex fundo percipi potuit: ex eo, quod pupillæ sit oblitus, quantum ex pecunia tenui seruari possit, eidem tutori proficer debet, scilicet si non perdituro seruo administratioem credit.

4 *Idem* respondit, dānum, si quod datum accidit, ex qua cautione solui, vestigialis inventus non sunt, ad tutorem, cuius nulla culpa adiutori proponitur.

5 *Item* respondit, sumptibus voluptatis causa ab empereor facti adolescentem onerandum non esse, qui tam ab eodem adiutorio ita auferre possunt, ut in facie præficiantur (id est, quod fuit ante venditionem) scilicet ita possit: emptori auferre, permitti oportere.

6 *Lucius Titius coheres*, & curator fororis suis: cum est ex ciuitate, in qua vñstatum erat, ipsi dominos prætorum, non conductores, onera nonnullarum & contributionum temporarium sustinere: more hunc & consuetudinem semper obseruant, securi, & ipse pro commun & iudicibus hereditate annas præstiterit, quoniam in rationibus dandis opponi curatori possit, quia non recte pro parte fororis tales impensis fecerat. Modestinus respondit, id demum curatorem adulterum repudare ex causa, de qua queritur posse, quod ipsa, si remissum administraret, regare compellere.

7 *Item* respondit, iudicem coram reditu pecuniam, quoniam tutelam, quoniam in exsilio datur, sit, durante tutela, quarebatur, an auctore constituit, & curator eius partem pupillaris pecuniam petere: ab eo poterit. *Modestinus* respondit: Si hoc queritur, contotor eius, non sufficit, quoniam in exsilio datur, sit, durante tutela, quarebatur, an auctore constituit, & curator eius partem pupillaris pecuniam petere: ab eo poterit. *Modestinus* respondit: Si hoc queritur, contotor eius, non sufficit, quoniam in exsilio datur, sit, durante tutela, quarebatur, an auctore constituit, & curator eius partem pupillaris pecuniam petere: ab eo poterit.

32. *Idem* libro 12. *Questionum*.

Si plures tutelam non administrarentur, & omnes

solvendo sint: virium, quia nulla partes administrationis iuueniuntur, electioni locus erit? an, ut eiudicem pecunia debitoris, excipere debent peculiaři societate: quod magis ratio suaderet.

1 *Item* respondit, quoniam in dānum in solidum invenit, & secundum *Sabinum*, & *Cassius* sententiam quoniam sententiam seruus iudiciorum creditur, & vel præpositus debitis exigendis: si liber factus sit eodem actu persecutus, quoniam tempore seruitutis obligari non poterit: præterit temporis nomine, actione negotiorum gestorum, non inutiliter conuenietur: earum scilicet rerum, quae connexam rationem cum his: quae postea gesta sunt, habuerunt, sic enim & tutela iudicium, earum quoque rerum causa, tenere placuit, quae post puberitatem administrantur, si posterior actus prior cohæret: neque diuinus propriam rationem habet.

2 *Inde descendit questione*, quae vñgo circa filium familiā tractata est, qui tutor testamento datus, post tutelam gestam emancipatus, in codem officio persecutus.

& secundum *Sabinum*, & *Cassius* sententiam evenietur: vt de eo quidem, quod post emancipationem gestum est, in solidum conuenire possit: de prætorio autem, siue peculium non sit ademptum, siue ademptum sit, in id, quod facere possit, quod si superioris temporis nomine, patrem de peculio pupillæ conuenire maluerit: (annus enim vitiosus, ex quo tutela agi posse cœpit, computatur) ut capiat pater, inducta totius temporis causatempus, quo filius familiā tutelam gessit, comprehendendum erit.

33. *Idem* libro 4. *Cognitionibus*.

Tutoribus, & curatoribus pupillorum eadem diligita exigenza est circa administrationem rerum pupillarum, quam paterfamilias resbus suis ex bona fide præbere debet.

1 *Officium tutorum*, curatoribus constitutis, sicut accipit, id est, omnia negotia, quae inita sunt ad fidem curatorum pertinent. idque etiam Diuinus Marcus cum filio suo Commodo rescripsit.

2 *Hereditibus* quoque pupillorum electio cadae aduersus tutoris, qui postumsum consisteret, velut, competet: quae ipsi, quorum tutela administratur sit.

3 *Item* principalibus constitutionibus declaratur.

Tutores: qui post fidem tutelæ per errorem officij durantes, rerum administrationem retinuerunt: nominum paternorum periculum, quae post puberitatem adolescentis idonea fuerunt, præstare cogidit non erunt: cum a Sonem inferre, non pertinet.

4 *Curator a patre testamento datus impuberis negotiis* se per errorem immiscerit, postea a prætori tutoribus aliis datis, periculum futuri temporis ille, qui postea nihil gestit, non præstabat: 2 *Qui* se negotiis impuberis non iure tuorū datūs, sequitur.

respondi, nūl proponi, cur non possit.

48. *Hemigenius* libro 1. Iuris Epitomarum.

Infer bonorum ventrisque curatorem, & inter curatorem furiosi, itcmque prodigi, pupilli, magna est differentia, quippe cum illis quidem plena rerum administratio: duobus autem superioribus sola custodia, & rerum, quae deteriores futuræ sunt, venditio committitur.

49. *Paulus* libro 2. Sententiarum.

Ob famus pupillaris pecunia per consumtiam non exercitum, aut fundorum amissam comparationem, tutor, si non ad damnum resarcendū dōneus est, extra ordinem coēscitur.

50. *Hemigenius* libro 2. Iuris Epitomarum.

Ses res pupillaris incursum latronum pereat, vel argeatarius, cui tutor pecuniam dedit, cum fuisse celebrissimus, solidum reddere non possit, nihil eo nomine tutor prestare cogitur.

51. *Pavulus* libro 6. Stipulationum.

Si duo, plurēvē tutores tutelam administrent: in shieldiulorem quidem in solidum per quemlibet eorum committitur stipulatio, at si inter eos diuisa sit tutela regionibus, quod plerique fit, & aliis urbica negotia, alius peregrina administraret: tunc ex substantia cuiusque rei, aut committi contra fiduciulorem stipulacionem, aut non committi dicimus, nam licet omnes tutores sint, & tutelam gerant: tamen cum quis de ea re, quae extra suam regionem erit, experiri, vel ad iudicium vocari cœperit, perinde non committitur stipulatio, atque si ei administratio tutelæ permīta non esset, quantum enim facit in totum denegata tantundem valet, si in ea re, de qua agitur, denegata sit.

52. *Neratius* libro 1. Responsorum.

Crvator pro minore non tantam dotem dare debet, sed etiam impendia, quae ad auxiliis facienda sunt.

53. *Paulus* libro 2. Decretorum.

AEmilius Dexter magistratus sui tempore, dati sutoribus, cessaerat in exigenda satisfactiōne, deinde (a) quibusdam excusatā sequentibus magistratibus Dexter tutor adsumptus fuerat, creatus conueniebat in solidum dupli ratione: quod cum magistratus esset, & tutores dedisset, satisfactiōne non exigitur, ex diuerso dictum est, licet factis exactum non esset, tamen in diem tutela finita idoneos fuisse tutores, neque cessationem eorum obesse tutoribus debet, pronuntiavit, si in diem finita tutelæ idonei permanissent tutores, licet & factis non esset exactum, curatorem esse periculum: si minus, tutores, & magistratuum, hoc est, tunc esse periculum eius, qui iuspectum non fecisset, aut factis non exigitur, cum finita tutela, non inveniretur idoneus fuisse.

54. *Tryphonius* libro 2. Disputationum.

Non existimo maximis vñis subiectum eū, qui à contutoribus suis mutuam pecuniam pupilli accepit, & cœvit, certasque vñuras promisit, quas & alii debitores pupilli dependunt, quia hic sibi non consumpsit, nec clam, nec quasi sua pecunia licenter abutitur, & nisi vñis à coēscitore mutuam ei daretur, aliunde accepisset, & multum referti, palam aperitèque debitores se, ut extrœū & querilibet, faceret pupillo, an sub administracione tutelæ, pupilli que virilitate, latenter sua comoda, pupilli pecunia iuvaret.

55. *Idem* libro 14. Disputationum.

Tres tutores pupilli dati sunt, vñus tutelam gesit, & soliendo non est, secundus Titio gerendā mandauit: & Titius quodam administravit, tertius nihil omnino gesit. Quodcum est, quatenus quisque operari ceperat, & ergo quoniam quisque persig-

lum communem est in administratione tutelæ, & solidum vñiversi tenetur. Planè, si pecunia numerata pupilli inest eos distributa est, non in manu rem summa quicquid eorum, quam accepit, tenetur.

1. **S**ed si ipsi tutores rem pupilli futuri sunt: videamus, an ea actione, quae proponitur ex lege duodecim tabularum aduersus tutorem in duplo singuli in solidum teneantur: & quanvis vñus duplex p̄ficitur, nihil minus eiam alij teneantur, nam in aliis furibus ciudatæ rei pluribus, & est propriæ ceteris p̄ce deprecatio, quid ab vno iam exacta est, sed tutores, proper admittant administrationem, noua tam in iusto domino contredire eam videntur, quam perfide agere, nemine denique dicit, vñum tñrem & duplo, iac. a. tione prestat, & quasi specie condicionalis, aut ipsam rem, aut eius extimationem.

2. **N**on solum ergo gesit, tutelam la creditur, qui aliigerandam mandauit: sed & qui factis à contatore accepti, rem saluam pupillo futuram, ei que permisit administrationem, tamen tutelæ, acc potest defendere constitutionibus, quae iubent ante conueniri eum, qui gesit.

3. **I**m in eo, quod nemo gesit, non vtique eius periculum est, qui quedam gesit, sed communiter omnium, exigui autem ab eo solo periculum ob alia, quae non gesit, non oportet: nisi quæ tanta sunt, & vel consulationem cœptorū ab eo desiderabant, vel ita conjuncta fuerint, ut separari non debuerint.

4. **Q**uod autem dicitur, desisse soliendo esse, vel non est, contutores præstare debere: videamus, qualem intellectu habet, id est utrum sufficiat, nihil diminutum esse de facultatis contutoris ex quo tempore datus est, sed eandem faciem patrimonij permanescat, id est nihil poti⁹ accidit, quod palam faciat diminutionem patrimonij, debet tamen conutus inquirere fortunas contutoris, sed hoc & ex personis qualitate, & ex temporis intercapidē, quo testamentum factum est, vtque ad mortem patris, aliani extinctionem accepit debet, nam aperte prodigi, vel cuius bona Benierat, licet obreptum fuerit prætori, qui decreto eum dedit, & permittere contutori administrationem non debet, & potius aliquid pater eorum, post testamento factum, accidens ignorans, aut cum destinata haberet mutare testamentum, id non fecisse.

56. *Scaevola* libro 4. Digestorum.

Tutor rerum & animalium pupilli venditionē fecit, sed quedam animalia, emptioribus pretiis non solentibus, retinuit, & apud te habuit, pretiis idem rationibus pupilli accepto vult. ex his aliis quod nata suot, defuncto tutele, heres eius eadem tutelam administrat, & animalia annis plurimum posedit, quedam ultam, cum is, cuius tutela adiuncta est, annis vigintiquatuor est, utre animalia vindicare, respondit, secundum ea, quæ proprie terentur, pupillum ea vindicare non posse.

57. *Idem* libro 10. Digestorum.

Chirographis debitorum incendio exfusis, cum ex inventario tutores conuenient, eos possent al soluendam pecuniam, aut nouationem facienda cogere, cum idem circa priores debitores proprie cundem causam scilicet, id omiscent circa debitores pupillorum, an si quid propter hanc cessionem eorum pupilli dannum contraherunt, iudicio consequatur, respondit, si adprobatum fuerit, eos tutores hoc, per dolum, vel culpo, prætermissi, prætari ab his locis debet.

1. **A**b eo, qui sententia prædicta, bonis ad apertis, delegatis erat, cum ex permisso primi ipsi appellatione ei⁹ recepta sit, quam issi⁹ proibita vñeratur, non receperat, fundū emerat pupilli, interuenientib⁹ tutores, & appellatiq⁹ iuribus promulgata, fudis.

ei ablatus est, quodcum est, an tutelæ iudicio premium fundi pupillus consequi à tutorib⁹ possit, respondit, an scientes emerunt ab eo, qui in ea causa esset, & vñobius sententia prædicta esset, tutelæ iudicio eis teneri.

2. *Idem* libro 11. Digestorum.

Vi negotiacionem, per Pamphilum, & Diphilum, prius furiosi, postea libertos, exercebat, suo testamento eos tutores reliqui: & caui, vt negotiū eodem modo exerceatur, quo, se vñio exercebatur, huius tutelam ad ministrarent, non tamum cum imponens patrōnū filius fuisse, sed etiam post publicationem eius, sed Diphilus quidem cum incremento negotiacionis rationes opulit: Pamphilus autem putavit, reddere oportere non ad incrementum negotiacionis, sed ad computationem vñtarum, vt in tutelæ indicio solet, quodcum est, an secundum voluntatem defunctoris, exemplo Diphilii, Pamphilus quoque rationem debet, debet, respondit, debet. *Clodius Tryphonius*: Quia lucrum facere ex tutela non debet;

1. **E**x duobus tutorib⁹ pupilli altero defuncto, adhuc impudere pupilli: qui supererat, ex persona pupilli sui, iudice acceptio, consensus est cum vñris, quantum ex tutela ad tutorem defundum peruererat, quodcum est, iudicio tutelæ quo experitur pubes factis, vñram eius tantum portionis, quæ ab initio (quod) ex tutelæ ratione peruererat ad defundum conatu, vñris veniant, an etiam eius summum, quæ exortis vñris pupilli aucto, post mortem eius ad alij peries, quæ cum forte translata sit, ut trans ferri debuit, respondit, si eam pecuniam in se vegissit, omnium pecuniarum vñras practandas, quod si pecunia manserit in rationibus pupilli: præstandum, quod bona fide percepisset, aut percipere potuisse, sed senori dare cum potuisse, neglexisset, cum id quod ab alij debitoris nomine vñtarum cum forte datur, ei qui accepit, ioum fortis vice fungitur, vel fungi debet.

2. **T**estamento dati tutores, quod ruptū videbatur, cessaerant in administratione tutelæ, & à præside tutores dati est pupillo, iñsi autem sit etiam hic, qui dat etiam testamento tutores, tutelam administrare conuendo eo, qui à præside dati cooperat ad ministrare, quodcum est, ex testamento dati oīs periculum antecedens temporis administrationis, vñrum ex aperiti testibus, an quo iusti sunt, pertinet ad eos, responsum, ad eos, de quibus quereretur, nullum ante temporis periculum pertinet.

3. **P**upillo herede instituto, filio exheredate duo milia nummorum aurorum legato, & cōfideante tutores vñris dedit, quodcum est, ex eo die, quo duo milia ponuntur, & substancia hereditatis, & in non collocare, neglexerat, vñtarum nomine pupilli tutelæ iudicio teneantur, respondit, teneantur.

4. **Q**uedam est, an vñris pupillaris, quas tutores debuerunt, cum ad curatorem transferantur, in formam computantur, & vñriæ summe vñras debere curatores incipiunt, respondit, omnis pecunia, quæ ad curatores transiit, patrem causam esse: quia omnis fors efficit.

5. *Idem* libro 15. Digestorum.

Cum hereditas patris sit alieno granaretur, & res eis sit vñris videbatur, vt pupilla ab hereditate paterna abstinerebatur: vñris ex tutorib⁹ cum plerisque creditoribus ita decidit, vt certa creditori portione cōsentient, accepit, quæ, idem curatores iam virtus posse, accepit cum plerisque creditoribus decidebat, quodcum est, an si aliquis tutori creditoris patris pupilli & solidum pecuniam expensam sibi ex re pupilli & vñris fecerit, reuocari à curatorem pupilli ad portio res eis possit, quas certi quoque creditoris accepit, respondit, cum in ore qui cetero ad portiones vocaret, eadem pars contentum esse debet.

6. *Pomponius* libro 8. Epitularum.

Tutoris heres executus est, que tutor inchoauit, Stuclæ etiam co nomine tenetur.

7. *Idem* libro 20. Epitularum.

A pud Ariðium na scriptum est: Quod culpa tutoris pupilli ex hereditate defuit possidere, eius estimatio in petitione hereditatis sine villa dubitatione fieri debet, ita, si pupillo de hereditate causâ sit, cautum esse videatur, etiam si tutor erit idoneus, & quod seruari possit id, quod pupillus ex iustis estimatione subserbit. Sed si tutor soluendo non est, videnda erit, utrum calamitas pupilli, & deplorabili petitoris esse debet, perindeque haberi debet, ac si res fortuito casu interficeret, similiter atque ipse pupillus experts culpe quid ex hereditate dominus est, corrumperet, perdidisset. De post, si ore quoque furioso queritur potest, si quid ne in rebus natura est, per furorē eius accidit, ut quid putas? Pomponius: Puto enim vere dicere, sed quare cunctatus est, si soluendo non est tutor cuius dannum esse debet, cum aliquis elegantiū dicere poterit, actiones dumtaxat, quis habet cum tutele pupilli, venditori hereditatis præstandit esse, scuti heres, vel bonorum possessor, si nihil culpa eius sit, aut seruari hereditarius vulneratus ab aliquo sit sine culpa possessor) nihil plus quam actiones, quas eo nomine habet, præstare debet. Idem dicendum est, & si p̄t curatorem furiofū; culpa, vel dolo, quid amissum fuerit, quemadmodum si quid stipulatus tutor, vel curator fuisse, aut vendidisset rem hereditarianam, impune autem p̄t admittendū, quod per forem aliquis accidit, quonodo si casu aliquo, sine facto personz, id accidisset.

DE AVATORITATE ET
consensu tutores & curatores.

TIT. VIII.

Ulpianus libro 1. ad Sabinum.

Viamquam regula sit iuris ciuili, in rem suam auctorē tutores fieri non possit: tamen potest tutor proprii sui debitoris hereditatem adeundi pupilli auctoritatem accommodare, quamvis per hoc debitor eius efficiatur, prima enim ratio auctoritatis est, ut hares fiat, per cōsequencias contingit, ut debutum subeat. Se tamen auctorē, ab eo stipulari non potest. Et cum quidam auctoritatem accommodaret pupilli sui, ut seruo suo stipulanti responderet: Dinus Pius Antonius rescripsit, utrue pupillam non teneri, sed in quantitate locupletior facta est; dādam actionem. Sed si auctor fiat, ut filio suo quid tradatur, nulla erit auctoritas, evidenter enim sua auctoritate rem adquirit. Tūtū si in iure rétēntus sit per vim non valeat, quod agitur, neque enim presentia corporis sufficit ad auctoritatem, ut si somno, aut morbo mentali occupatus taceat.

3. *Idem* libro 24. ad Sabinum.

Nilla differentia est, non interueniat auctoritas tutores, an perperam adhibeatur.

3. *Paulus* libro 8. ad Sabinum.

Etiam si non interrogatus tutor auctor fiat, valeret auctoritas eius, cum se probare dicit id, quod agitur, hoc est enim auctorē fieri.

4. *Pomponius* libro 17. ad Sabinum.

Et si, pluribus datis tutorib⁹, unius auctoritas sufficit: tamen, si tutor auctoretur, cui administratio tutelæ concessa non est, id rārum à prætore haberi non debet. Et ideo p̄t verius esse, quod oblioplacetur; si eo tutele auctor-

qui tutelam non gerat, emam à pupillo, sciens allum eius tutelam gerere, dominum me non posse fieri. Item si eo auctore emam, qui à tutela fuerit removet, nec eum id ratum haberi.

5. Ulpianus libro 40. ad Sabinum.

Pupilus obligari tutori, eo auctore, non potest. Planus si plures sint tutores, quorum unius auctoritas sufficiat dicendum est, altero auctore, pupillum si posse obligari, sine mutuam pecuniam ei datur, sine stipulatu ab eo. Sed & cum solus sit tutor, mutuam pecuniam pupillo dederit, vel ab eo stipulatur: non erit obligatus tutori, naturaliter tamen obligatur, in quantum locupletior factus est, nam in pupillum non tantum tutori, verum cuius actionem in quantum locupletior factus est, dandum Dium. Plus rescriptum. 1. Pupilus vendendo sine tutoris auctoritate non obligeretur, sed nec in emendo, nisi in quantum locupletior factus est. 2. Item ipse tutor & auctor & venditor, officio fungi non potest. Sed enim, si contutorem habeat, cuius auctoritas sufficit, procul dubio potest, sed si nulla fide emptio intercedat, nullum erit momentum, ideoque nec usucapere potest. Sanè si sine zonis factus, comprouberit emptionem: contrahatur valet. 3. Sed si per interpositionem personam, rem pupilli emerit in ea causa est, ut emptio nullius momenti sit, quia non bona fide, videtur rem gessisse: & ita est rescriptum à Diu Severo & Antonio.

4. Sanè si ipse quidem palam, dedit autem nomen, non mala fide, sed simpliciter, ut solent huiusmodi non pati nomina sua instrumentis inscribi, auctor, quod si calidicidem erit. *Merci* *tutor*, quod interpositionem personam emisset. 5. Sed & si creditor pupilli distrahat, quem emere bona fide poterit. 6. Si filius tutoris, vel quae alia persona iuri eius subiecta, emerit, idem erit, si ipse emitteret.

6. Pomponius libro 17. ad Sabinum.

Tutores, quibus administratio decreta non esset, tanquam extraneos, recte à pupillo emere possunt.

7. Ulpianus libro 40. ad Sabinum.

Qvod dicimus, in rem suam, auctoritatem accommodare iurem non posse, tunc verum est, quoniam, per semen vel subiectas sibi personas adquiritus ei stipulatum valere, sic tamen si auctoritas tutoris unius sufficiat, ceterum, si non sufficiat, dividendum est, inutile esse stipulationem.

8. Si & pater, & filius, qui in potestate eius sunt, tutores fuerint, & pater sit stipularius, filio auctore: nullius momenti erit, stipularius, id est, quia in eum patris auctor esse filius non potest.

8. Idem libro 48. ad Sabinum.

Etsi condicionalis contractus cum pupillo fiat, tutor debet purè auctor fieri, nam auctoritas non condicionaliter, sed purè interponenda est, ut conditionali contractus confirmetur.

9. Gallo libro 12. ad Edictum Provinciale.

Obligari ex omni contractu pupillus sine tutoris auctoritate non potest, aquirere autem sibi stipulando, & per traditionem accipiendo, etiam sine tutoris auctoritate potest, sed credendo obligari sibi non potest: quia sine tutoris auctoritate nihil aliena re potest.

10. Ex hoc autem, quod pupillus nullum rem sine tutoris auctoritate alienare potest, appareat nec manumittere eum sine tutoris auctoritate posse hoc amplius, sicut tunc auctoritate magnitudinat, debet è lege. *Aelia* *Sentia* auid consilium causam probare, p. 1. *Pupilus ex omni auctoritate causus*, solvendo sine re-

toris auctoritate, nihil agit: quia nullum dominum transire potest, si tamen creditor bona fide pecuniam pupili contumescit, liberabitur pupillus.

3. Hereditatem adire pupillus sine tutoris auctoritate non potest, quanvis lucrum sit, nec vilum habeat dampnum. 4. Nec ex senatus consilio Trebilliano hereditatem recipere pupillus sine tutoris auctoritate potest. 5. Tutor statim in ipso negotio praesens debet auctor fieri, post tempus vero, aut per epulum interposita eius auctoritas nihil agit.

6. Etiam si non exaudiat tutoris auctoritatam, si qui cum pupillo contrahit, scriptum tamē hoc approbat: tunc negotium geritur, veluti si absenti pro illo per epulum vendam aliquid, aut locum: 7. Tutor, si auctoritate, consentiat.

10. Paulus libro 24. ad Edictum.

Tutor, qui per valetudinem, vel absentiam, vel aliam causam auctor fieri non potuit, nos tenetur.

11. Gaius libro 15. ad Edictum Provinciale.

Si ad pupillum, cuius fidelium, bonorum possesso spernit, expeditum dicendum est, & in augeo utriusque potest. Sanè si sine zonis factus, comprouberit emptionem: contrahatur valet. 3. Sed si per interpositionem personam, rem pupilli emerit in ea causa est, ut emptio nullius momenti sit, quia non bona fide, videtur rem gessisse: & ita est rescriptum à Diu Severo & Antonio.

4. Sanè si ipse quidem palam, dedit autem nomen, non mala fide, sed simpliciter, ut solent huiusmodi non pati nomina sua instrumentis inscribi, auctor, quod si calidicidem erit. *Merci* *tutor*, quod interpositionem personam emisset. 5. Sed & si creditor pupilli distrahat, quem emere bona fide poterit.

6. Si filius tutoris, vel quae alia persona iuri eius subiecta, emerit, idem erit, si ipse emitteret.

12. Julianus libro 21. Digestorum.

Si seruus communis, unus & T. tit. à pupilla tua, si auctore, aliquam rem per tradicionem accepit, peccat tota & T. tit. à pupilla tua, si per interpositionem personam emisset. 5. Sed & si creditor pupilli distrahat, quem emere bona fide poterit, pernere, veteres comprobaverunt.

13. Idem libro 21. Digestorum.

Impuberes tutores auctore obligantur, etiā si tecum. Innam cum pecuniam mutuam accepterit, quanvis nihil dicant, auctoritate tutoris interposita tecum, quare nisi non debita pecunia his personis soluta fuerit, quamvis tunc erit, interposita tutoris auctoritate sufficit, et conditione teneantur.

14. Idem libro 31. Digestorum.

Non multum intercesserunt tutores, cum negotiū contraherentur, praesens ignorabantur, quale est, quod contrahebatur.

15. Merci tutores libro 2. Regularum.

Accipitri, & edentis indicium, idem tutor auctor & pupillo, nihil alio necesse oportet.

16. Idem libro 1. ad Plautium.

Post mortem pupilli non dabunt in curatorem, qui negotia gesti iudicandi actio non magis, quam in tutores, si modo nullum ex consensu, post depositum obsequium, successionem factum, & in curatorem, vel tutores obligationem esse translata, constabit.

17. Idem libro 1. ad Plautium.

Tutor, qui pecuniam solutum canit, quam pater pupilli coadie manus fuerit, auctoritate, post tunc auctoritate, ete recusat, non id est in eo placuit, qui suo nomine mutuam pecuniam receperit, & iudicavit pro pupillo, si curatorem forte creditur, ideo contrahit, ut in casu si tunc pecunia transire.

18. Idem libro 1. ad Plautium.

Tutor, interposito decreto praetorius auctorem reliquit, secundum eum sententia dicta, indicati transferunt ad pupillum actio non minus, quam si tutor optimus.

19. Idem libro 9. Responsorum.

Vratorum etiam impuberi dari posse, sed ad eum, quae solemnitas iuris desiderant, explicanda tutores opus est.

20. Scavola libro 10. Digestorum.

Inter pupilos paternos hereditatis diuisio facta.

Item, praesente tutoce, sed non adhuc agente infra-

mento diuisio, quodcumque est, an ei stari oportet, respondit, si tutor si tunc fuisset, non idcirco minus standum esse diuisio, quod non a designasset.

21. Idem libro 26. Digestorum.

Exsidente tutoce, pupillus condemnatus ex cōdūtu, si pariter tunc, et curatorem, inter quos, & ceteri tunc, & si facta sunt apud procuratorem Cæsar, intertempore. Præfus procurator Cæsar dixit, Faciat iudicium. Nouellus curator dixit, Abstine pupillam, regulus procurator Cæsar dixit, Responsum habebit, quod agere debet, quodcumque est, an secundum hoc, etiam si tunc a bonis patribus absentes, sit respedit, proposi abuturum.

22. Idem libro 5. Puthanum.

Si qui dicit, quod pupillus agendo, tunc rem suum liberatur, etiam si ipso tunc auctore, agi recēsi non potest.

Quaestio EX FACTO TUTORIS, vel curatoris minorum agere, vel concurari possunt,

TIT. IX.

Pomponius libro 29. ad Sabinum.

Bolum nichil, vel culpam tutoris Aristoteles ait pupillum postularem condemnandam, sed non potest, autem in lucrum iura est, & tamen illud iusta, si tunc pupillam iurare possit.

23. Ulpianus libro 1. Opimium.

Si tutor, vel curator, pecuniam eius, cuius negotia submittit, mutua datur, si stipulatus fuerit, et vel prædicta in nomem suum emerit: vilis actio ei, cuius pecunia facta, datur ad rem vindicandam, vel mutua pecuniam exigendam.

24. Idem libro 20. Questionum.

Dolus tunc puer negat, necesse propter, neque praesumptio, vel curator, nec tunc, & autem apud legatum proconsulius suscepit, dubium fuit, sed Imperator Antoninus cum Diu Severo Bradaz Mauricio proconsuli Africæ rescriptis postulat, quia mandata iurisdictione, officium ad eum tunc iuris dicundi traxit. Ergo & si pretor mandat iurisdictionem: simili modo dicendum est, suscepit post apud eum postulari, cui mandata est, cum enim sit in provincia hoc rescriptum, consequens erit dicere, & cum, cui a pretore mandata est iurisdictione, posse de suspecto cognoscere.

25. Ostendimus, qui possunt de suspecto cognoscere, nunc videamus, qui suspecti fieri possunt, & quidem omnes tutores, possunt: sine testamentarij fuit, sive non fuit, sed alterius generis tutores, quare & si legitimus sit tutor, accusari potest, quid si patruus, si alio idem est dicendum: modo ut memerimus, patruos parendi.

26. Consequens est, vi videamus, qui possunt suspectos postulare, & secundum est, quasi publicam esse hanc actionem, hoc est, omnibus patre.

27. Quinimum & mulieres admittuntur: sed

hix sola, quia pietate necessitudinis duces ad hoc procedunt, viputa mater, utrius quoque & autia possunt, potest & soror, nam in foro & rescriptum existit Diu Severo, & si qua alia mulier fuerit, cuius prætor per se pietatem intellexerit, non sexus verecundiam egredientur, sed pietate producent, non continere iniuriam pupillorum: admittit eam ad accusationem.

28. Si quis de plebeis, ob facta atrociora in

tutela admisit, fuerit apud prætorem accusatus: re-

mittitur ad præfectum, vrbis grauiter puniendus.

DE SUSPECTIS TUTORIBUS, & CURATORIBUS,

TIT. X.

Ulpianus libro 35. ad Edictum.

Hæc clausula & frequens, & pernecellaria est, hæc omnia suspecti tutores postulantur.

29. Primū igitur tractemus, unde descendat suspecti crimen: & apud quos postulati quis possit, si facta sit tutor, vel curator, deinde quis, & a quo, & ex quibus causa remo- curat: de que magna suspectia.

30. Secundum est, si suspecti crimen est legè duodecim tabularum, defendere. 3. Si Dominus autem ius remouendi suspecti tutores Romæ prætribus prænuntiis, præfibus earum. 4. Si autem apud legatum proconsulius suscepit, dubium fuit, sed Imperator Antoninus cum Diu Severo Bradaz Mauricio proconsuli Africæ rescriptis postulat, quia mandata iurisdictione, officium ad eum tunc iuris dicundi traxit. Ergo & si pretor mandat iurisdictionem: simili modo dicendum est, suscepit post apud eum postulari, cui mandata est, cum enim sit in provincia hoc rescriptum, consequens erit dicere, & cum, cui a pretore mandata est iurisdictione, posse de suspecto cognoscere.

31. Ostendimus, qui possunt de suspecto cognoscere, nunc videamus, qui suspecti fieri possunt, & quidem omnes tutores, possunt: sine testamentarij fuit, sive non fuit, sed alterius generis tutores, quare & si legitimus sit tutor, accusari potest, quid si patruus, si alio idem est dicendum: modo ut memerimus, patruos parendi.

32. Consequens est, vi videamus, qui possunt suspectos postulare, & secundum est, quasi publicam esse hanc actionem, hoc est, omnibus patre.

33. Idem libro 1. de omnibus tribunib. L

Liberus quoque, si fraudulenter gefisse tutolam, libitorum patroni probetur, ad præfectum vrbis remittetur puniendus.

34. Idem libro 35. ad Edictum.

Tutor, qui factum est, potest suspectum facere: si tunc dñe adiuvat tutor: siue iam deserit ipse, contor autem maneat tutor, & ita Diu Severo rescriptis. Plus Diu Se Pæcilio Petino rescriptis posse tutores, suspectum remouere contores suos suspectos facere. 3. Si Liberti quoque pupillorum græ facient, si tutores, vel curatores eorum, male gerentes rem patronorum, vel liberorum patronorum, suspectos fecerint. Sed si patronum suum vi suspectum in tutela facere vel nō melius est, libertos ab accusatione repellit: ne in ipsa cognitione grauius aliquid emergat: cum hoc alii omnibus pateat.

35. Non tantum autem adolescentis curatores, sed etiam furiosi, vel prodigi, vi suspectus remoueri potest. 3. Si & si quis curam ventris hominum administrat, non caret huius criminis.

36. Idem libro 1. de omnibus tribunib. Tutores, qui cohæres pupilli erant, cum conuenienter fecerint, etiam si in solidum ipse causatum est, si in alio pupilli pro parte dñda sit, ut illis actio respondeat, dñda.

37. Secundum libro 15. Questionum.

Tutor, qui infantem defendit, succurrat ut in pupillum indicari actio deatur.

38. Idem libro 1. Responsorum.

Tutor, qui factum est, potest suspectum facere: si tunc dñe adiuvat tutor: siue iam deserit ipse, contor autem maneat tutor, & ita Diu Severo rescriptis. Plus Diu Se Pæcilio Petino rescriptis posse tutores, suspectum remouere contores suos suspectos facere. 3. Si Liberti quoque pupillorum græ facient, si tutores, vel curatores eorum, male gerentes rem patronorum, vel liberorum patronorum, suspectos fecerint. Sed si patronum suum vi suspectum in tutela facere vel nō melius est, libertos ab accusatione repellit: ne in ipsa cognitione grauius aliquid emergat: cum hoc alii omnibus pateat.

39. Non tantum autem adolescentis curatores, sed etiam furiosi, vel prodigi, vi suspectus remoueri potest. 3. Si & si quis curam ventris hominum administrat, non caret huius criminis.

40. Idem libro 1. de omnibus tribunib. Tutores, qui cohæres pupilli erant, etiam si in solidum ipse causatum est, si in alio pupilli pro parte dñda sit, ut illis actio respondeat, dñda.

D. d. 2

quibus causis suspiciuntur, & sciendum est: si, ob dolum in tuela admisum, suspectum licere postulare, si fortè graefatus in tuela est: aut sordide agit, vel perniciose pupillo, vel aliquid intercepit ex rebus pupillaribus tam tutor, quid si quid aduersitatem tamen admissit, quam tutor esset, quamvis in bonis pupilli, vel in tuela: non potest suspectus tutor postulari: quia tuelam praecepsit. proinde si pupilli substantiam expuluit, sed antequam tutor esset, accusari debet ex parte hereditatis criminis: si minus furti.

6. ¶ Quix potest, si tutor fuerit pupilli, i-
demque sit curator confirmatus adolescenti, an pos-
sit ex delictis tuelam suspectus postulari. & cum pos-
sit tuela à concura: oribus conueniri: consequens e-
rit dicere, cessare suspecti accusationem: qui tuela
agi possit, depositio officio, & alio sumpto.

7. ¶ Idem erit querendum, & si proponas a-
liquem delicto esse tuorem, & rursum corpore, (ver-
puta usque ad tempus, vel ad conditionem) erat da-
tus: deinde iterum, vel superueniente condicione te-
stamentaria, vel etiam à pratoria postea datus est) an
suspectus postulari possit, & quia dux tuelam sunt: si
et, qui cum tuelam iudicio conueniat: aequissimum
erit dicere, cessare crimen suspecti.

8. ¶ Si autem ipse tutor est solus: numquid,
quia tuelam cessat, remouendus sit ab hac admini-
stratione, quasi in hac suspectus ex eo, quod in aliis
inale versatus sit? Ergo & in eo, qui curator solus
post suam tuelam confirmatus est, idem diei pot-
teli.

9. ¶ Quod si quisita tutor datus sit, Quod in
Italia erit, tutor est: vel, quoad trans mare non erit:
an possit suspectus postulari ex eo gestu, quem ad-
ministratur, antequam trans mare absenter? & magis
est, vi postulari possit: quasi vna tuela sit habens in-
terwalla.

10. ¶ Si quis a futuris recipublice causa, defi-
derantur, in locum suum constituti alium tutores: an
reversus, ex ante gesto suspectus postulari possit? &
quia potest, ex priore gestu, vni acione conueniri:
cessit postulatio.

11. ¶ Si curator ventri bonisque datus, fra-
dulegerit versatus sit, deinde tutor datus postulari
suspectus proprius fraudes in cura admissus possit, du-
bitari potest, & si quidem habet conutores, non po-
tent postulari: quia conueniri potest. si non habet, &
moueri potest.

12. ¶ Si tutor inimicus pupillo, parentibus
eius sit, & generaliter, si qua iusta causa prætorum
mouerit, cur non debeat in ea tuela versari: relectere
cum debet.

13. ¶ Seuerus, & Antoninus rescriptum E-
piscopio, tutores, qui res veritas sine decreto distra-
xerunt, nihil quidem egisse: verum, si per fraudem id
secerunt, remouere eos oportere.

14. ¶ Tutor, qui ad alimenta pupillo præ-
fanda copiam sui non faciat, suspectus est: potest, si que-
remoueri.

15. ¶ Sed si non laetus: sed præsens, nihil posse
decerni contendit, quasi inopibus: si, datus pupillo
aduocatus, in mendacio reuinatur ad præsumum vir-
bis remittendus est: neq; enim interest: id agere quæ-
quam, vi corrupta fide inquisitionis, tutor confi-
tetur: bona fide constitutum, velut prædonem, bonis
alienis incumbere. his ergo non quasi suspectus fe-
mouebitur: sed remitteretur paucendus ea poena, qua
soleat adhuc, qui tuelam, corrupis ministeriis præ-
toris, redemerint.

16. ¶ Qui pecuniam ad prædiorum emptionem
conferre, neq; pecuniam deponere peruviciter
perstant, quod emptionis occasio inveniatur, vinculis
publicis invenientur: continerent: & insuper pro sus-
pectis habentur. sed sciendum est, non omnes hac se-
ritate debere trahuntur: sed utiq; humiliores, ceterum
eos, qui sunt in aliqua dignitate possit, non opinor
vinculis publicis contineri oportere.

17. ¶ Is tutor, qui ite consideranter pupillum

vel dolo abstinuit hereditatis potest suspectus postu-
laris. 18. ¶ Qui ob segnitiam, vel insufficietatem, gen-
tiam, simpliciutatem, vel ineptiam remouens tuelam ha-
causa est: vi integræ existimatione, tuela vel cura
abeat. Sed & si quis ob fraudem non remouebit aliquem, sed ei adiunxit: non erit famosus: quia non
est abire tuela iussus.

4. Idem libro 1. de omnibus tri-
bunalibus.

Hæc enim cause faciunt, vi integræ existimatione
tuela vel cura quis abeat. 1. Decreto igi-
tur debet: bit causa remouendi significari, vt apparet
de existimatione. 2. Quid ergo si non signifi-
carit causam remotionis decreto suo? Papinius ait,
debuisse dici, hinc integræ esse finis. & est verum.

3. ¶ Si prætor, sententia sua, non remouere
tuela, sed gerere prohibetur, dicendum est, magis ef-
fevi & hic definat tutor esse. 4. ¶ Qui nihil ges-
tum, non possunt suspecti postulari. verum ob igno-
riam, vel negligentiæ, vel dolum, si dolo fecerunt,
possunt remoueri.

5. Idem libro 3. Disputationum.

Vsuspectus fieri is quoque, qui sans dederit, vel nœ
ssoferat, potest, expedit enim pupillo, rem suam
saluam fore, quād tabulas rem saluam fore cau-
nis habere. Nec serendus est conutor, qui ideo col-
legam suum suspectus non fecit, quoniam cauimus
eum pupillo.

6. Celsus libro 4. de Cogni-
tionibus.

Via statuatio propositum tutores malevolum
non mutat: sed diutius grassandi in re familiarib-
facilitatē praefari.

7. Vlpianus libro 1. de omnibus
tribunalibus.

Impuberibus quidem non permititur suspectos
facere, adolescentibus plane voluntibus suspectos
facere curatores suos, permittitur: dummodo ex co-
silio necessariorum id faciant. 1. Si frater non sit
admissus, sed latet, negligencia: quia ita propè fraudem
accidere remouere hunc, quasi suspectum, oportet.

2. Patera accelerantur quædam species ex

epistula Imperatoris nostri, & Diui Seueri ad Atriū-
colonum, nam aduersus eosq; de alimentis decer-
tavit, qui copiam perseuerare non facere, q; nisi
bus careant, præcipiuntur, reique seruanda causa, pu-
pillus in possessione mittatur eius, qui suspectus
senectus sua fidus est: q; mors deteriora futura
sum, curatore dilatib; inveniatur. 3. Item q; si
quis tutor datus non compareat: soler editis euora-
rionibus, si copiam sui non fecerit, ut suspectus
remoueri: hoc ipsum, quod copiam sui non
fecit, quod & perrato, & diligenter habita inquisiu-
no faciendum est.

8. Idem libro 6. ad Edictum.

Vsuspectum iurem eum putamus, qui moribus
statis est, vt suspectus sit, enim ipso tutor, quamvis
pauper est, fidelis tamē & diligens, remouendus no
est quasi suspectus.

9. Idem libro singulari de Eusematiis.

Si tutor aliquo vinculo necessitudini, vel adfai-
statis, pupille conjunctus sit, vel si patronus pupili
liberti tuelam gerit, & quis eorum à tuela re-
mouendus videatur: optimum factum est, etatorem
ei potius adiungi, q; quād eundem cum nota fide &
existimatione remoueri.

10. Vlpianus libro 12. Quæstionum.

Decretu prætoris, vi suspeccio, remotus, particula
futuri temporis non timeri, iniquum enim vi-
deatur, remoueri quidem à tuela, vel cura, in futuru
autem non esse securum.

11. Idem libro 5. Responsorum.

Potest finiam tuelam, cognitio suspecti tutoris,
quamvis pridem recepta, soluiuntur.

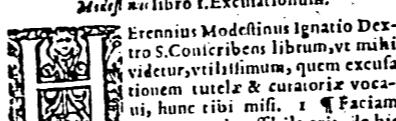
12. Iulius Aquila libro Responsorum.

Nihil proponi, cur prælibet: cesar posuit je
cognitione suspecti, quo minùs religio prætoris
à pupilli seruo detegente fraudes instruitur.

L I B R U S

DE EXCUSATIONIBUS.

Idem ex libro 1. Excusationum.

Erennius Modestinus Ignatio Dex-
tro S. Concribens librum, vt multi
videtur, utilissimum, quem excusa-
tionem tuelam & curatriz voca-
ui, hunc tibi misi. 1. Faciam
autem quoad possibile erit, de his
doctrinam manifestam, enarrans legiam Graecorū
vocis & cognitio, incepta ea ad transferendum
esse. 2. Apponam dicendorum narrationem e-
tiam ipsa legum verba, si necesse erit: dicendo
rum simul & legendorū vnum habentes, integratæ
indigenibus & utilitatibus prebeamus. 3. Dicendū
igitur primum est, quos creari non oportet.

4. ¶ Liberto pupillis ingenuos, tutores vel
curatores, præfides non dabuntur: omnino modo
liberitornum penuria secundum locum illum sit, li-
beritornis enim liberitornos solo portere dari, qui ex
eodem loco sint, oratio diu Marci tubet. Si autem
dabitur: diu Seuerus impuberem curam habens,
obligatum est esse tuelaz, nisi iuste rationes redi-
cidet, rescripti. 3. ¶ Non potest curator esse
spousa, sponsus, ut senatus dicit, creatus autem ta-
lui absoluetur.

2. Idem libro 2. Excusationum.

Exufantur à tuelam & curatriz, qui septuaginta
annos compleuerunt. Excessisse autem oportet
septuaginta annos tempore illo, quo creantur, aut
quo hereditatem adiit quis, aut quo conditio, que
testamento inscripta est, completa est: non intra se-
pora excusationis. 1. ¶ Etas autem probatur
aut ex nativitatis scriptura, aut aliis demonstra-
tionibus legitimis. 2. Reuidit à tuela vel cura-
troria & liberorum multitudine.

3. Legitus autem liberos esse oportet om-
nes, est, non sibi in potestate. 4. Oportet autem
liberos vivos esse, quando tutores dantur,
qui enim ante deceperunt, his non conumerā-
tur, neque rufus nocet, qui postea moriuntur, &
hoc ita inquit constitutio diu Seueri. 5. Hoc autem
videtur quidem dictum esse de tute: dato se-
cundum testamentum, conuerit autem hoc & in
omni alio. 6. ¶ Qui autem in ventre est, est in
multis partibus legitur comparatur iam natus, tam
neque in presenti quæstione, neque in reli-
quias civilibus munieribus prodest patri, & hoc di-
ctum est in constitutione diu Seueri.

7. Non solum autem filii remissionem tuelae
tribuantur, & filii: sed etiam nepotes ex filiis mas-
culi nati, matuli, & feminæ. Auxiliant autem tū-
quando patre corū mortuo, illius locū supplētūt.
Quoniamq; autē nepotes fuerint ex uno filio pro-
vno filii numerantur. Hic autē ex constitutionibus
que de liberis loquuntur, possunt colligi, nūquā
enī facile est invenire, vbi de filiis loquatur con-
stitutio, sed de liberis, appellatio autem hæc & ad
nepotes extendit. 8. ¶ Numerum autem libe-
rorum determinat, constitutionibus esse oportet
vñicuque tunc, cum creatur num si post crea-
tionem generantur, non auxiliantur: vt constitutio
inquit Seueri & Antonini. 9. Amplius autem
& qui habet tres tuelas, aut tres curatrices, aut
commixim tres curatrices & tres tuelas, & adhuc
manentes, hoc est, nondum exceedit, ut atē
minutibus: hi extensantur ad tuelam vel curatriz
vocati. Sed tamen & si curator quis fuerit, non im-
puberis, sed furius, seu prodigiis in numerum cura-
tum & tuelaz compaginabili curatriz, quod sic se ha-
bere docet constitutio Seueri & Antonini. Dicit au-
tem hæc & nobilis Vlpianus de tribus tuelis:

¶ Vlpianus libro singulari de Officio prætoris
tuelatis.

Tria onera tuelarum dant excusationem. Tria
autem onera si sunt accipienda: vt non nume-
rus pupillorum plures tuelas faciat, sed patrimo-
niorum separatio, & ideo qui tribus fratribus tu-
tor datus est, qui indiuum patrimonium habe-
rent, vel quibusdam tutor, quibusdam curator: vna
tuelam sufficiere creditur.

4. Modestinus libro 2. Excusationum.

Diximus, tres habentes tuelas, ad quartam non
vocari, qui sicut est igitur, si quis duas habet
tuelas, deinde ad tuelam tertiam vocatur appellatur,
& adhuc pendente iudicio appellationis, ad
quartam tuelam promiscetur, vtrum à qua-
se excusat, inquit, & deinde tunc vocatur. 5. Dicendū
igitur primū est, quos creari non oportet.
6. Liberto pupillis ingenuos, tutores vel
curatores, præfides non dabuntur: omnino modo
liberitornum penuria secundum locum illum sit, li-
beritornis enim liberitornos solo portere dari, qui ex
eodem loco sint, oratio diu Marci tubet. Si autem
dabitur: diu Seuerus impuberem curam habens,
obligatum est esse tuelaz, nisi iuste rationes redi-
cidet, rescripti. 7. ¶ Tria onera in domo vna esse sufficiunt, proinde si
pater alius, vel filius, vel frater, qui est in o-
ficio potestate, tria onera sustinet, que ad per-
colum patri sui spectent, quia voluntate eius ad-
ministrantur: omnibus excusat à tuelala competit.
Sed si non patris voluntate administrantur: non pro-
delle, sive rescriptum est.

6. Modestinus libro 2. Excusationum.

Sed duas habentes tuelas, aliz due simul super-
ducuntur, & furentur: est ordine tertia, auxiliabit
ur ei ad remissionem quartæ: esti Imperator fue-
rit, qui quartam iniunxit: aut tertiam, & antea-
quam cognoscat imperatoris mandata, promotus
erit ad aliam. Si autē ordo non apparuerit, sed in
vna die duæ creationes proponerentur in diversis
chartis: non qui creatus est, sed qui creauit, eliget,
quam oporteat cum suscipere. 8. ¶ Grammatici,
sophistæ, rhetores, medici, qui cœlestib; id est
circulatores vocantur, quemadmodum à reliquo
muneribus, ita & tuelala & à cura requiem habent.

9. ¶ Est autem & numerus rhetorum in vnaqua-
que ciuitate qui vacationem munerum habent, &
hæres quædam propositæ lege, quod manifestum
est ex epistola Antonini Pii, quæ descripsit quidem
est communis Aſie, vniuersitatem orbi con-
ueniens est: ciuitus capitulare hic subiectum est: Mi-
niores quidem ciuitates possunt quinque medicos,
immunes habere, & tres sophistas, & grammaticos
totidem, maiores autem ciuitates, septem, qui cu-
rent, quatuor, qui doceant vtramque doctrinam,
maxime autem ciuitates, decem medicos, & rho-
tes quinque & grammaticos totidem. Supra hunc
autem numerum ne maxima quidem ciuitas im-
munitatem praestat. Decet autem, in maximo quidem
numero vii nutropoles geutium: secundo au-
tem, qui habent vii forum ciuitatum, vel loca iu-
diciorum, tertio autem reliquias.

10. ¶ Excedere quidem hunc numerum
D. d. 4

non licet, neque sententia senatus, neque alia qua adiumentione: minuere aperte licet, quoniam pro cuiuslibus muneribus apparere hoc tale factum.

4 ¶ Et viisque non alter de immunitate haec fructum habebunt, nisi decreto senatus inscripti fuerint numero concello, & circa operationem se negligenter non habeant. 5 ¶ Et Philosophus quidem liberari a tutelis, Paulus scribit ita: Philosophi, oratores, grammatici, qui publice iuuenibus proflunt, excusatatur a tutelis, nam & Vlpianus libro quarto de officio proconsulis ita scribit.

Sed & reprobasti medicu[m] posse a republica, quia quis semel probatus sis, imperator noiter cum patre, Lælio Ballo rescripsit. 7 ¶ De philosophi[us] autem eadem constitutio diuini p[ro]p[ri]tatis ita dicit: Philosophorum autem non constitutus est numerus: quia fari sunt qui philosophantur. Ex ultimo autem omnibus qui dicitur superabundant, voluntarie tribuent pecuniam in viliatibus patriæ, si autem proprie h[ab]ent quantum de substantia, inde iam manifesti h[ab]ent non philosophantur.

8 ¶ Est autem imperatoris Commodi constitutionibus in scriptis capitulum ex epistola Antonini p[ro]p[ri]tatis quia manifestatur, & philosophi[us] habere immunitatem tutelarum, l[et]i autem haec verba: Cōsimiliter autem his omnibus Diu[n]s p[ater] meus max ingredens principatum, constitutione, exstantes ho[bi]tes, & immunitates firmavit scribens, philosophi[us], theores, grammaticos, medicos, iuniores esse gymnasii, lacerdij itantes, & neque ad fragmenta, & vitiis, & olei emptiones, & præportiones, & neque iudicare, neque legatos esse. Neque in militi[us] numerari volentes, neque ad alium familiatum eos cogi.

9 ¶ Amplius & iudicis scire oportet, & eum, qui in patria propria docet, non medicatur, immunitatem hanc habere. Si enim existens Comaneus in Cœsarea docet, aut medicetur: apud Comanenses immunitatem non habet. & hoc ita promulgatum est a diu[n]o Seuero, & Antonino.

10 ¶ Valde tamen disciplinis instrutor, & si supra numerum, & in aliena patria moratur, sicut esse imonates Paulus scribit dicens: Diuum Piu[m] Antoniu[m] ita iussi. 11 ¶ Romæ philosophani[us] ei[us] tutor, vel sine salario remissio habere promulgauit et a Diu[n]o Seuero & Antonino, ita ac si in propria patria doceret. Quibus promulgationibus potest quis illam rationem adducere, quoniam in regia viba, que & habet, & est communis patria decenter viisque vitem seipsum praebens, non minus quam in propriis immunitate fruerit.

12 ¶ Legum vero doctores in aliquo praesidatu docentes, remissionem non habebunt: R[ati]o autem docentes, à tutela & cura remittuntur. 13 ¶ Vlpianus libro singulari de officio prætoris tutelaris ita scribit.

A[ll]ie[re]s habent à tutela excusatorem, sed qui sacrif[ici]s certaminibus coronati sunt. 14 ¶ Genitū praefidatus, puta Asia, Bithynia, Cappadocia, tribuit immunitatem à tutela: hoc et[iam] in praesidatu sunt. 15 ¶ Tutela non est recipi publica munus, nequod ad impensam pertinet: sed civile: nec provinciali videatur tutelam administrare.

16 ¶ Remittuntur à tutela & cura magistratus c[on]stitutum. 17 ¶ Dat remissionem tutela & capitalis iniunctio a creato facta aduersus patrem pupillorum, nisi secundum testamēntum apparuerit datum: nisi, postquam scriptura est testamēntum, capite certamen ei[us] ad iniunctio constitit: vel nisi antiquior quidem est testamēnto iniunctio, propter hoc autem videatur esse datum tutor, ut supponatur debito, & negotio. & hoc ex epistola Imperatoris Seuero ostenditur. 18 ¶ Amplius autem absoluunt à tutela, cùm questionem quis pupilli de statu mouet, cùm videatur hoc non valunaria factus, sed bona fide, & hoc diu[n] Marcus & Seueros promulgaverunt. 19 ¶ De ruficis autem, & humilibus, & illitteratis scribit Paulus ita: Mediocritas &

ruficitis laterum excusatorem præsent, secundum epistolas diutorum Hadriani & Antonini. Etus, betis modo non sit expedit negotiorum.

20 ¶ Vlpianus libro singulari Excusatorem. Paupertas sanè dac excusatorem, n[on] quis impensis oneri iniungo possit probare. idqu[od] Diu[n]i stratum rescripto continetur.

¶ Modisq[ue] libro 3. Excusatorem.

¶ Sed & milites, qui honeste compleuerunt militiam, remissionem habent tutelarum aduersus prius. Aduersus autem filios eorum, qui eidem ordinis communia, & viri, & eorum, qui olim milites fuerunt, intra annum qui dem dimissione remissionem habent, post annua autem non habent, coequaliter enim honoris militis fortior videtur olim militum privilegio, nisi fortassis alias habuerint iuras tutelis excusatones, ut putu[n] numerum annorum, vel aliquid tales, quale & priuatis aduersus omnes excusat[ur] confundit. H[ab]et autem de filiis, non de nepotibus eorum, qui olim milites fuerunt, nepotes enim eorum, qui olim milites fuerunt, in eodem loco cum reliquis priuatis esse creduntur.

21 ¶ Qui nimis ignominiose dimisisti sunt: miles his, qui nequaquam militiuerunt, existimantur. & propter hoc neque ipsi habent priuilegium, neque filii eorum, qui olim fuerunt milites, tutores dei obligabuntur.

22 ¶ Quandoque autem non complevit quidam militis tempus, & tamen habent remissionem tutelarum, sed non eandem cum iis, qui compleuerunt, qui enim vigeſum annum militis excessit, similius esse creditur ei, qui complevit tempus militis.

23 ¶ Qui autem infra hos annos dimisisti, & non habet continuam tutelarum immunitatem, sed ad tempus: quemadmodum & reliquorum ciuitatum munierum remissionem habet, qui enim intra quinque annos militia solitus est, nullam habivit indicabit immunitatem, qui autem post quaque annos, vniuersi anni habet immunitatem, qui autem post octo, biennijs: qui autem post duodecim, triennijs: qui autem post sexdecim, quadriennijs: qui autem post viginti, sicut supra diximus, continuo absolvitur. 24 ¶ Qui autem inter nos annos cunctades, qui sunt Romæ, militauerit: anni solius habet remissionem.

25 ¶ Ita autem, si honeste scilicet absoluti fuerint, sicut dictum est, vel propter exiguiu[m] tempore, causam remissionem acceperint, et enim & haec honeste, qui enim ignominiose ponitur remissionem non habet vacationem.

26 ¶ Veterans autem esse creditur non solum legionarius, sed & omnis, qui qualitercumque militavit: et si honeste est & ipse solitus. Aliorum tamet[er] creator, etenim legionarius eius, vel inter nocturnos custodes militavit, si iorū tutor fit. 27 ¶ Tam vero & militi[us] iugabatur tutor dabitur, qui olim miles fuerit: scilicet si pater huius morioru[m] fuit: sive etiam hic emancipatus fuerit, similiter.

28 ¶ Et viuuntis his constitutiones testantur.

29 ¶ Scribit autem & Vlpianus ita: Sed ignominia mili[us], ab vribus plane tutelis excusatuntur: quia ingrediens ei[us] viba non licet. Plane si quis in cohortibus vrbaniis permissit, sicut ante viginti annos mittitur, tamen perpetuum habet à tutela excusatorem. 30 ¶ Quidam est autem: vixit vixit & semel tutelam recipit, qui olim fuerunt milites, vel uno tempore non amplius quam semel: quicquid autem prima tutela, rursum privilegium recipiat, aliter aque in priuatis, qui in iugis, non enim auxiliariis his qui habuerunt, neque inter tres adnumerantur. ita & in his, qui olim fuerunt milites, non prodest creare esse. Hoc autem &

in curiis est promulgatum, ut ostendit Diu[n] Seuero & Antonini constitutio, n[on] est nihil differat, qualiter indigent hil[os] omnitutis tutores vel curatores, remissio emancipatis vel patre mortuo. 31 ¶ Præcipit[ur] ex constitutio[n]ibus imperialibus excusatorem habent t[em]p[or]um tutelarum præcipit[ur] autem filiorum tutores erunt præcipit[ur] autem filiorum tutores erunt, qui exercet primum p[ro]ium. Si autem non exercet, non tunc tutores erunt.

32 ¶ Vlpianus libro singulari de officio prætoris tutelaris.

33 ¶ Si tribunus in cohortibus prætoris permilitauerit, & iugis collagam filiorum tutela excusatetur, tunc tamen collagam filiorum tutores erunt.

34 ¶ Modisq[ue] libro 3. Excusatorem.

35 ¶ Non solum autem qui ad caligatas militias, & clavigas, præcipit[ur]i militi[us]erunt[ur] & qui qui inter, u[er]o que remissionis publica plebs is Roma nostra gratia, absentes fuerunt, anni habent vacatio[ne]m, ut remissionem. 36 ¶ Annus deni que hic non solum his, qui compleuerunt consuetum militis tempus, in reliquo publicis necessitatibus datur: sed & his qui, nec conque quererunt à publicis necessitatibus & reuersi sunt, & si minus tempus eo, quod communum est, consummaverunt.

37 ¶ Quis denique prius habebit tutelas propter hoc autem depositum, quoniam publici negotiis grata libabit: has, cum reuersi fuerint, constitutus resipit, nisi in eius auxiliante anno, annus enim ad futuras, nouisque daturonas eas, quae resipit debent. 38 ¶ Annus autem copulatorum dierū scinditur ex quo quis reuersus est, rectam viam datur, vel dirigere debens, non eam, quae est ex excusatorem. 39 ¶ Et qui in testamento dati sunt tutelares, & secundum leges, administrationem earum, quia in alia provincia sunt, possessionum, quod offendit iustitia diu[n] Seuero constitutio. Diu[n] Seueros & Antonius Augusti Valerio. Testamento tutor dati: ante præsumptum diem adire debet, & postulare, ut ab administratione rerum, quæ in alia provincia erant liberari, 40 ¶ Qui primu[m] p[ro]lixi explicit, sicut tutelam suscepit vnu[m] sibi, & in institutis necessitatibus aliumptus erit, deponit sollicitudinem tutela: 41 ¶ Similiter & in loco illius tutoris, quem potest libi collegans quis ad facient, dabitur tutor: ut at constitutio Diu[n] Seuero, quam recte adaptans omnibus similibus capillis, curatorem dati dicit in locum eorum, qui temporis vacationem recipiunt. 42 ¶ Si libertus impubes dabitur a patrōnō tutor filii suis, vel a liberis qui unumque minor viginti quinque annis: donec quidem impubes fuerint, non nobilitabitur: interius autem alter in locum eius creabitur tutor, si h[ab]et & legitimus tutor, si impuberem esse contingit, etenim in locum eius curatorem interius dabitur. 43 ¶ Si quis ita ageret, ut fuerit, ut operari cum non omnino dimitti a tutela: lo, um eius curat[or] interius dabitur, fanatus autem hic curat[or] recipit tutelam. Si quis autem & in insanitate occidit, sicut est h[ab]et & ita Vlpianus scribit: Aduersa quoque valetudo excusat[ur] ea, quae impedimento est, quo minus quis suis rebus supererit, posset est imperator, post cum patre rescripto.

44 ¶ Modisq[ue] libro singulari de excusatione tutelarum.

45 ¶ Et non tantum ne incipiunt, sed & a copta exsuffiantur.

46 ¶ Vlpianus libro 3. Excusatorem.

47 ¶ Tunc Vlpianus scribit: Sed in hoc rescripto adiectum est, ut propter valentia est, quia adscitetur. Furo au[m] non totum excusat[ur]: sed effici, ut curator suu[m] & alijs, qui esch[er]i, si sunt, & sufficiat.

48 ¶ Soluuntur à sollicitudine, puta quia domicilium a ius tractat[ur] ex rescripto imperatoris scientis quod dem tutores esse eum, transmigrare autem expressim ei concedentis, & horum alterutrum literis significantis.

49 ¶ Idem libro 4. Excusatorem.

50 ¶ Cire oportet, quoniam neque dati tutores, neque tute[n]tarii prouocare necelle habent: ve ostendit constitutio Diu[n] Veri & Antonini. Hoc autem obseruat[ur] oportet, & in datis curatoribus, in paucissimis enim dicit[ur] curatores à tutores. Aduersus denique sententias, auferentes eis excusatib[us], licetia habebunt appellandi. 51 Multa verba obseruat[ur] oportet, vt concedat[ur] tutores vel curatores caulas remissionis trahere. Oportet enim eos constituto legibus tempore ad iudicem accedere, sunt autem constituta tempora h[ab]ent. Qui enim in ipsa ciuitate est, vbi creatur, vel intra centum lapidem à ciuitate: intra quinquaginta dies excusat[ur]: postea autem non admittetur, sed tenetur ad sollicitudinem, & si horum quid non fecerit, erit in eadem causa, in qua esset, si apparet proprio periculo ipsum negligere neque villa, ei via relata erit ad excusatorem. Qui autem supra centum militaria à ciuitate abest, viginti militaria habebit numerata in viam quamque diecim, quod cognoverit: (oportet autem ei manifestari, quod h[ab]et autem depositum) vel in faciem, vel ad domum) & extra hos, alios triginta dies habebit ad excusatorem. Hoc autem conuenit & iiii, qui testamento dati sunt: sive tutores fuerint, sive curatores, quos coherari à magistris consuetum est. 52 ¶ Aliud etiam invenimus, in Diu[n] Marti promulgatione, inquisitione dignum, etenim ei, qui in ipsaciuitate eti, in qua creatus est, vel intra centum militaria, qui in quinquaginta dierum spatium legislator dedit, et verbo, qui ultra centum militaria habita, in viam quamque die numerari viginti militaria iubet, & extra hos, alios triginta dies adiecit ad excusatorem, unde contingit, ut si ciuius habitat[ur] centum sexaginta militariis ab sitis, is oculo & triginta dieru[m] spatium habeat: oculo quidem, centum sexaginta militarij nomine, in viam quamque diecim viginti militariis numeratis: triginta vero, eo quod ad excusatorem faciunt, erit, igitur in leviori ordine, qui longius habitat, eo qui intra centum militaria est, vel in ipsa ciuitate: vbiique h[ab]et quidem semper quinquaginta dies spatii sunt, illis vero pauciores, sed eis maxime verba legis h[ab]ent intellectum, tamen mens legislatoris aliud vult, ita enim & Cerbidiu[m] Sexuola, & Iulius Paulus, & D[omi]ni Vlpianus, coriphæ legum prudentum scribunt dientes, ita oportere hoc obseruat[ur]: vt numerus aliquis minus debet, quinquaginta dierum spatium, tunc autem longius, scilicet anniversario dierum, qui in viam computantur, adiectis triginta diebus, quos ad excusatorem ex dat, excedit quinquaginta dies, ut si dixerimus, aliquem à quadragesimis quadragesima militariis habitare, h[ab]et enim via quidem habebit dies viginti duos, ad excusatorem autem alios triginta.

53 ¶ Obseruantur autem hoc temporis spatium omnes, qui qualitercumque exculanui à tutela, vel parte eius.

54 ¶ Consequens autem est credere, quod se aliqua sp[ecie] excusatib[us] fuerit quis v[er]sus, non alicet audietur, quam si obseruerit constitutum tempus: nisi forte alterius alicuius ciuitatis est.

55 ¶ Ita vero necesse est custodi[re] constitutum tempus, & si excusat[us] fuerit dimisimus, non liberari eu Diu[n] Veri & Antonius ostendat[ur] in constitutio[n]e iubet, non detineri c[on]siderat[ur] c[on]siderat[ur] tutores, si quis alicuius excusat[us] fuerit, & sufficit autem intra constitutum tem-

pus excusare se solum. Si enim postea nolens deficerit, non ei nocet. Ideoque si praesentauerit quis se solum, non permanerit autem potest, ut se excusat: post constitutio tempus, exceptione repellitur. & hoc dicit constitutio imperatorum Veri & Antonini. 7. ¶ Si enim quis propter exigitudinem, vel aliam necessitatem, (puta maris, vel hemicis, vel incursum lacrum, aut aliam quam similem) constituto tempore non poterit venire: ignoscendum ei est, cuius fidem tametsi suffici firmare ex ipsa naturali iustitia: et tamen & constitutio imperatorum Veri & Antonini hinc dicens.

8. ¶ Scire autem oportet: non sufficere, si accedat ad iudicium: sed oportet, etiam de specie remissione facilius & si multa habeat iura, quae ad remissionem faciunt, omnia nominare: si minus, similem etio ei, qui nequam accessit, aut accessit quidem, sustani autem remissionis causam non nominavit.

9. ¶ Quinquaginta verba dies continui numeratur,

in ipso tempore cognitionis, quo quis cognovit se ipsius datum esse.

10. ¶ Oportet autem unam testari ante tribunal, vel alteri in submemorionibus. Potest autem & libellos dare, ut idem ipsi aiunt imperatores.

11. ¶ Hic de his, qui obseruantur constitutio tempus debent. De his autem, qui non subjecti sunt constitutionis temporibus, age scrutemur. 12. ¶ Qui non iudeat sibi sibi sunt tutores, (hoc est, quibus non oportet, aut quos non oportet, aut quibus non oportet, aut quo non oportet modo) si neque confirmetur, neque administraverint, sunt immunes, neque opponet quis eis, quod constituta tempora excusationum non obseruantur, neque enim habent excusationis necessitatem: ut ostenditur in subiectis constitutionibus, quas exempli gratia subiecit, adaptarunt autem omnibus: Diuus Seuerus & Antoninus Augusti Narscissus: Ab uno materno tutor datus, necesse est habuisti excusari cum ipso iure non teneris, si igitur administratione non immisceristi, potes esse securus. Similiter autem & si eum, qui non suppositus est iurisdictioni, creabunt magistratus tutores vel curatores: neque hic necessitatem habet obseruare continua tempora, ut puta quia neque eius, neque incola est.

14. Idem libro 5. Excusationum.

Ibertum, cum de excusatione tutorum & curatorum tractatur, scire oportet, non solum patris pupilli, sed & matris intelligi debere.

15. ¶ Sed & cum de liberis patrionis quesierimus: scire oportet, appellationem hanc non in primo gradu confidere, hoc est in filium & filiam, sed & in nepotes ex vitroque late, & eos, qui deinceps sunt. 2. ¶ Sed eti ius anolorum autorum imperatorum transiret: adhuc custodit libertorum ordinem secundum hanc, quae recripsit Marcus Antoninus.

3. ¶ Qui propria pecunia emptus, & manumisitus est: nequam consumerat reliqua libertis.

4. ¶ Si plures liberi fuerint: unus omnibus liberti tutores dabuntur, & a tribus tutela non absolvetur.

15. Idem libro 6. Excusationum.

Spadonem quoque crebant tutores, nullus enim haberet excusationem, ut constitutio ostendit imperatorum Seueri & Antonini.

1. ¶ Qui patri promisit, se fore tutorem liberorum: excusari ab hac tutela non potest: et si alter habet ius excusationis, 2. ¶ Scire oportet, nulli dignitatem tribuere excusationem. Unde si quis senator fuerit, hic tutor erit & corum, qui inferioris ordinis sunt, quam senatorum, quemadmodum recripsit Diuus Marcus & Commodus. 3. ¶ Si quis autem tutor vel curator fuerit non senator, vel aliud non in dignitate posse deinde & potest fieri, tutores continuo absolvetur a sollicitudine. Si autem liberti, quorum tutelam aut curam adiudicabat,

erant senatoris: non absolvetur a tutela aut cura.

4. ¶ Similiter autem, & qui inferioris ordinis, est non excusabitur a tutela, vel cura maiorum.

5. ¶ Neque librarius, neque calulator, quis & vulgo rationarios dicimus, habere immunitatem.

6. ¶ Nam autem & ludibri non iudiciorum tutores erunt: sicut & reliqua administrabunt, constitutiones enim in iis solis sine molestia eos esse iubent, per quae cultus inquinari videtur.

7. ¶ Ratiocinatio ciuitatis neque in numerum vniuersitatem procedit.

8. ¶ Liberti vxorum senatorum vniuersitatis, eti si res eorum disponantur, non absoluuntur tamen a tutela, hoc enim masculorum senatorum libertus vniuersum concessum est. 9. ¶ Si ciuitatis principale, id est magistratus, incidente ei creatione, obnoxius fuerit periculo tutelae: hanc non consumerebit alius tutelis, quemadmodum nec fidelissimi tutelae: sed neque qui ob honorem tutores conscripserunt.

10. ¶ Qui vestigalia conducti a ciuitatis, non excusatur a cura, ut 11. Qui iura multa poterit dicere: quorum vniuersum quodcumque per se ipsum latet, valendum est: an possit excusari, quodcumque est, putat sepius agnitius quodcumque non est, neque tres habent tutelas, sed neque quinque filios, aut aliquod aliud ius remissionis habet, nimirum duas tutelas, & duos filios, & sexaginta annorum est: aut alia quadam talia dicit, & per se ipsa quidem perfectum auxilium non probante, quae tamen, si invenient contumia sunt, iusta appearant, sed vixim est, hunc non excusari. 12. ¶ Qui accepit vel habet immunitatem ciuitatum vel publicorum munorum, licet a tutela vel cura non excusatur, 13. Qui absolutus est a tutela vel cura, non omnino depositionibus apud alios ad remissionem alterius tutelae vel curationis vteratur, si non extiterint ei iura remissionis. 14. ¶ Qui dixerit, se ipsum ignorare est patri vel matri pupillitea de causa liberandus non est. 15. ¶ Est autem quando & qui tres habent tutelas, vel curas, non habet ius remissionis, puta si quis affectauerit suscipere. Nam autem & tutor, qui modicu[m] patrimoniu[m] factus est, affectasse videatur.

16. ¶ Ulpianus libro singulari de excusationibus ita scribit.

Si quis, inter tres tutelas, emancipatus filii sui tutelam administrare ei haec: in numerum procedet, scio dubitum.

17. Inuenio tamen receptum emancipatae filii tutelam numerari inter omnes oportere. 18. ¶ Si quis crebat tutor, existens in patris potestate, deinde pater noluerit pro eo cauere: sufficiunt leges, & ipsu[m] patrem creari tutorem: ut nullo modo impediat tutela cautio, ut ostendit Diuus Hadrianus constitutio. Imperator Hadrianus Birrath Pollio legato Lydonensi. Si Clodius Maser, quamvis filius familiis sit, sicutoneus tutor esse videbitur, pater autem eius idcirco cauere non vult, ut filii suoi tutela eximat, & in hoc articulo perseveraverit: existimo, ut huic iustitiae operi sum: ut filius, & ipse ad tutelam liberorum Clementis gerendam compellantur.

16. Idem libro 2. Responsorum.

Cuius testamento Nigidium filio suo tutorem dedit, eundemque, sive ad vicinum quicunque annum, curatorem constituit, quarto, cum littera Nigidio a curatione etiam circa appellacionem se excusat, ex qua die tempora, quae in excusationibus obseruantur Diuus Marcus statim computanda sunt: virium ex die aperte testamentaria ex quo ad negotia gerenda vocatur, id est post quartumdecimum annum impletum. Modestinus respondit, excusationem a cura tunc necessariam esse, cum decreto prætoris seu præsidii confirmatus curator fuerit.

17. Cellistratus libro 4. de Cognitionibus.

guntur. 4. ¶ Habenti erga tutorem tuorum datus, sed aliarum rerum, non carandum datur.

22. Schola libro 1. Regularum.

Gomme à tutela non vacant, 1. ¶ Hi vero quibus princeps curam aliquius rei iunxit, excusantur à tutela, donec curam gerint.

23. Ulpianus libro 2. Responsum.

Propter magistratum, quem in municipio quis edit, ad ministratur, tunc tutela excusationem non habere et respondi. 1. ¶ Si in castris merentes, non a loco tutores dentur, qui in castris merebantur: excusationem habere, respondi.

24. Papinius libro 11. Questionum.

Nequaque credendum est, ei privilegium excusationis ablatum, cui fideicommissarii libertas soluta est, nam in toto iure in manu illorum est, insomni nihil juris ut patronus aduersus liberti personam consequtitur: excepto, quod in ius votare patrum iniuli prætoris non debet.

25. Ulpianus libro 2. de officio.

Excusare se tutor, per libellos non potest. 26. Paulus libro singulari de Excusationibus.

Mores, frumentarios habere ius excusationis apparere ex recripsit Diuorus Marci & Comitii, quod rescriptum prefectorum rescriptum præfecti annona.

27. Marcianus libro 5. Regularum.

Leygarius, qui rogatus est alij omne legatum resistit, si maluit se excusare à tutela, legatum proprii fideicommissarii consequtitur. Cui similia est, qui de falso egit, nec optimis.

28. Papinius libro 5. Responsum.

Tutor petitus, ante decreti diem, si aliquod primitum legium quicunque, tunc petitionem initiatam tenuit, non poterit. 1. ¶ Quis tutoribus, remunerando fidei causa, testamento parentis relinquuntur post excusationem, ab heretibus extrariis quoque retineri placuit, quod non habebit locum in persona filii, quem pater impuberi fratris coheredem, & tutorem dedit: cum iudicium patris, vel filii, non ut tutor promeretur. 2. ¶ Tutorum ad tempus exilium, excusare non potest, sed per tempus exilii, curator in locum ipsius debet dari.

29. Macianus libro 2. Institutionum.

Panè si in exilium datus sit tutor, potest se excusare, si in perpetuum datus est. 1. ¶ Facilius autem exilis ignoranti, qui contumore suscipit se esse non poterit, veniam habebit.

30. Papinius libro 5. Responsum.

Vrisperito, qui tutelam gerere coepit, in capitulo principiū adsumptis optimi maximi: principes nostri constituerunt excusandos, quoniam circa latus eorum agerent, & honor delatus finem certi temporis, ac loci non haberet. 1. ¶ Cum oriundus est in provincia, Rome domiciliū haberet: ei iusdem curator decreto præfidiis, ac prætoris constitutus, rerum administrationem viribus suscepit, placuit, cu[m] duas curationes administrare non videri: quod videlicet viu[m] duo patrimonia non viderentur. 2. ¶ Qui priuilegio subinxus est, fratris curationem suscipere non cogitur. 3. ¶ Patronus impuberi liberis quosdam ex libertis tutores aut curatores testamentum dedidit, quamvis eos idoneos esse constet, nihilominus iure publico poterunt excusari, ne decreto confundentur.

31. Paulus libro 6. Questionum.

Sis, qui tres tutelas administrabat, duobus pupilli diversis decretis, datus est, qui potuit excusari & prius, quoniam causas excusationis allegaret, vnu[m] ex pupilli, quoniam iam tutelam administrabat, decisivis debet ei competere excusatio, statim tenet eum prius decretum, quasi in loco terreni iuste quarta subroganda, nam ipso iure tutores est, & nonne quā excusetur. Potuit ergo tutela eius, qui nunc quartu[m] loco invenitur, excusari, sed, quā

sufficit, modum alimentis dabit.
4. Sed si non contat, quis modus facultatum sit, inter tutorem, & eum, qui alimenta decerni desiderat, sufficere debet cognitionem. nec temere alienum decernere: ne in alterutram partem delinquit. prius tamen exigere debet, ut profiteatur tutor, quia sit penes se summa, & communari grauiores ei vias instigi eius, quod supra profissioem apud eum fuerit comprehendens.

5. Idem ad instructionem quoque pupillarum, vel adolescentium, pupillarum, vel carum que intra vicenitum annum constitutae sunt, solet decernere respectu facultatum, & statim eorum, qui instruuntur. 6. Sed si egeni sunt pupilli, de cuius eos alere tutor non competuerit, & si forte, post decreta aliena de egestate fuerit pupillus perductus demissi, qui debent, quae de ceteris summa, quemadmodum solent angari, si quid patrimonio accesserit.

4. Iulianus libro 21. Digestorum.

Qui filium heredem instituerat, filii donis nominis, cum in familia cupisset, ducenta l. generat, nec quicquam prateresse: & tutores eis Sempronium dedit, is a cognitis & a propinquis pupille perductus ad magistratum, iussus est, alimenta pupilli, & mercades, vt liberalibus artibus instruere, pupillus nomine praecitoribus dare, pubes sicutus pupillus pueri iam facte foro sua ducenta legati causa, soluit, quod si tunc tutele iudicio consequi possit, quod in alimenta pupilli, & mercedes a tutele ex tutela praestitum sit, respondi: Exstimo, estis, citra magistratum decrem, tutor fororem pupilli sui aliuc, & liberalibus artibus instituerit, cum hinc aliter ei contingere non possint, nihil eo nomine, tutele iudicio, pupillo, aut substitutis pupilli praestante debet.

5. Ulpianus libro 3. de officio Proconsulis.

Si disceptetur, vbi morari, vel vbi educari pupillum, & oporteat causa cognita, id presidem statuere oportebit. In causa cognitione suuandi sunt, qui pudicitie impuberi postulare insidiati.

6. Tryphonius libro 14. Disputationum.

Si absens sit tutor, & alimenta pupillus desiderentur, quidem negligientia, & nimia cessatione in administratione tutoris obliteratur, quae etiam ex hoc arguatur, quod ab absentiis eius doceatur derelicta; sunt pupilli negotia: suocatis adhibitus, atque amicis tutoris, prior, editio propositio, causa cognita, etiam absente tutele, vel remouendum eum, qui dignus tali nota videbitur, decernere, vel adjungendum curatorem. & ita, qui datum erit, expedire alimenta pupilli, si vero necessaria absentia tutoris, & imprudentia acciderit, si forte quod habito ad cognitionem principalem profectus, nec rei sua prouidere, nec consulere pupillo ponitur, & speratur redire, & idoneus sit tutor, nec expedit alium adiungi, & pupillus alimenta de re sua postulare, & constituerit ad hoc solum, vt ex pupilli alimenta expediat.

DE TUTELA, ET RATIO-
bus distrahendis, & vtili curationis
causa actione.

TIT. III.

Ulpianus libro 36. ad Edictum.

In omnibus, quae facit tutor, cum facere non debet, item in his, quae non securitatem reddet, hoc iudicis, prestante dolum, culpam, & quantam in suis rebus diligentiam.

7. Vnde queritur apud Iulianum libro vicensimo primo digestorum, si tutele pupille auctor.

tamen ad mortis causa donationem accommodauerit, an tutele iudicio, tenetur, & sit, teneri eum, nam sicut testamenti factio (inquit) pupillus concessa non est: ita nec mortis quidem causa donationes permittebantur.

8. Sed si non mortis causa donauerit, tutele auctore: idem Iulianus scriptus, plerosque idem patet, non valera donationem, & plerunque ita est, sed nonnullos casus possit existere, quibus sine reprehensione tutor auctor sit pupillo, ad diminuendum, decreto scilicet interueniente, veluti si mari, aut foror, quae aliter se tueri non possum, tutor alimenta praeferit, nam cum bonae fidei indicium sit, nemo fecerit (inquit) utrumpa: aut subitum eius iuramentum, quod tam coniuncte persona alia sint. Quamvis per contrarium putat posse cum tutele agi tutela, iste officium praefermis.

9. Officio tutoris incumbit, etiam rationes ad eis sui co-facere, & pupilli reddere, certum si non fecerit, aut si facte non exhibet, hoc nomine, iudicio tutela tenetur. De servis q. iuste interrogations, sed & quoniam habenda, & hoc officio iudicio convenienter placuit: nam Diuus Seuerus decrevit, cum nego inueniatur, neque auctionalia proferantur, remedio eo vi debere, ut rationes a servis, qui rem gesserint, proferantur, has rationes si esse mala fide consideratis a servis dicunt tutores, etiam in quiescere servis interrogari poterunt.

10. Praeterea si tamen alius pupilli tutor, ut sit Labeo, imputare eum posse, sed eti verius: non nullus perquam egeni dedit, imputare eum opere de largis facultatibus pupilli, virumque igitur concurre oportet: & mater egena sit, & filius in facultatibus potius.

11. Sed si munus nuptiale mari pupilli misericordia cum pupillo imputatur, Labeo scriptus, non perquam necessaria est ista muneratio.

12. Si pupilli tutores pater dedi, inter quos & libertum suum, perque cum voluntate tutelam administrari, & tutores certam summarum ei statuerint, quia aliter se exhibere non poterat: habendum eius ratione, quod statuum est, Mela existimat.

13. Ergo & si ex inquisitione proprii rei notitia fuerit datus tutor, eique alimenta statuerint contubernares: debebit eorum ratio haberit, quia iusta causa est prestanti. 14. Sed si servis ei varia praeferit, & liberis, scilicet rei pupilli necessaria: dicendum est, reputarum. Idemque, & si liberis hominibus: si tamen ratio prestanti iusta intercedat.

15. Item sumptus huius tutoris reputari, & viaticus: si ex officio necessio habui aliquo excusare, vel proficiere.

16. Nunc trademus, si plures tutelam pupilli ad ministraverint, pro qua quicque corum patre conueniendus sit.

17. Et si quidem omnes simul gesserint tutelam, & omnes soluendo sunt: exquisitissimum erit, dividere rationem inter eos proportionibus virilibus, exempli ficti.

18. Sed si non omnes soluendo huiusmodi sunt, qui soluendo sunt diuidiuntur actio, sed prout quicque soluendo est, poterunt conueniri.

19. Et si foris quis ex facto alterius tutoris condemnatus praeferit, vel ex communis genit, nec ei mandata sunt actiones: constitutum est a Diuno Pio, & ab Imperatore nostro, & Diuno patre eius, vietum actionem tutori aduersus contutorem dandum.

20. Planè: si ex dolo communis conuenienter praeferit tutor, neque mandata sunt actiones, neque utilitas competit, quia proprii delicti præsum subiectaque res indignum eum fecit, ut a ceteris quid cosequatur doli participibus, nec enim vila societas maleficorum, vel communicatio iusta damna ex maleficio est.

21. Vnde addo autem ad contutores non veniant, si qui sunt soluendo contubernares ut prius ad magistratum, & qui eos dedenerit, vel ad fiduciarios veniant, & ita per auctor Ulpio Proculo rescriptum. Quod etiam Marcellus,

queritur, & quum est, ut eum dumtaxat dolum pater praefet, qui commissus est ante emancipationem filii.

7. Idem libro 32. ad Edictum.

Si pupillus heres exititris ei, cuius tutelam tutor suus gesserit, ex hereditaria causa eum tutore suo habebit actionem.

8. Si tutor in hostium potestate, peruenies quia finita tutela intellegitur, & decessores, qui pro eo rem latuam fore spondentur: si quis exitus defensor eius, qui paratus est sufficere iudicium tutelae: vel si quis sit curator bonis eius constituta recte convenientur.

9. Ulpianus libro 23. Questionum.

Q. Vamus iure postlimini tutelam pristinam pollici integrare.

9. Ulpianus libro 25. ad Edictum.

Si tutor reipublice causa abesse cooperit: ac permissus fuerit excusatus, quod reipublica causa auctoritate iudicio locus est. Sed si deficerit reipublica causa abesse: consequenter definit, qui in locum eius datus est, & tutela conueniri poterit.

10. Si duobus impuberibus fratribus tutor datus sit, & alter eorum in legitimam tutelam fratris, sui perfecta statis constituti recessit: num qui datus esset, tutorum esse desiderat: Neratius ait, quia iustitia tutele actio etiam ex persona impuberis, quamvis si testamento datus fuisset, non desineret esse tutor eius, qui adhuc erat impuberis quia semper legitimam tutelam testamentaris credit.

11. Si testamento sub conditione tutor datus sit, deinde alius medio tempore ex inquisitione dicendum est, lacum esse tutelae iudicio, existente conditione, quia tutor esse definit.

12. Si quis tutelam vixque ad tempus fuerit datus: id est dicendum.

13. Si generaliter quod traditum est, pupilli immum cum tutele suo agere tutele non posse, hactenus verum est, sed radem tutela sit, absurdum enim erat, a tutele ratione administrationis negotiorum pupilli responsum, in qua adhuc perseveraret, in qua autem definit tutor, & iterum caput est, ex prima administratione tutele debitor est pupilli, quomodo si pecuniam credidit a patre eius acceptum. Quem igitur effectum hinc sententia habeat, videamus. nam, si solus tutor est, utique ipse secum non ager, sed vel per specialem curatorem convenientem est, vel pone cum contutorem habere, qui posit, aduersus eum, iudicium accipere: ex qua causa cum eo tutele agi potest. Quia immo si media tempore soluendo esse deferit, imputabitur contutelam, cur non egerunt cum eo.

14. Si tutori curator sit adjunctus, quanquid specto postulato, non cogetur tutele iudicium tutori sufficere: quia tutor maneret.

15. Si sed si fuerit tutor confiscatur: aduersus filium dandam esse actionem constat ei, qui loco eius curator datus sit, vel contutore eius.

16. Cetera actiones præter tuteles, aduersus tutorem competunt, & si adhuc tutelam administrat, veluti tuteles, damni iniuria, conditio.

17. Paulus libro 8. Brevis Edictum.

Si ad non dantur pupilos, dum tutor tutelam gerit, quantum enim morte tutoris intereat: tandem pupillus cum herede eius actionem habet, quia libi solvere debuit.

18. Ulpianus libro 35. ad Edictum.

Si filius familias tutelam administrauerit, definitum est fugere emancipatus: remanere cum tutele, Iulianus ait, & cum pupillus adoleuerit, agendum cum eo, eius quidem temporis quod est ante emancipationem, in quantum facere potest: eius vero, quod est post emancipationem, in solidum: cum patre vero dumtaxat de pecunia, manere eum adiungere cum.

administratione: videamus, an teneatur, si necessarios pupilli, non certiorauit, ut ei tutorem petrent, quod verius est.

2. *Celsus* libro 25 Digestorum.

Si is, qui pro tutori negotia gereret: cum tutor non esset, em pupilli vendidit: nec ea usucapta est: pateremam pupillus, quamquam et cautum est, non enim eadem huius, quae tutoris, et rerum pupilli administratio.

3. *Iulianus* libro 5 Epistularum.

Vero: an is, qui cum tutori testamento datum est, & id ipsum ignoraret, pro tutori negotia pupilli gereret, quasi tutor: an, quasi pro tutori negotia gereret, teneatur, ne possit, non puto teneari quasi tutor, et quia seire quoque se tuorem esse debet, ut eo affectu negotia gerat, quo tutor gerere debeat.

4. *Pomponius* libro 16 ad Quintum Mucium.

Qui pro tutori negotia gerit: eandem fidem, & diligentiam primit, quam tutor pristaret.

5. *Ulpianus* libro 10 ad Edictum.

Et, qui pro tutori negotia gerit, contra: ium iudicium competit.

Quod FALSO TUTORI AVCTO re gestum esse dicatur,

TIT. VI.

Ulpianus libro 12. ad Edictum.

Huius editi exequitas non est ambigua: ne conterentes decipiantur, dum falsus tutor adhibetur. 1. **V**erba autem Edicti hæc sunt: *Quod si auctores, (inquit) qui tutor non fuerint, & si Verbi eius editi multa defuerint, quid enim si fuit tutor: ita tamen fuit, qui auctoritatem accommodare, non potuit, putu furosum, vel ad aliam regiōnem datus.*

2. **Sed Pomponius** libro, trigesimo scribit, interdum, quamvis à non tutor gestum est, non pertinet ad hanc partem editi. quid enim, si duo tutores alter falsus, alter vero, auctoritatem accommodauerint, nōnne Balebit, quod gestum est.

3. **I**tem hoc editum, licet singulare scriptū sit, tamen plures interuenerint, qui tutores non erant, tamen locum habere debent, Pomponius libro trigesimo scribit. 5. **I**dem Pomponius scribit: etiam si pro tutori negotia gerens, auctoritatem accommodaverit, nihilominus hoc editum locum habere, nisi forte prior decrevit, ratus se habitur id, quod his auctoribus gestum est, tunc enim valebit per prætoris iurisdictionem non ipso iure. 6. **A**it prætor: *Si id alterius ratiōnis, dabo in integrum refutandum, scienti non subuenit, meritò: quoniam ipse se decepit.*

2. *Paulus* libro 12. ad Edictum.

Si id (inquit) auctor ignorauerit, Labeo: & si dictum sit, & bona fide non crediderit.

3. *Ulpianus* libro 12. ad Edictum.

Planè si sit, qui auxilio non indiget: scientia ei non nocet, utputa si pupillus cum pupillo egredi, namcum nihil ultum sit, scientia non nocet.

4. *Paulus* libro 12. ad Edictum.

Minori virginique annis succurretur, etiā si scierit.

5. *Ulpianus* libro 12. ad Edictum.

Infernum, tamen & si scientia noceat, tamen remittit facienda erit, si à prætore compulsus est ad iudicium accipendum.

6. *Paulus* libro 12. ad Edictum.

Pvpillī scientia computanda non est: tutoris eius computanda est, utique & si pupillo causum sit: melius dicitur, res tuam relitti pupillo, quam incertum cautionis euentum, cum spectare, quod & *Iulianus*, si alias circumventus sit pupillus, respondit.

7. *Ulpianus* libro 12. ad Edictum.

pœnales actiones transmittuntur ab viraque parte, & temporales perpetuantur.

D E M A G I S T R A T I V S
conveniendis,

T I T. VII.

Ulpianus libro 36. ad Edictum.

Etiam fideiussorem, & heredes fideiussoris ad rationem eandem usurpari revocando esse constat, ad quam & tutor renovatur.

4. *Idem* libro 36. ad Edictum.

Cum ostendimus, heredes quoque tutelz iudicio posse conveniri: videndum, an etiam proprius eius dolus, vel propria administratio veniat in iudicium. & exstis serui sententia existimatis: si, post mortem tutoris, heres eius negotia pupilli gerere perseverauerit, aut in arca tutoris, pupilli pecuniam invenierit, & consumperit, vel eam pecuniam, quam tutor stipulata fierat, exegerit: tutela iudicio cum teneri suo nomine, nam cum permittatur aduersus heredem ex proprio dolo iurari in lit: apparet, cum iudicis tutelz teneri ex dolo proprio.

1. **N**eque prætor, neque quis alius, eum tutoris dandi in est, hac actione tenetur. 2. **S**i praefas provinciae denuntiatur magistratus tantum facultibus tutorum voluntate ipse dare: videamus, an, & quatenus teneantur. & exstat *D*omi *M*arci rescriptum: quo voluerit eos, qui præsidii renuntiant, non perinde teneri, atque si ipsi dedissent: sed, si decepterint, gratia fore, aut pecunia, salia renuntiantes. Planè si praefas provinciae latit eos exigere iustitiam non dubitamus, teneri eos, etiam si praefas dederit. 3. **S**i praefas provinciae, nominibus ab alio accepit, ad magistratus municipales remiserit, vt se de nominibus instruant; & pe: inde instruuntur dederit tutores: exempli, qui prætorem instruant, debent magistratus teneri, queritur, utique enim interest, ut ipse magistratus nomina electa dederint præsidii; an eas, quæ ab alio praefas accepit, inquisierint, & puto, ut ipse, quæ casu sic tenerit, quæ dolo, vel laeti culpa verteret, 4. **N**on tantum pupilli, sed etiam succellorum eorum, subfidiaria agere possunt.

5. **S**i curatores fuerint minus idonei dati: dividendum est, tamen magistratus oportet, si ex suggeritione curorum, vel nominibus ab eis accepit, praefas derit. Sed & si ad eis remiserit, vt ipsi dent, vel post datationem vt exigent satisfactionem: periculum ad eos perirebatur. 6. **M**agistratus imputatur, etiam si omnino tutor, vel curator datus non sit, sed ita demum tenuerit, si moniti non dederint, ideo damnū, quod imputabatur, vel adolescentes medio tempore passi sunt, ad eos magistratus pertinere, non ambiguntur, qui munere mandato non paruerunt.

7. **S**i curatores sunt minus idonei dati: dividendum est, tamen magistratus oportet, si ex suggeritione curorum, vel nominibus ab eis accepit, praefas derit. Sed & si ad eis remiserit, vt ipsi dent, vel post datationem vt exigent satisfactionem: periculum ad eos perirebatur. 6. **M**agistratus imputatur, etiam si omnino tutor, vel curator datus non sit, sed ita demum tenuerit, si moniti non dederint, ideo damnū, quod imputabatur, vel adolescentes medio tempore passi sunt, ad eos magistratus pertinere, non ambiguntur, qui munere mandato non paruerunt.

8. **S**i curatores sunt minus idonei dati: dividendum est, tamen magistratus oportet, si ex suggeritione curorum, vel nominibus ab eis accepit, praefas derit. Sed & si ad eis remiserit, vt ipsi dent, vel post datationem vt exigent satisfactionem: periculum ad eos perirebatur. 6. **M**agistratus imputatur, etiam si omnino tutor, vel curator datus non sit, sed ita demum tenuerit, si moniti non dederint, ideo damnū, quod imputabatur, vel adolescentes medio tempore passi sunt, ad eos magistratus pertinere, non ambiguntur, qui munere mandato non paruerunt.

7. **S**i quando defint in cunctate, ex qua pupilli orundi sunt, qui idonei videantur: officium est magistratum exigere, ex vicinis cunctis honestissimum, quemque, & non in præsidibus provinciis minore: non ipso arbitrium dandi habi vindicare.

8. **D**ominus Hadrianus rescriptit, etiam in eum, qui electus est ad testimandas tutorum satisfactiones, assignationem dandam.

9. **S**i inter magistratus hoc

commenetur, ut alterius tantum periculo tutores da-

reantur: conventiones pupilli prædictare, *D*ominus *H*a-

drianus rescriptit: conventiones enim duum virorum

iuris publicum imitari non possunt, prius tamen arbitrii conuenientium eum, qui hoc suscepit, deinde ex-

cusum facultatibus eius, tunc venientium ad collegium:

quemadmodum si solus dedit: dicitur remissus, prius eum,

deinde collegam adgredientur.

10. **S**i quando defint in cunctate, ex qua pupilli

orundi sunt, qui idonei videantur: officium est magistratum exigere, ex vicinis cunctis honestissimum, quemque, & non in præsidibus provinciis minore: non ipso arbitrium dandi habi

vindicare.

11. **S**i magistratus ab initio tutores

idoneum dedit, & satis non exigit: non sufficit, quod

si satis exigit, & idoneum exigit: quamvis postea

facultatibus lapsi sint tutores, vel fideiussores: ni-

hil est, quod ei, qui dedit, impetratur, non enig-

ma.

debent magistratus suos casus & fortunam pupilllo pristare. 12. Sed si lati. non exigit, idoneus tamen tutor eo tempore fuit, quo tutela agi potest suffici.

13. Probatio autem non pupillo incumbit, ut doceat fiduciarios solvendo non sufficit, cum acciperetur, sed magistratus, ut deoant, eos solvendo sufficit. 14. Privilégium in bonis magistratus pupillus non habet, sed cum ceteris creditoribus patrem habitudus est. 15. Exigere autem cautiosius magistratus sic oportet, ut pupilli seruuntur ipse pupillus, si sibi potest, & in præsentiarum est, stipuleatur debet, rem saluam fore pupillo: aut certe ipse magistratus.

16. Planè vbi seruus publicus, vel ipse magistratus stipulatur, dicendum est, utilem actionem pupillo dandam. 17. Si filius familiæ fuit magistratus, & caueri pupillo non cauererit, aut non idoneus cautum sit culpa eius, an & quatenus in patrem eius actio danda sit, queritur. & ait Julianus, in patrem de peculio dandam: siue voluntate eius filius decurio factus sit, siue non, nam & si voluntate patris magistratum administravit, attamen non oportere patrem vtrum, quod de peculio, conueniri quasi remplicatam saluam solam fore promittat, qui dat voluntatem, vt filius decurio creetur.

2. Idem libro 3. Disputationum.

Proponebatur, duos tutores a magistratibus municipalibus dacos, cautione non exacta: quorum alterum inopem decussisse, alterum in solidum conuentum fatis pupillo scissile, & querebatur, an tutor propter aduersus magistratum municipale habere possit aliquam actionem, ut coniutor suo fatus non esse exactum, dicebam: cum a tunc fatus pupillo factum sit; neque pupillum ad magistratum redire posse, neque tutorem in eum numquam tutor aduersus magistratum habeat actionem. Senatus enim consilium pupillo subvenit, præsternit cum si, quod tutor imputetur, quod fatus a coniutor non exegit, vel suscepit non fecit, si fecit, (vi proponitur) magistratibus eum non cuius.

3. Julianus libro 21. Digestorum.

Qvod si tutor ab hac parte culpa vacet: non erit quinque, aduersus magistratus actionem ei dari.

4. Ulpianus libro 3. Disputationum.

Non similiter tenentur heredes magistrorum, ut ipsi tenentur, nam nec heres tutori, neglegatim nomine tenentur, nam magistratus quidem in omne periculum succedit heres ipsius dolo proximi culpe succedaneus est.

5. Julianus libro 21. Digestorum.

Duo tutores partiti sunt inter se administrationem intellex. alter sine herede decepit, quodcumque est in magistratum, qui non curasset, vt caueretur: in alterum tutores actio pupillo dari dehinc respondit, & quius esse, in alterum tutores, quam in magistratum, debuisse enim eum, cum scire pupillo carum non esse, vniuersa negotia curare, & in ea parte, quam alteri tutores possint, similes esse, qui ad administrationem quorundam negotiorum pupilli non accessisset, nam & aliquam partem negotiorum pupilli administraverit, teneat etiam ab rem, quam non gestis, cum gerere deberet.

6. Ulpianus libro 1. ad Edictum.

Qvod ad heredem magistratus pertinet, textus Dij. Pij. recitatum, causa cogita debere dari alionem, nam magistratus si tanta fuit negligenter, vt omnem cautionem omittet: et quoniam est, haberet cum loco fiduciarius, vt heres eius teneatur, si vero eauit, & tunc idonei fuerint, & postea desierint: sicut & ipse magistratus probè recusat hanc actionem, ita & leges multo iustius. Non solum non alia ait in

heredem actionem dandam, quam si evidenter magistratus cum animis idoneis fice, ius, ibi, corrahunt. 7. Celsus libro 11. Digestorum.

In magistratus, qui tuorem dederunt, rega refertur, utrum pro virili portione actio danda sit, ut opio sit eius, qui pupillus fuit, cum quo potissimum agat, respondit: si deoferent magistratus, ut minus pupilio cau: retinari quem vult, actio ei danda in solidum est. si culpa dimicat eorum, neque dolo malo id factu est, quod est existimat, proponere in quenque coru actione dari, dum pupilo salua res sit.

8. Modestinus libro 6. Responsorum.

Magistratus a curatotibus adulti cautionem exigerunt, rem saluam fore, ex his alteri, sine herede de cœl: quod, an indemnitate in solidum collegiis prestat debet. Modestinus, respondit, nihil proponi, cur non debet.

9. Idem libro 4. Pandectarum.

An, in magistratus actione, data cum usuris forta exigit debet, a vero, si non possumus: quoniam constat tum est, quodnam usuras peti non posse: sequitur est, & recipiunt est. Divi Seueri & Antonini, & usuras peti posse: quoniam ead: in magistratus actio datur, quod competit in tutores.

D E R E B V S E O R V M , Q V I
sub tutela, vel cura sunt, sine decreto
non alienandis, vel suppo-
nendis.

TIT. IX.

Ulpianus libro 35. ad Edictum.

I Mperatori Seueri oratione prohibiti sunt tutores & curatores prædia rustica vel suburbana distrahe. 1. Quod oratio in servum recitat est. Tertullio & Clemente consulibus, iudicibus luniis. 2. Et sunt verba eius huiusmodi. 1. Præterea patres confipiunt, interdicunt tutores & curatores, ne prælia rustica vel suburbana distraheantur, ut id fieret, patres iusta mento vel codicilli cauerint. 2. Quod si fecerit ait alienum tantum erit, ut ex rebus ceteris non possit exhibi tunc prætor urbanus vir clarissimus adest, qui pro sua religione astmet, quod possint alienari, obligari debent: inveniente pupillo actionem, si postea patitur probari, obreptum est prætoris. 3. Si communia res erit, & socii ad divisionem prouocent: aut si ceteris, qui pignoris ariunt, parente pupilli accepteritis, exequatur nihil nouandum censio. 4. Si defundatur, dum vine re reverentes habuerit, testamento tamen non eauit, vt distracte entur: abstinentia erit in huius non enim viquies, qui ipso volunti vendere, idem enim postea distracta debet. 5. Si minor virginus, quinque annis emit prædia: vis, quoad premium solueret, etiam pignori obligari venditorum puto prius valere, nam ubi dominium quefuerit est minus, ritecepti non posse obligari.

2. Paulus libro singulari ad orationem
Divi Seueri.

Ed huc videatur illud mouere, quod cum domino Spignis quicquid est: ab initio obligatio inhaesit. Quod si a hisc emerit, dubitatio eligamus ius pignoris saluum sit. Si igitur talis species in primis postea incident, imperialis beneficio opus est, ut ex scripto pignus confirmetur.

3. Ulpianus libro 35. ad Edictum.

Si si, pecunia alterius pupilli, & alteri pupille. Si fundus sit comparatus; sique pupillo, & vel minor traditus: an pignoris obligacionem possit habere is, cuius pecunia fundus sit emptus? & magis est, vt saluum sit ius pignoris (secundum constitutionem Imperatoris Nostri & Divi patris) sit & leges multo iustius. Non solum non alia ait in

clausi pupillo, cuius pecunia comparatus est fundus,

1. Pugor: tamen capi, ius, ius magistratus, vel præsidus, vel alterius potest, & distracti fundi, & pupillaris potest. Sed & in possessionem mitti rerum pupillarum à prætori quis potest. & ius pugor: contrahit, siue legatorum firmandorum causa, siue danni infra dicti, vi procedat, i. beri etiam potest poterit. Hæ enim obligaciones, siue alienationes locum habent, quia non ex tutoris, vel curatore voluntate id fit, sed ex magistratum autoritate.

2. Item queri potest, si fundus à tute re positus sit, ut illas, nec restituatur, an huius est in oblitero, licet non patitur, & magis est vi parat, hec enim aliozus non sponte tutores sunt.

3. Necne erat dicendum, et si fundus pe-
tius, qui pupilli sunt, & contra pupillum pronun-
ciata, aut tutoris restituuntur, non hic valebit
aliozus proprius rei indicare autoritatem.

4. Si in eis pugor: tamen, vel epulzetur
alius habet pupi: las videamus, an distracti hoc à tu-
tore potest, & magis est, non possit, quoniam ius
præd: per nos sit.

5. Nec usus fructus alienari potest, et si solus
sunt usus fructus pupilli. An ergo hic nec non videntur
amittere, si tutor causam præbuerit huius rei? &
manutineat, et restituat. Sed si proprietate
habeat pupillarum non potest usus fructus, vel usum
alienare, quoniam si aliozil usus loqua-
tur. Simili modo dici potest, nec seruit ut imponi
potest fundi pupilli, vel adflectentis nec seruit ut
tenunt. Quod in Iudea dotali placuit.

6. Si lapidinas, vel quæ alia metallæ pupilli habent, et pugor: i. e. i. cuius alterius materiz, vel si crepusculi, argentei, & similicæ, vel quid aliud hinc simile.

4. Paulus libro singulari ad orationem
Divi Seueri.

Qvod tamen priuatis licet possidere.

5. Ulpianus libro 35. ad Edictum.

M agis puto ex sententia orationis impediri alienationem. 1. Sed si saluus habeat pupillus, idem erit dicendum. 2. Si pupillus alienum fundum bona fide empum possidat, dicendum potest, ut hunc tutores possit, ea enim, quæ quasi pupillaris vero distractus est, venditudo valeat.

3. Si fundus pupilli pugnerit sit, ut vende-
dere intere, & hunc enim quasi debitoris, hoc est aliozil, videntur, si tamen imputetur pupillus vel patr: eius, ut ita domini possidatur, consequens erit, dicere, non posse distracti, quasi prædium pupilla-
re. 4. Si fundus legatus, vel per fidem commis-
sus, ut sicut relatus Seio à pupillo herede institutus,
et tutores restituere hunc fundum possit, sine au-
& minore prætoris? & potest, si quidem rem suam lega-
tum est, & tunc orationem, ut vero re pupilli: licen-
di in eis, tunc esse orationem, nec inconsueto præ-
tore posse alienare.

5. Si pupillus stipulans spondet, an sol-
vere possit sine prætoris autoritate? & magis estne
potest, aliquam inuenia erit alienandi ratio.

6. Sed si patr: stipulans fundum spon-
det, successeritque pupilli in stipularum: sicut
dicunt, sine prætoris autoritate posse cum reddere.
I. tunc, & si hunc hereditario aliozus successerit, qui e-
ra obligatus.

6. Idem libro 2. de omnibus tri-
bunib:.

Sed si foret alius proprietatem fundi habeat, aliis
usus fructuum: magis est, ut ceteri hæc pars ora-
tionis, quæ de divisione loquitur, nulla enim com-
munio est.

7. Idem libro 35. ad Edictum.

Si pupillorum sine communia prædia, qui di-
scenderunt, habent: videamus; an alie-

bitur.

9. Non passim tutoribus sub obtentu se-
ris alieni permitte debuit venditio, namque non esse

viam ei distractio tributam.

& ideo prætor ar-

bitur, ut huius rei sensus dedit.

Cuius officio in pri-

mis hoc conuenit excutere an aliunde possit pecu-

nia ad exiguandum ex alienum expediri.

Quære ergo

ergo debet, an pecuniam pupillus habeat vel in nu-

mero, vel in nominibus, quæ conueniri possunt, vel

in fructu conditum, vel etiam in redditum spe at-

que obiectum. Item sequitur, num alia res sint

præter prælia, quæ distracti possint, ex quorum pre-

teri ari alieno satisfieri possit.

Si igitur deprehende-

rit, non posse aliunde exsolvi, quænam ex prædiorum

distractio, tunc permette distracti, si modo vngueat

et cor, et usurparum modus parendum ari alieno

sufacet.

10. Idem prætor estimate debet, virum

vende et potius, nec obligari permitat, nec non illud

vigilanter obliterare,

ne plus accipiatur sub obliga-

tione prædiorum sacerdotis,

quænam quod opus sit ad

solvendum, vel distractum arbitri-

bitur, ne propter modicum ex alienum magna pos-

sesio distracturatur.

11. Ab eo, ut remittat distracti, require debet eum, qui

se instruat de fortunis pupilli;

et nec omnium tutori-

bus, vel curatotibus credere;

et nisi seruit, necce esse

distracti possessiones, vel obligari.

Requirat ergo ne-

cessarios pupilli, vel parentes vel libertos aliquos

fides, vel quem alium, qui notitiam rerum pupillarum habet, aut si nemo inveniatur, aut suspecti

sunt, qui intenuntur subdere debet, ed i ratione sitem

que syo: si bonorum pupillarum inaduocatumque

pupillo dare, qui instruere possit prætoris reli-

gionem, an adserere venditioni, vel obligationi de-

bet.

12. Illud queri potest, si prætor adiutus per-

mitteret distracti possessiones prouinciales;

et an va-

leat, quod secit, & patet valere: si modo tutela Re-

ime agebatur; & si tutores eam quoque administra-

tionem subierint.

13. Ne tamen titulo tenus tutores ari a-

lieno allegato, pecunia abulantur,

quænam mutuant

accepta creditoribus solvatur;

& de hoc decerneret

dareque viatores, qui ei renuntiet, pecuniam istam

ad hoc coquuntur, propriæ quod desiderata est aliozil,

vel obligatio. 14. Si ex alienam non in-

natio locū habere possit. & cū prouocatio necessaria sit, puto alienationem impediri. neuerenim poterit prouocare; sed ambo prouocationem expeſtare. Item, si co-dem tutores habeant, multò magis quis impedit alienationem dicet. 1. ¶ Si pupillus dedit pignori ex permisso p̄ceptoris: nonnulla erit dubitatio, an alienatio possit impediti. Sed discendunt eis possit creditorum ius suum exequi, tamen sicut si prius prætor ex adiit.

2. ¶ Si pater, vel patens, tutor sit alius ex liberis: an prætor aedendus sit, & obligare velit? & magis eis, vi debet, prius tamen esse debet prætor ad consentendum patri. 3. ¶ Si prætor tutoribus permissi vendere, illi obligauerint, vel contra: an valeat, quod actuū est? & mea fēt p̄ceptore, eum, qui aliud fecit, quādā p̄tōrē decreto: unū est, nihil egisse. 4. ¶ Quid ergo si prætor ita decreto, vendere obligare, & p̄mitteat: an possit liberum arbitrium habere, qui faciat? & magis est, vi possit: dummodo sciamus, prætorem non recte patribus suis functū, debuit enim ipse facere, & eligere; utrum magis obligare, in vendere permittat.

5. ¶ Si obligari rem tutor, sine decreto, quānū obligatio non valeat, est tamen exceptioni doli locū, sed tunc, cum tutor acceptam mutuam pecuniam ei soluerit, qui sub pignore erat creditor. 6. ¶ Item videndum est, an & obligare ei rem possit. & discendum est, si eandem fortem accepte, nec grauioribus vñis, valere obligationē, vt ius prioris ad sequentem transcat.

8. *Idem* libro 1. de omnibus tribunalibus.

QVI neque tutores sunt ipso iure, neque curatores, sed pro tute negotia gerunt, vel pro curatore: eos non posse distrahere res pupillorum, vel adulecentium, nulla dubitatio est. 1. ¶ Sed si curator sit furiosi, vel cuius alterius non adulecentis: videndum est, virūm iure veteri valebit venditio, an hac orationem admittimus. & puto, quia de pupilli principes loquitur, & coniunctum tutoribus curatores accipiunt, pertinere. & de ceteris puto ex sententiā orationis idem esse dicendum.

2. ¶ An obligari communia possint, queritur, sed non puto, sine decreto obliganda, nam quid excepti oratio, ad hoc tantum pertinet, vt peremittat communio, non vt aegatur difficultas communiovis.

9. *Idem* libro 5. Opinioneum.

QUAMVIS antecessor præsidis decreverisset, ea prædia venundari, quæ tutor pupilli, subiecte nomine alterius empori: ipse sibi comparabat: tamē si fraudem & dolum contra senatusconsulti auctoritatem, & fidem tutori commissari, reprehendisset, successor eius: testimoniabit, quatenus tam callidum commentum etiam in exemplum coercere debeat.

10. *Idem* libro 6. Opinionem.

ILICITÉ, post senatusconsultum, pupilli vel adulecentis prædio venundari: si eo nomine, aut indicem uelze, vel virilis actionis, & timatio facta: si eaquæ soluta: vindicatio prædiū ex equitate inhibetur.

11. *Idem* libro 3. de Officio Proconsulis.

SED prædia minoris vigintiquinque annis distrahi defiderentur: causa cognita, præfes prouinciae detinet permittere. Idem curari oportet, & si furiosi, vel prodigi, vel cuiusunque alterius prædia curatores velint distrahere.

12. *Marcianus* libro singulari ad formulam hypothecariam.

NON sit contra senatusconsultum, si cuius tu-

tor creditoris patris pupilli exsoluit, et eius loco succeda.

13. *Paulus* libro singulari ad orationem Dni Seueri.

Si fundus sit sterilis, vel faxosus, vel pestilens: vel dēdūm est, an alienare eum non possit. & Imperator Antoninus & Diuus pater eius in hæc verba rescriperunt: Quod allegastis, infrafrustum effundum, quem vendere vultis: mouere nos non potest, cum viisi pro fructu modo pretium, inueniatur sit. 1. ¶ Quanquam autem neque distrahere, neque obligare tutor pupillare predium possit: attamen *Papianus* libro quinto responsum ait: tutores pupilli sine decreto prætoris non ure distrahere, si tamē inquit, p̄tōrē lapīs vendiderit, & premium acceptum creditoribus paternis p̄suoluerit, quandoque domino predium cum fructibus vindicent, doli non iniuriant. Opponitur exceptio, premium, ac m̄si temporis suras, que creditoribus debentur, non offertur: si ex ceteris eius cultibus, ac alienum solui non poterit. Ego autē notam: Eiūs solui poterit: si tamē illa res salua erit, ex quarum prelio ut alii non fauiscerit possit: dicendum est, adhuc doli exceptionem obstat. si lucrum capter pupillū ex dñino alieno.

14. *Idem* libro 9. Responsum.

Paulus respondit, si testamentum patris potest irreducere, tamē tutores pupilli, siue curatores filij, nihil contra orationem Diuorum principium scilicet videtur, si secundum voluntatem defuncti testamentum scriptam, predium rusticum pupillare vendiderunt.

DE CURATORIBVS FURIOSBVS & ALIIS

Ulpianus libro 1. ad Sabinum.

Lege duodecim tabularum prodigo interdictum bonorum suorum administratione, quod moribus quidem ab initio introducunt est. sed solent hodie prætores, vel præsides: si tamē hominem ingenerint, qui neque tempus, neque finem expensarum habet, se bona sua dilacerando & dissipando profundit: curatorem ei dare, exemplo furiosi. & tandem erunt ambo in curatione, quamdui vel furiosi satiate, vel ille sanos mores recet, erit, quod si euenierit, ipsi iure desinunt esse in potestate curatori.

1. ¶ Curatio autem eius, cui bonis interdictum, filii negabatur permittenda. sed ex *Dni Pij* rescriptum, filio potius curationem permittendam in parte furiosi, si tam probus sit.

2. *Paulus* libro 1. de officio Proconsulis.

Sed & alii da *Vit* pro consulit curatores, qui rebus suis superesse non possunt: vel dari iubebant, nec dubitavit, solum quoque patri curatorem dati.

3. *Ulpianus* libro 31. ad Sabinum.

DVM delib: rati heredes inlinui adire, bonis à p̄tōre curatore datur.

4. *Idem* libro 32. ad Sabinum.

Furiosus maritus curatio ad solum vertinet, pietas enim parentibus, cui inaequalis est coram potestis, sequitur debetur.

5. *Gaius* libro 9. ad Ed. cœcum.

Curatores ex senatusconsulto constituiuntur, cum clara person: (velut senatoris, vel virorum eius) in ea causa sit, ut eius bona venire debant, nam et boni nullius ex bonis eius, quantum poterit, credituribus solueretur: curator constituitur, distraheretur bonorum gratia, vel à p̄tōre, vel in promiscuitate p̄tōde.

6. *Ulpianus* libro 1. de omnibus tribunalibus.

Obseruare p̄tōrē oportebit, ne cui temere circa causę cognitionē p̄tōsimum curatio detinet, quoniam pleriq; vel sutorum, vel dementiarum singulans, quo magis, curatore accipio, onera cuncta detinet. 7. *Ulpianus* libro 21. Digestorum.

Coſſiſiſ.

quia in bonis non habeant, cum eis deminutio sit interdicta.

1. ¶ Curator dementi datus, decretu interposito, ut saudaret, non cauit: & tamē quædam res de bonis cuius legitimo modo alienauit, si heredes de mentis easdem res vindicent, quas curator alienauit: & exceptio opponetur, S. I. N. O. N. C. V. R. A. T. O. V. E. N. D. E. R. I. T.: replicatio dari debet, AVT. S. I. S. A. T. I. S. D. A. T. I. O. N. B. I. N. T. E. R. P. O. S. I. T. A. S. C. V. N. D. V. M. D. C. R. E. T. V. M. V. E. N. D. I. D. E. R. I. T., quid si pretio accepto, curatores credores furiosi dimisi: triplicatio doli tutores possellores praestavit.

2. ¶ Cum dementi curatore, quia satis non deraret, & re male administraret, pro consulo removet à bonis, aliisque loco eius substituerit curatorem, & hic posterior, cum nec ipse satisfiedisset, ergo, ut remoto negotiorum gelosie, posteaq; heredes dementi cum eodem negotiorum gestorum agant, & in exceptio rei iudicata inter se & curatorem erat: heredibus replicatio danda erit, AVT. S. I. S. D. E. R. I. T., S. A. T. I. S. D. E. R. I. T. Sed an replicatio curatori profutura esset, index xxiimavit, nam si curator sequens pecuniam, quam ex condemnatione consecutus fuerit, in rem furiosi vertit: doli triplicatio obstat.

3. ¶ Quædam est, in alteri ex curatōribus furiosi recte soluerit, vel an vñis rem furiosi alienare possit, respondit, scilicet solui, cum quoque, qui ab altero ex curatōribus fundum furiosi legitime mereatur, vñscaturum: quia solutio, venditio, traditio, scilicet, magis, quam iurius sunt, id, que sufficit vñis ex curatōribus perfonaria intelligitur alter cōsentit, & denique si p̄fensus sit, & velet solui, velet venire, vel tradi: neque debitor liberabitur, neque emptor vñscatur.

4. ¶ Ulpianus libro 5. Responsum.

Vñruum vxori mente capta curatore dari non oportet.

5. *Paulus* libro 3. Sententiarum.

ET mulier, quia lux oris vivit, bonis interdicti potest.

6. ¶ In bonis curatoris, priuilegium furiosi furiosus seratur. Prodigus, & omnes oanno, etiam in edito non sit corum mentio, in bonis curatoris decreto priuilegium consequtur.

16. *Thyphsnus* libro 13. Disputationum.

S. I. furiosi puberi, quanquam majori annorum xvii quinque, curatorem dari oportet: cum prætor dare debet, secutus patris voluntatis manet enim ea dato curatōris apud prætorem, ut rescriptio *Dni Marci* continetur.

1. ¶ His consequens est, vt, & si prodigo curatorem dederit pater, voluntatem eius sequi debet prætor, cūque dari curatorem. Sed vñruum omnium: an ita, si futurum oportet, ut nisi pater aliquid testamento cauisset, prætor ei bonis interdicturus esset, & maxime si filios habeat iste prodigus?

2. ¶ Potuit tamē pater & alia prouideret nepotibus suis, si eos iuvenis heredes esset, & exheredasse filiumque, quot sufficeret, alimentorum nomine, ab eis certum legasset, addita causa necessitateque iudicij sui, aut si non habuit in potestis nepotes, quoniam emancipato, iam filio nati suis, sub condicione eos heredes institueret, ut cōtanciparentur à patre prodigo.

3. ¶ Sed quid, si nec ad hoc confessurus esset prodigus? & sed per omnia iudicium testatoris sequendum est, ne quem pater vero consilio prodigum creditit, cum magistratus, propter aliquid fortis vñruum idoneum putauerit.

7. *Gaius* libro primo de Manumissionibus.

Curator furiosi nullo modo libertatem praestat, cre potest: quod ea res ex administratione non est, nam in tradendo ita res furiosi alienat, si id ad administrationem negotiorum pertinet, & ideo si donandi causa alienet, neque tradiditio quicquam valebit: nisi ex magna vñtilitate furiosi hoc cognitione iudicis faciat.

Ee 4.

DIGESTORVM SEV PANDE
CTARVM PARS QVINTA
Liber vicensimus octauus.

QVI TESTAMENTA FACERB
possunt, & quemadmodum testa-
menta faciunt.

Mofitius libro 2 Pandectarum.
Est testamentum est voluntatis no-
strae iusta sententia de eo, quod
quis post mortem suam fieri ve-
lit.

2. Labeo libro 2 posteriorum Iauo-
lengi Epitomatorum.
Neo, qui testatur, eius temporis, quo testa-
mentum facit, integritas mentis, non corporis sanitas
exigenda est.

Pomianus libro 14. Questionum.
Testamentum factio non priuati, sed publici iuris
est.

4. Gaius libro 2. Institutionum.

Si queramus, ut valent testameptum, in primis
Sanimaduerte debemus, an si, qui fecerit testa-
mentum, habuerit testamentum factioem: deinde, si
habuerit, requiremus an secundum regulas iuris
civiliis testatus sit.

5. Ulpianus libro 6. ad Sabinum.

Aqua arte testamenrum vel masculi, vel feminis
facere possunt, videlicet, verius enim masculis
quidem quarum decimum annum spectandum: in
feminis vero duodecimum completum. Vtrum au-
tem excelsissime debeat, quis quarumdecimum an-
num, ut testamenrum facere possit, sufficit com-
plexus proponere aliquem Kalendis Januarii natum,
testamenrum, ipso natali suo fecisse quartodecimo
anno, an valeat testamenrum? dico valere, plus ar-
bitror: etiam si pridie Kalendarum fecerit post sex-
tam horam noctis, valere testamenrum, iam enim
complexis videtur annum quartumdecimum, ut
Marciano videtur.

6. Gaius libro 17 ad Edictum Provinciale.

Vi in potestate parentis est, testamentum faciendo
quis non habet, adeo ut, quamvis pater ei per-
mittat, nihil magis tamen iure testari posse.

1. Sordus, mutus, testamenrum facere non po-
ssunt, sed si quis post testamenrum factum, yale-
dine, aut quolibet alio casu, mutus, aut surdus esse
experit: ratiu[n]o nihil minus permanet testamen-
tum.

7. Aemilius Maccus libro 1. ad Legem vicen-
tiam hereditatum.

Si mutus, aut surdus, ut licet sibi testamenrum
facere, a principe imperauerit: valere testamen-
tum.

8. Gaius libro 17. ad Edictum Provinciale.

Etiusque apud hostes est, testamenrum, quod ibi
fecerit, non valens, quamvis redierit.

1. Si Qui aqua & igni interdictum sit: eius nec
illud testamenrum valens, quod ante tecum: nec id
quod potest fecerit bona quoque, que tunc habuit,
cum damnarentur, publicabundur: aut, si non videantur
eius, quod ad eum.

2. In insulan deportatis in eadem causa sunt.

3. Sed relegati in insulan, & quibus terra Italia-
ca & sua provincia interdictur, testamentum facien-
di ius retinet.

4. Hi vero, qui ad ferrum, aut ad vestias, aut in
metallum damnantur, libertatem perdunt: bonorum
corum publicantur, unde appetit, amittere eos te-
stamenti factioem.

9. Ulpianus libro 45. ad Edictum.

Si quis, post accusationem, in custodia fuerit de-
functus, indemnatus: testamenrum eius valebit.

Qui test. fac. possunt, &c.

nos liber factio decesserit, quia nulla sunt tabule
testamenti, quas ita fecit, qui testamenti faciendo
facilitate non habuerit.

20. Plautius libro 1. ad Sabinum.

Quid testari non possint, nisi eis permittatur
potestate. **12. Iulius** libro 42. Digestorum.
Ego Cornelius testamento corrum, qui in hostium
potestate decellerint, perinde confirmantur, ac si
hi, qui ea fecerint, in hostium potestate non per-
uenissent & hereditas ex hi eodem modo ad vnu-
quemque pertinet, quare seruus heres scriptus ab
eo, qui in hostium potestate decellerit, liber & her-
es erit: seu velit, seu nolunt, et non propriè ne-
cessarij heres dicatur, nam & filius eius, qui in
hostium potestate decellerit, in iuriis hereditati obli-
gatur: quamvis sius heres dici non possit, qui in
potestate morientis non sit.

13. Marijanus libro 4. Institutionum.

Vi a latronibus capiti sunt, cum liberi manent,
possunt facere testamenrum.

14. Item qui apud exteros legatione funguntur,
potest facere testamenrum.

2. Si quis in capitali criminis damnatus appelle-
lauerit, & medio tempore, pendente appellatione,
fecerit testamenrum, & ita decesserit: valere eius te-
stamenrum.

14. Paulus libro 2. Regularum.

Qui in testamento domini manus suis est, si es-
se hereditatem, testamenrum facere non potest: ille
ceteri paterfamilias, & sui iuris est, nam, qui incer-
tus de statu suo est, certam legem testamenrum di-
cere non potest.

15. Ulpianus libro 12. ad Edictum.

De statu suo dubitantes, vel errantes, testamen-
tum facere non possunt: vt Diuus Pius recri-
psit.

16. Pomianus libro 5. Singulari Regularum.

Filius familias, & seruus alienus, & potius, &
surdus, testamenrum faciendo dicuntur, licet
est enim testamenrum facere non possint: a Diuino
ex testamento vel sibi, vel aliis acquirere possint.

1. Marcellus nat. **Varius** quoque testamen-
tum faciendo habet, licet testamenrum facere non po-
test: ideo autem habet testamenrum sibi: quia
potest sibi acquirere legatum, vel iudeicommissum,
nam etiam compotibus mentis personales actiones
etiam ignorantibus adquiruntur.

17. Paulus libro 5. Testarum.

In aduersa corporis valitudine mente captus, & co-
tempore testamenrum facere non potest.

18. Ulpianus libro 1. ad Sabinum.

Is, cui legi bonis interdictum est, testamenrum fa-
cere non potest: & si fecerit, ipsi iure non valebit.
Quod tamen interdictio vetustus habuerit te-
stamenrum, hoc valebit. Merito ergo nec tamen ad
testamenrum adhiberi poterit, cum neque testa-
menti factio habeat.

1. Si quis ob carmen famosum damnatur: sena-
tus consilium expressum est, ut incepitib[us] sit: ergo,
nec testamenrum facere poterit, nec ad testamen-
tum ius retinet.

2. Si vero, qui ad ferrum, aut vestias, aut in
metallum damnantur, libertatem perdunt: bonorum
corum publicantur, unde appetit, amittere eos te-
stamenti factioem.

9. Ulpianus libro 45. ad Edictum.

Si filius familias, aut pupillus, aut seruus tes-
tabularum fecerit, signaverit: secundum
bonorum posselio dari non potest: licet sibi
seruus sui iuris, aut pupillus, publico, aut ser-
uus.

intermisere, quod(s) aliquid pertinet ad testamen-
tum faciendo, testamenrum non vitatur.

22. Idem libro 39. ad Edictum.

Ad testium numerum simul adhiberi possumus
potestate. **1. Q** Condicione testium tunc inspicere
debemus, cum signarent, non mortis tempore, si igitur
tunc signaret, tales fuerint, ut adhiberi possint:
nihil nocet, si quid postea eis contingit. **2. Si** ab
ipso testatore anulo accepero, & signauerit, tam
tu valens ipsi alieno signaverim. **3. Si** si signatur
batans ab ipso testatore, non videtur signari. **4. Si**
qui ex testibus nonem suum non adscriperit, ve-
rum tam signaverit: pro eo est, atque si adhibitus
non esset, & h[ab]e[re] multi faciunt adscriberit se, non
tamen signaverit, adhuc idem dicimus. **5. Si** signum
autem virum anulo tanquam in pressum adhibemus
an verò, & si non anulo, verum alias quadam in-
presso: variè enim homines signant, & magis obv[er]v[are]
tanquam anulo quis possit signare, dum tamen ha-
beat. **6. X**erxes, & ceteri, id est sacerdos in culpa, non signa-
tingat. **6. T** Posse & node signari testamenrum,
nulla dubitatione est. **7. T** Signatas tabulas accipi-
oportet, & si sint, quo tabulae inuolute sunt, si
gna in pressa fuerint.

23. Idem libro 4. Disputationum.

Si testamenrum, quod resignauerit testator iterum si-
gnari fuerit, sepius testi signis, non erit in perfec-
tum: sed viroq[ue] iure valebit, & ciuilis, quia prætorio.

24. Florentius libro 10. Institutionum.

Verum testamenrum pluribus exemplis consigna-
re quis potest, idque interdum necessarium est
forte si navigatur, & secum ferre, & relinquere
iudiciorum suorum testationem velit.

25. Iulius libro 5. Posteriorum Labonis.

Si quis, qui testamenrum faceret, habebit primis
nuncupatis, prius quam secundos exprimeret he-
redes, obmouisset: magis copiise eua testamenrum
facere, quam fecisse. **Varus** digestorum libro primo
seruus respondebat scripsi: itaque primos heredes
ex eo testamenrum non futuros. Labo tum hoc verū
esse existimat, si constaret, voluisse plures, cum, qui
testamenrum fecisset, heredes pronuntiare. ego nec
seruio puto aliud sensile.

26. Gaius libro 22. ad Edictum Provinciale.

Cum lege quis instabilis iubetur esse: ed per-
cipiat, ne eius testimoniu[m] recipiatur. & eo am-
plius, (vt quidam putat) ne eis ipsi dicatur testimoniu[m].

27. Celsus libro 15. Digestorum.

Domitius Labo Celsus suo salute. Quero an te-
stium numero habendum sit is, qui cum roga-
tus est ad testamenrum scribendum, idem quoque
cum tabulas scripisset, signaverit. Iubentius Cel-
sus Laboni suo salutem. Aut non intelligo, quid
sit, de quo me consulteris: aut valide stulta est con-
sultatio tua, plus enim quam ridiculum est dubita-
re, an aliquis iure tellis adhibitus sit, quoniam
idem & tabulas testamenrum scripserit.

28. Medius libro 9. Regularum.

Seruus, licet alienus, iussu testatoris testamenrum
scribere non prohibetur.

29. Paulus libro 14. Responsorum.

Ex ea scriptura, quae ad testamenrum fac-
endum parabatur, si nullo iure testamenrum

natur, pudicem agi oportere. 1. **S**Lucius Titius, cum supra sua ordinaret in ciuitate, & haberet neptem ex filia praeconciatore agentem, scriptis 24, quod in vtero haberet, ex parte heredem, quare, cum ipsa die, quo Titius ordinaret testamentum, in ciuitate, hora diei sexta, eodem die, ad Vescentem calorem, sicut sit enixa Maria masculum, an institutio heredis valeat, cum quo tempore scriberetur testamentum, iam editus esset partus. Paulus respondit, verba quidem, testamentum ad eum praeponem directa videri, qui post testamentum factum nascetur, sed si vi proponitur, eadem die, quo testamentum factum est, neptus testatoris, antequam testamentum scriberetur, omnia esset, licet ignorante testatore, tam non institutionem iure factam videri, recte responderi.

26. *Paulus libro 3. Sententiarum.*

Filius familias, si militie, ut paganus, nominatum a patre aut heres scribi, aut exigendari debet: iam subtilio editio Dini Aug. si quo cautum fuerat, ne pater filium militem exheredet.

27. *Idem libro 3. ad Neratium.*

Dicitur ex qualibet vidua natum sibi filium heredem instituire potest.

28. *Tryphonius libro 20. Disputationum.*

Filius a patre, cuius in potestate est, sub condicione, que non est in ipsis potestate, heres institutus, & in defectum conditionis exheredatus, decedit, pendebat etiam tunc conditione tam institutionis, quod exheredationis dixi, heredem eum ab intestato mortuum esse, quia dum viuit, neque ex testamento heres, neq; exheredatus fuit. Herde autem scriptio ex parte filio, coheres post mortem filii in institui potest.

1. **S**Filius familias miles de castrensi precilio fecit testamentum, habens filium in eiusdem potestate, cum militare desisset, parte eodemque anno defunctorum, quibusdam est, an rumpetur eius testamentum. Non quidem adoptauit, nec hodie ei natus est filius; nec, prior subducto a potestate suo herede, vterior successit in proximum locum. Sed tamen in potestate sui habens copit, quem non habebat. similiq; patris familias factus est, & filius eum recipit, post mortem eius, & ratione eius testamento. Sed, si heres sit institutus, vel exheredatus iste eius filius, non rumpitur, quia nullo circa eum novo factus, sed ordinata quoddam naturali, natus est potestate.

2. **S**Si quis ex certa uxori natum scribit heredem, periculum rumpendi testamentum deducit, ex alia suscepit liberis.

3. **S**Si quis in tempore, quo nondum eius viror ell poterit, testator natum ex scriptis heredem, an potest contra dicto licito matrimonio natum, heres ex testamento esse posse, queritur, veluti si scribit heredem, quib; ex Tita natus erit, quando Tita ancilla, vel minor annis virginisque es, cuius pater eius tutelam administravit, aut tutor ei ipsi suis: postea Tita viror iusta tibi fuerit, vel libertatem adeptis, aut tempore annorum virginisque, & virilis anni, & rationum allegatione, an natus heres esse possit? Nemo certe dubitat, ex Tita, quae tunc propter tenorem etatis viror duci non ponit, quando testamentum fiebat, natum postea ea virore dulca, heredem non posse. Et generaliter natus post testamentum, herede scripto, aditus est ad hereditatem: in qualicunque sive testamentum faciendo tempore sicutque postea testatori ciuiliter nupta est.

4. **S**Quid autem, si filium post testamentum natus ex bestia, sicut autem post testamentum natum ex triente scribit heredem, nec illum coharen- dem dedit, nec substituit inuicem aliud? Natus natus filius ex testamento sit heres.

29. *Scuola libro 6. Quaestionum.*

Allius sic posse institui possumos, negetes indu- mili ex eo neptu, sive que neptu, posse natum nec in decem menses proximis, quibus filius meo nasci- retur, natus a tua cristi, heredes sunt. 1. **S**Quidam recte admittendum est, duar, etiam si non ex rimat, iam editus esset partus. Paulus respondit, verba quidem, testamentum ad eum praeponem directa videri, qui post testamentum factum nascetur, sed si vi proponitur, eadem die, quo testamentum factum est, neptus testatoris, antequam testamentum scriberetur, omnia esset, licet ignorantie testatore, tam non institutionem iure factam videri, recte responderi.

26. *Paulus libro 3. Sententiarum.*

Filius familias, si militie, ut paganus, nominatum a patre aut heres scribi, aut exigendari debet: iam subtilio editio Dini Aug. si quo cautum fuerat, ne pater filium militem exheredet.

27. *Idem libro 3. ad Neratium.*

Dicitur ex qualibet vidua natum sibi filium heredem instituire potest.

28. *Tryphonius libro 20. Dispu- tationum.*

Filius a patre, cuius in potestate est, sub condicione, que non est in ipsis potestate, heres institutus, & in defectum conditionis exheredatus, decedit, pendebat etiam tunc conditione tam institutionis, quod exheredationis dixi, heredem eum ab intestato mortuum esse, quia dum viuit, neque ex testamento heres, neq; exheredatus fuit. Herde autem scriptio ex parte filio, coheres post mortem filii in institui potest.

1. **S**Filius familias miles de castrensi precilio fecit testamentum, habens filium in eiusdem potestate, cum militare desisset, parte eodemque anno defunctorum, quibusdam est, an rumpetur eius testamentum. Non quidem adoptauit, nec hodie ei natus est filius; nec, prior subducto a potestate suo herede, vterior successit in proximum locum. Sed tamen in potestate sui habens copit, quem non habebat. similiq; patris familias factus est, & filius eum recipit, post mortem eius, & ratione eius testamento. Sed, si heres sit institutus, vel exheredatus iste eius filius, non rumpitur, quia nullo circa eum novo factus, sed ordinata quoddam naturali, natus est potestate.

2. **S**Si quis ex certa uxori natum scribit heredem, periculum rumpendi testamentum deducit, ex alia suscepit liberis.

3. **S**Si quis in tempore, quo nondum eius viror ell poterit, testator natum ex scriptis heredem, an potest contra dicto licito matrimonio natum, heres ex testamento esse posse, queritur, veluti si scribit heredem, quib; ex Tita natus erit, quando Tita ancilla, vel minor annis virginisque es, cuius pater eius tutelam administravit, aut tutor ei ipsi suis: postea Tita viror iusta tibi fuerit, vel libertatem adeptis, aut tempore annorum virginisque, & virilis anni, & rationum allegatione, an natus heres esse possit? Nemo certe dubitat, ex Tita, quae tunc propter tenorem etatis viror duci non ponit, quando testamentum fiebat, natum postea ea virore dulca, heredem non posse. Et generaliter natus post testamentum, herede scripto, aditus est ad hereditatem: in qualicunque sive testamentum faciendo tempore sicutque postea testatori ciuiliter nupta est.

4. **S**Quid autem, si filium post testamentum natus ex bestia, sicut autem post testamentum natum ex triente scribit heredem, nec illum coharen- dem dedit, nec substituit inuicem aliud? Natus natus filius ex testamento sit heres.

Tunc ex eo heredem instituuntur filii docedantur, vi- uo tenet posse nascatur? ex verbis dicendum est, non tam prius testamentum, ut non solum illud primo capite docuerit, si neptu quo eo tempore institutus, quo filius non sit: verum & si viro patre nascatur, quid eni; natus non sit: tempus testamenti faciendo respectum, si sit obseruari id est ipsius, quo nascitur, nam est ita verba sunt, qui testamentum faciet, ut eni; viro sexu, si est suus heres faciatur, & con- tractum est, si patre nascatur.

13. **S**Sequentia, sicut in locum liberorum, non solum lex rumpere testamentum, & ita in- terpretari est, & filius, & nepotem, & no- nepotem habens, mortuis viro, pronosticatio suorum succedit, in sui heredes locum, non rumpit. Et viro verba se habent, si quis ex sua heredi- bus suis res offert, a omnibus causis perver- ta, quos superfluo in Galli Aquill sententia diximus, nec in fine, o, viro pare decedat, nec suc- cedens ponepos aucto mortuo r. impedit, & si super- vius patre, ac de. sicutummodo heres institutus sit, non exheredatur.

14. **S**Videandum, num hac posterior parte, si quis ex suis heredibus suis heres esse discipit, liberi eius, & ceteris locis, sicut heredes sui cedunt, possit inter relationem inducere, ut si filium apud hostes habens, neptu ex eo herede institutus, non tantum viro suo filium decedat, sed etiam post mortem, an- terquam ab hostibus reuersus fuerit, succedendo, non rumpit. nihil enim est, quod significat, et tempus, nisi quod (licet audenter) possit dicere, viro pare habens suum herem, in eis decessit, licet post mortem deceasque nec redi, nec potest redire.

15. **S**Ille casus in difficultate est, si filium habeas, & si potest nondum natum instituas, sique nascatur viro pare si o, ac mox patre decedat, non enim suis heres est tempore, quo nascatur, nec posteriori alij succedendo prohibetur videatur rumpere, quia qui in natu erit Denique & superiori capite, et licet institutus nondum natus, siue cum nascetur si erit, permitti, osteriori capite non permittit, institutus velet rumpi: neve ob eam rem minus ratum esset, quia si succedit. Porri procedere debet, ut utiliter sit institutus, (quo nullo iure potius) qui nondum natu erat, ut illo anno tamen videatur, duobus quasi capiibus legis commixtis, hoc quoque inducere le- git.

16. **S**Quare etiam, cum recepta est Julianus sententia, si nascatur neptu viro pare suo, deinde emancipetur, sive ad ins antiquum aptundus fit, posse est, quod exstitit, & si ponepos institutus, non rumpit.

17. **S**Postea addubitet quis: an istis casibus, si neptu post testamentum nascatur, viro pare suo, deinde ex eo concipiatur, sique viro pare, deinde a uno, nascatur, non poterit heres iustificari, quia pater ipsius non redit institutus est, quod minime est ex pauescendum. hic enim suis heres nascitur, & post mortem nascitur.

18. **S**Ergo & si ponepos admittetur: qui na- tus est ex nepte, postea viro filio, atque si ex eo na- tus est, adoptatur.

19. **S**In omnibus his speciebus illud seruandum est, ut filius dum nascatur, qui est in potestate, ex aliqua parte sit heres institutus, nam frustis exheredabitur post mortem suam, quod non esse necessarium in eo filio, qui apud hostes est, si ibi decedat: & in nepte certe & ponepos, quorum si liberi heredes instaurantur, institutionem summa- quam exigemur, quia possunt praeferri.

20. **S**Nunc de legi Vellea videamus, voluit, viuis nobis natos similiter non rumpere testame- nta.

21. **S**Et videatur primum caput eis spectare, qui in potestate sunt, si ipse quidem emancipatus, & con- tractus sit, si heres suus est.

22. **S**Meritis libro 2. Regularum.

23. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

24. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

25. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

26. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

27. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

28. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

29. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

30. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

31. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

32. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

33. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

34. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

35. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

36. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

37. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

38. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

39. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

40. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

41. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

42. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

43. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

44. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

45. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

46. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

47. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

48. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

49. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

50. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

51. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

52. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

53. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

54. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

55. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

56. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

57. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

58. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

59. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emancipatus, & contractus sit, si heres suus est.

60. **S**Ex parte patr. & fili. si ipse quidem emanc

nepos fuerit natus: ad rumpat testamentum & dicendum, testamentum non rumpi, cum nec exhereditari huiusmodi nepos debret ab aucto, quem pater praecebat. Planè si foris institutus omisserit hereditatem, hunc autem suo futurum heredem ab intestato, non dubitatur. Vtrumque propriis rationibus, nam adgnoscendo quidem, ls rumpit, quem nemō praecebat mortis tempore, ab intestato vero est succedit, cui ante eum alijs non est delata hereditas, non sive aucten filio delata hereditatem appetit, cum deliberaente instituto decelerit. Sed haec ita, si mortis auctempore in vicino nepos fuit, ceterum si postea conceperit, Marcellus scribit, neque vt suum, neque vt nepotem, aut cognatum, ad hereditatem vel ad bonorum possessionem possit admitti.

2. Quidam pater eius, qui mortis auctempore in vicino fuit, apud hostes erat: nepos iste, pater in eadem causa decedente, post mortem aucti succedendo, testamentum rumpit, quia supra scripta persona ei non obstat, nec enim creditur in rebus humanis suis, cum in ea causa decedat, quamquam captiuus resuersus, patris sui iniustum saceret testamentum, in eo præteritus.

3. Sive autem in ciuitate nepos fuit conceptus, sive apud hostes: quoniam datur & partui postliminium: succedendo, testamentum rumpit.

4. Succedendo itaque sui non rumpunt, sive fuerint instituti, vel exhereditati ab eo gradu, ad quem hereditatis defertur, scilicet si gradus ille valeat.

5. Quocunque autem modo parentes, præcedentes in oculata esse deficiunt: succedentes liberi, si fuerint instituti, vel exhereditati, non rumpent testamentum: sive per captiuitatem, sive per mortem, vel pœnam.

6. Tertium sit testamentum, quotiens ipsi testatoris liquid contigit, puta si ciuitatem amittat per suavitatem seruitutem, ab hostibus (verbis gratia) captus, vel si maior annis viginti venum se dari passus sit ad actum gerendum, pretiuine participandum.

7. Sed & si quis fuerit capite damnatus, vel ab hostiis, vel ad gladium, vel alia pena, quae vitam adimit, testamentum eius irrumpt: & non tunc, cum consimilis est, sed cum sententiam passus est, nam pœna seruus efficitur, nisi forte miles sit ex militari delicto damnatus. nam huic permitti solet testari, vi Diuus Hadrianus rescriptus. & credo, iure militari testabitur. Quia ratione igitur damnato ei testari permittitur, numquid, & si quod ante habuit factum testamentum, si ei permisum sit testari, valeat an vero pœna irrumpt, factum, resicendum est? & si militari iure ei testandum sit, dubitari non potest, quia si voluit id valere, fecisse id credatur.

8. Eius, qui deportatur, non statim irrumpt fiet testamentum, sed cum princeps factum comprovaverit, tunc enim & capite minitur. Sed & si de curione puniendo, vel filio, nepotice præses scribendum principi interlocutus est, non statim seruum pœna factum: licet in carcere soleant, diligenteris custodia causa recipi, nec huius igitur testamentum irrumpt, prius quam princeps de eo supplicium sumendum rescriperit, proinde, si ante decelerit, utique testamentum eius valebit, nisi mortem sibi concuerit. Nam eorum, qui mori magis, quam damnari, maluerint ob conscientiam criminis, testamentum irrita constitutione faciunt, licet in ciuitate decelerant. Quod si quis tardio virz, vel valentudini aduersus impatiens, vel iactationis, ut quidam philosophus, ea causa sunt, ut testamenta corum valeant. Quam distinctionem in militi quoque testamento Diuus Hadrianus dedit epistula ad Pomponianum Falconem, vt si quidem ob conscientiam delicti militaris mori maluit, irrumpt sit eius testamentum, quod si tardio virz, vel dolore, valere testamentum, aut si mactatio decelerit, cognatis, aut si non sint, legioni ista sint vindicanda.

9. Hi autem omnes, quorum testamenta irrita damnatione fieri diximus, prouocauerint, capite non minuantur, atque idem neque testamentum, quae ante fecerunt, irrita fient: & tunc testari poterunt, hoc

enim expissime est constitutum, nec vi estunt, quasi de statu sui dubitantes, non habere tenementum factorem. sive enim certi statu, accepisti de se intendebarat.

10. Quid tamen, si appellationem eius prætes non receperit: sed Imperator scribendo, pars remuneratur est: puto, hunc quoque suum statu, interim reinteresse testamentum irritum fieri, nam (vix oratione Diu Marci exprellum) tanet provocans, vel eius, pro quo provocatur, appellatio non fuerit recepta: præsum tamen sustinenda est, quod præceptum rescriperit ad litteras presidiis, & libellum rei cum litteris misum, nisi forte latere manifestus, vel seduo prærupus, sicut & que crucifixus, el alia iusta causagum inox prætes, litteris excusat, moram non recipiant: non pœna festinatione, sed præuenienti periculi causa, tunc evitare punire permititur, deinde scribere.

11. Quid, si quis fuerit damnatus illicet, pœna non sumptuosa testamentum eius irritum fiat, videamus, vixit decurso ad Vestas, an capite ministratur, testamentumque eius irritum fiat? & non puto: cum sententia eius non tenuerit. Ergo & si quis eius, qui non erat iurisdictio eius, damnatus acutem han entem eius non erit irritum, quemadmodum est constitutum.

12. Sed ne eorum quidem testamenta rata sunt, sed sive sunt, quorū memoria post mortem damnata est, vixit ex causa mortis, vel ex alia talla causa.

13. Quatenus tamē diximus, ab hostibus capitale testamentum irritum fieri delictum est, postliminio reuersi vires suas recipere iure postliminii, aut, si ibi decedant, lege Cornelia confirmari. Ergo & si quis damnatus capitur, in integrum indulgetur principiis sic restitutis: testamentum eius convalefecit.

14. Filii familiæ veterani sui iuri mortis patris factum testamentum irritum non fieri conflat, nam qui in iuri ad testandum de castrensi peculo, pro patre familiæ habendus est, & ideo nec emancipatio irritum fieri militis, vel veterani testamentum, verum est.

7. Ulpianus libro 10. ad Sabinum.

15. Miles iure ciuitatis fecerit, & primo gradu heredem cum scripserit, quem iure militari poterat, secundo cum, quem communis iure potest, & post annum missonis decelerant: primus gradus irritus fiet, & a secundo incipiet testamentum.

8. Idem libro 11. ad Sabinum.

16. Vrum est, adoptione vel adrogatione filii filiorum, vestimentum rumpit, quoniam sui hereditis adgnatione solet rumpit.

17. Filius cum emancipatur, vel nepos: quia una mancipatio excent de potestate: testamentum non rumpunt.

9. Pater libro 2. ad Sabinum.

18. Si pater ab hostibus cupiat, filio manente, i.e. ciuitate: reuerso eo, non rumpitur testamentum.

10. Idem libro 12. ad Vitellium.

19. Ed nec filius postliminio rediens rumpit patrum testamentum, vt Sabinus existimat.

10. Ulpianus libro 46. ad Edictum.

20. Binx tabule proferantur diversis temporibus facta, vñ pñr, alijs postea, vñque tamen septem testium signis signata, & aperi postiores vñc tabule sint, id est, nihil scriptum habentes omnino: invenientur sint, id est, nihil scriptum habentes omnino: superius testamentum non est rumpit, quod si a pñr tempore condicio adscripta est herede in pñr, veluti, si Titus consul fuit, ita est institutio herediti superius testamentum rumpit, tunc ex hoc heres esset, si vero, Titus consul non fuit, superius testamentum non est rumpit, quod si a pñr tempore condicio adscripta est herede in pñr, veluti, si Titus consul fuit, eundem exitu habent, nisi possit heres esse, & superius testamentum rumpit, si non sive possit heres esse, nec superius testamentum rumpit, si figurum au-

12. Idem libro 4. Disputationum.

Potius præterius, vnu testatore natus decelit, si, et iuriscripulitate, nimirumque subtilitate, testamentum rumpit videatur: attamen si signatum fuerit testamentum, bonorum possessionem secundum tabulas accipere heres scriptus potest, remque opinabit, vt Diuus Hadrianus, & Imperator nostre rescriperunt Idecirque legatarij, & fidicium illarum habebunt eaquez sibi relata sunt, securi. Idem & circa inuitum, & irritum testamentum erit, di endumus bonorum possesso, data fuerit eis qui tenet ab intestato auteris potest.

13. Si paganus, qui habebat iaduca testum, alius fecisset: & in eo comprehendisset, nideris hereditis committere, vt priores tabule valerent: omnino prius testamentum rumpit est quo rumpit, potest queri, an vice codicilorum est valere, & si bonis patris abstinet, licet subtiles iuris refragari videatur, attamen voluntas testatoris ex bono & ex quo tuebitur.

14. Secunda libro 5. Questionum.

Si, qui lures instituti est, a testatore adrogatur, potest dici, sicut ei factum, quia & antequam adoptetur, institutio ut in extraneo locum habebitur.

15. Tercia libro 6. Questionum.

Si ego & Titius instituti sumus, & à nobis postum exhereditatus sit, à substitutis nostris non sic exhereditatus: Titio defuncto, ne ego quidem adiro potero, iam enim propter instituti personam, à quo postum exhereditatus est, in cuius locum substitutus vocatur, a quo postum exhereditatus non est, rumpit est testamentum.

16. Sed si ego & Titius inuicem substituti sumus: quācum in parte substitutionis exhereditatus non sum mortuo, vel repudiante Titio, me posse adire, puto, & ex ase heredem esse.

17. In prima tamen specie: si viuit Titius, ne ego sine illo, neque ipse sine me adire poterit: quia incertum est, an adhuc altero omittere rumpat testamentum, itaque si uulnus adire possumus.

20. Idem libro 13. Digestorum.

Vetus Titius, integra mente vel valentudine, testamentum fecit, vt oportet, postea cum in valentudinem aduerteret, incidit, mente caput tabulas eadēm incidit, quero, an heredes his tabulis instituti adire possint hereditatem, respondit, secundum ea, quā proponerentur, non ideo minus adiri posse.

DE HIS, QVÆ IN TESTAMENTO DELENTUR, INDUCUNTUR, VEL INCUBUNTUR.

TIT. IIII.

Ulpianus libro 15. ad Sabinum.

21. In testamento legi possunt: ex inconsulto, & inducta, nihilo nimis valent, consultio, non valent. Id vero, quod nō iussi domini scriptum, inductum, deletum, vnde est, pro nihilo est. Legi autem sic accipendum: non intelligi, sed oculis perspicisci que sunt scripta: ceterum, si extremitas intelleguntur, non videbuntur legi posse. sufficit autem, si legi vilia sunt. Inconsulto delata, sive ab ipsorum, ab aliis, sed nolentibus: Induta accipendum est, si perduta sunt. 1. Quod igitur incaute factum est, pro non facto est, si legi potuit. Et ideo & si nouissime (vt solei) testamentum fuerit adscriptum. Literas, inductiones, superinductiones, si est: non videbuntur referri ad ea, quā inconsulto contigerunt. Proinde & si inconsulto superscriptis, induxit, ferebantur. & si admitti, non erunt adempta.

22. Quid si legi non possunt, quā inconsulto delata sunt: dicendum est, non deberi, sed hoc ita debet, si ante consummationem testamenti factum est. 3. Quid confutum quidem delata execptione petenti repelluntur: inconsulto vero, non repelluntur, sive legi possunt, sive non possunt. quoniam si totum testamentum non existeret, constat vaicare omnia, quae in eo scripta sunt,

10. Et si alius, sciam utrum duxit ex dudante: ut non
duxisset quadrante heretis esto: hic recte factam Institu-
tionem esse certum est: sed quis ex qua parte, in-
certum. 11. Plane erit similis, si ita institutio
facta fuerit: *Puerus* scriptum fratribus meo. Sciam
utrum duxit, sicut ego, sed hanc puto valere in-
stitutionem, quasi sub condicione factam.

12. Si heredes, iuris successores sunt, & si plures
instituantur, diuidi inter eos a testatore iuris oportet, quod si non fiat, omnes & qualiter heredes sunt.

13. Quid duo sint heredes instituti, unus ex parte
tertia fundi Corneliani, alter ex parte eiusdem fundi:
Cellus expeditissimam Sabini sententiam le-
quitur, ut detracta fundi mentione, quasi sine par-
tibus heredes scripti, hereditate porcentur. si mo-
do voluntas patris manifestissime non re-
fragatur. 14. Si quis ita scriperit: *Sic habet liber-
te*, & poterit omni libe, & heretis esto: Labeo, Neratius,
& Aristo opinantur, detracto verbo medio pote, si
moi ei & libertatem & hereditatem competere.
qua sententia mihi quoque verabitur.

15. Si quis primum ex triente, secundum ex
triene heredem instituerit, & si secundus heres non
erit, tertium ex parte heredem, si libet, secun-
do repudiante, herem habebit non solum iure sub-
stitutionis, sed & institutionis id est, iure
substitutionis, iure institutionis.

16. Si seruus cum libertate heres institutus, si sit
alienus: iuberi adire ab eo potest, cui alienatus
est, sed si redemptus sit a testatore, institutio valeret;
& necessarius heres erit.

17. Si seruus ex parte libertatem accepit, & he-
reditatem purem, si alienatus, vel manumisitus:
videamus an institutio valeat, & quidem, si aliena-
tus non esset, potest defendi institutionem valere:
videlicet veniente libertatis, quia hereditatem mora-
tur, & potest libet, & heres necessarius exstat.

18. Sed si in diem libertatis, hereditas autem sub
condicione dat, isti condicio pot diem aduenientem
exitierit: liber & heres erit.

19. Sed & si puer fuit heres institutus, liber-
tate in diem datasi sit alienatus, vel manumisitus:
dicti debet, heredem eum posse existere.

20. Sed & si non ipse seruus sit alienatus, sed
viliusfrustus in eo: que institutio valet: sed disser-
tur in id tempus, que extinguitur viliusfrustus.

21. *Paulus* libro 1. ad Sabinum.

Si alterius, atque alterius fundi pro patribus
Quis heredes instituerit, perinde habebitur, qua-
si non adiectis partibus heredes scripti essent, nec
enim facile, sed diversitate premium portiones in-
veniuntur, ergo expeditus est, quod Sabini scri-
bit, perinde habendum, ac si nec fundus, nec par-
tes nominaliter.

22. *Laclenius* libro 7. Epifularum.

Atilia fundi Corneliani heres esto mihi. Due Titi illi-
alius insula heres sunt, libebunt duo Titi sem-
issem, Attius semissem, idque Proculo placet, qui
tibi videatur respondit: vera est Proculi opinio.

23. *Paulus* libro 1. ad Sabinum.

Sed inequalibus partibus datis, ita adiectur: Quo-
re distribuimus partibus heredes scripti essent, nec
ex istis mandatis est, ex qua eis, scilicet si hoc
ante peractum testamentum scriptum sit.

24. *Ulpianus* libro 7. ad Sabinum.

Niterum huc adiectio, agri huius sunt, testato-
ris voluntatem exprimit: vixit, primus & fraris
nihil sicut heres, sunt, nam huc adiectio declarat,
omnes ex virilibus partibus institutos: ut &
Labeo scripsit, qua delecta: Iemissimi fraris filii
semissem primus haberet.

25. *Patresfamilias* distribuere hereditatem in
tota partes potest, quod voluntur, sed sollemnitas alia
distributio in 12. vincias sit. Denique, si minus dis-
tribuit, potestate iuris in hoc revoluti, vixit, si
duo heredes ex quadrante scriperit, nam heredi-
as eius, tchadna accepta, ut ex semissem, videantur
scripsi.

26. Sed si alter ex quadrante, alter ex semissem
heredes scripti sunt, qui accedit quadrante pro par-
tibus hereditariis eis adcessit.

27. Sed si excellerit in divisione 12. vincias, ex
que pro rata decreceret, vixit, me ex 12. vincias, he-
redem, & ex sex scriptis, ego hereditatis habeo
semissem, trientem.

28. Sed si duos ex alle heredes scripti sunt, alienus
ex 12. vincias, ex que distributione fuit, apud Labeo
libro 4. posteriorum queritur, & putat Labeo, & illa, ex semissem, & hoc, qui ex 12. vincias, he-
redes scripti sunt, ex semissem heredes sunt, cui sententia ad-
scentient puto.

29. Sed si duos ex alle heredes instituti, tenui
autem ex dimidia & sexta: codem libro Labeo ait, in
viginti vincias alsem dividendum: ostio laturum
ex dimidia & sexta patribus, illlos duodecim.

30. Apud eundem refertur: *Titius* ex parte unita:
deinde alle expletio, *Iacobus* ex parte sexta, in 12. vincias

31. *Laudens* libro 1. ex Cacio.

Si quis heredes ita instituit: *Titius* ex parte paterinis,
seis ex parte secundis, *Marius* ex parentibus, *Sabini*
ex parte quatuor, heres sunt, ex que pars heredem
ad institutos pertinebunt, quia testator, appella-
tionis numeris, scriptorum magis ordine, quam
modum partibus imponuisse videtur.

32. *Ulpianus* libro 7. ad Sabinum.

Titius quoque libro trigeminus refert: si quis
heredes scriperit, *Titius* ex parte dimidia: *Iace-
bus* & *Ulpianus* ex parte dimidia: ex que pars *Titius* in-
stituit, ex eadem pars *Sabini* heres esto: dubitari pos-
se, verum recte dicuntur, si quidem, si aliena-
tus non esset, potest defendi institutionem valere:
videlicet veniente libertatis, quia hereditatem mora-
tur, & potest libet, & heres necessarius exstat.

33. *Ulpianus* libro 7. ad Sabinum.

Idem codem libro scriptis: si primus ex se-
missem, secundus ex semissem primus heres non erit,
tenui ex dudante substitutus sit: sicut, quidem
quoniam esse, verum recte dicuntur, si quidem
primus adierit, ex quibus partibus habitu, si repu-
diandae sunt, quindecim partes futuras, ex quibus noue-
quidem laturum tenui, sex secundum.

34. *Ulpianus* libro 7. Digestorum.

Nam tenui & instituti & substituti personam
sustineret, tres partes institutio videtur, in ea
substitutio.

35. *Ulpianus* libro 7. ad Sabinum.

Item quod Sabini ait, si cui pars ad ista sita est,
excipiatur, duos ex quadrantibus heredes scri-
pserit, tenui fine parte, quod alii decesserit, hoc &
Labeo.

36. *Ulpianus* libro 7. ad Sabinum.

Si quis institutio heres in diem certum, vel incer-
tum: si bonorum possessorum non potest:
& tanquam heres, distrahere hereditatem.

37. Sed si bonorum possessorum non admittat, sed
coitionem trahit, tunc facile potest: (veluti
Seruus, quem in possesso habeat, manumisit, non
manumisit) hinc praetor erit pater, ut immiter e-
dictum suum illud, quo probat tempus, intra quod
potest hereditas.

38. Item si conditioni heres

potest non potest, quam in sua potestate non habe-
bit, veluti institutione collata in alterius factum, au-
gendi calum, si illa pater, consil facili facit) unde,
possessoribus creditoribus, constituit pater, nisi in-
tra certum tempus heredes optigerit, adiutorque sue-
rit, & bona defuncti creditoribus possidente iuris-
tissimum, quod regubunt, per procuratores distrahi
iussum.

39. Sed si sub conditione quis heres institutus sit,
& gravis ex alienum sit, quod ex persona crescit, & ma-
xime si publicum debitum imminet: per procurato-
rem solviendum ex alienum, scilicet cum venter in po-
sset, ne sit, ut pupillus heres tutorum non habeat.

40. Et ideo ait, causa cognitionis adiectam pro-
prietate, qui sine dilatione peregerit, esset: vel regu-
lare, vel valentiane ita impetravit, ut in ius
protectione possidente vamen defunderentur,

Titius, & *Seius*, utrue ut coram viuis heres milii es-
tis, existimo, si viisque viua, ambo heredes esse
alio mortuo, eum, qui supererit, ex alio heredem
fore.

41. *Ulpianus* libro 6. Regularum.

Quid tacita substitutio inesse videatur institutioni.

42. *Celsus* lib. 6. Regularum.

Dique & in legato codomi modo relatio senatus cen-
suit.

43. *Pomponius* libro 3. ap *Sabinum*.

Si te solum ex parte dimidia purè, ex altera sub
condicione heredem instituere, & substituere, tibi
non existente condicione, substitutum ex ea parte he-
redem fore, *Celsus* ait. 1. Sed si te heredem insti-
tuero, & deinde te sub condicione instituam
nil valere: sequentem institutionem, quia fatus ple-
na prior est, & utrumque in primo.

44. *Ulpianus* libro 7. ad *Sabinum*.

Ex facta etiam agitatio *Pomponius* & *Arrianus*
referunt, quis, va *Quis* parte relata, ita instituerit,
suum herem esto: an hoc occupare possit vacante
portionem, & *Pegasus* quidem existimat, ad eam par-
tem admitti. *Aristo* contra putat: quia huic pars e-
stet data, quia nulla est, quam sententiam & lau-
rus probat, & *Pomponius*, & *Arrianus*, & hoc iuro
vitatur.

45. *Paulus* libro 1. ad *Sabinum*.

Ita quis institutus sit, *Titius* heres esto, si secundus
heres non erit: deinde, secundus heres esto: placet pri-
mo gradu secundum esse institutum.

46. *Pomponius* libro 5. ad *Sabinum*.

Hoc articulo *Quis*que omnes significantur, & ideo
Labo scribit, ita scriptum sit: *Titius* & *Seius*
quaque eorum ex parte heredem me habentia
scriptum, heres milii esto: nisi omnes habeant scriptum
heredem testatorum, neutrum heredem esse posse,
quoniam ad omnium factum sermo referatur, in quo
potest testatoris mente, resipicet, sed humanus
est: quemadmodum, qui testatore suum heredem scri-
pserit, in tantum partem ei heredem fore, qui autem
cum non scripserit, nec ad hereditatem eius admitti-

47. *Ulpianus* libro 11. ad *Editum*.

Pignori obligatum seruum, necessarium domino
posse fieri, Imperator Seuerus rescripsit, ita tam-
en paratus his prius creditoris satisfacere.

48. *Gaius* libro 17. ad *Editum* Provinciale.

Non minus seruos, quam liberos, heredes institue-
re possumus, si modo eorum scilicet serui simi-
lari possit, hereditatem sub condi-
cionib[us] possit, verissimum potest, ut tamen virtu-
tis ex condicione pendat.

49. *Ulpianus* libro 10. Digestorum.

Et, ex parte quidem condicione, liber utique ea
Loco, quecumque loco libertas data fuerit, defini-
cie autem conditione, perinde habetur, ac si libertas
sia hereditate data fuerit.

50. *Pomponius* libro 1. ad *Sabinum*.

Si quis institutio heres in diem certum, vel incer-
tum: si bonorum possessorum non potest:
& tanquam heres, distrahere hereditatem.

51. Sed si bonorum possessorum non admittat, sed
coitionem trahit, tunc facile potest: (veluti
Seruus, quem in possesso habeat, manumisit, non
manumisit) hinc praetor erit pater, ut immiter e-
dictum suum illud, quo probat tempus, intra quod
potest hereditas.

52. Item si conditioni heres

potest non potest, quam in sua potestate non habe-
bit, veluti institutione collata in alterius factum, au-
gendi calum, si illa pater, consil facili facit) unde,
possessoribus creditoribus, constituit pater, nisi in-
tra certum tempus heredes optigerit, adiutorque sue-
rit, & bona defuncti creditoribus possidente iuris-
tissimum, quod regubunt, per procuratores distrahi
iussum.

53. Sed si sub conditione quis heres institutus sit,
& gravis ex alienum sit, quod ex persona crescit, & ma-
xime si publicum debitum imminet: per procurato-
rem solviendum ex alienum, scilicet cum venter in po-
sset, ne sit, ut pupillus heres tutorum non habeat.

54. Et ideo ait, causa cognitionis adiectam pro-
prietate, qui sine dilatione peregerit, esset: vel regu-
lare, vel valentiane ita impetravit, ut in ius
protectione possidente vamen defunderentur,

F. 2

34. Papinianus libro 1. Definitionum.

Hereditas ex die, vel ad diem non recte datur, sed, viuo temporis sublato, manet instituta.

35. Ulpianus libro 4. Disputationum.

Ex facto proponuntur quidam duos heredes scripsit, unum rerum provincialium, alterum rerum Italicarum; & cùm merces in Italia deniere solent, pecuniam misere in provincialia ad merces comparandas: que comparata sunt, vel via eo, vel post mortem, nondim tam in Itali in deinceps. Quare Vatur, merces, virum ad eum perirent, qui rerum Italicarum heres scriptus erat, an vero ad eum, qui pro provincialium. Dicebam, receptione esse, rerum heredem institui posse: nec ita inutiliter institutionem sed ita, ut officio iudicis familiæ hercuscunde cognoscens continetur, nihil amplius eum, qui ex re institutus est, quin re, ex qua heres scriptus est, contineat. Ita igitur res accipient, verbi gratia, pone duos esse heredes, institutos: unum ex fundo Cornelianum, alterum ex fundo lo Libiano: & fundorum alterum quide, si facere dorant, bonorum, alterum quadrantem. Et quidem heredes ex æquis partibus, quasi sine partibus instituti, verumtamen officio iudicis tenebantur, ut vienique eorum fundus, qui relatis est, adjudicetur, vel attribuantur.

1. ¶ Unde seio quazium, æris alieni onus pro qua parte agnoscendi debet, & resi Papinianus, cuius sententiam ipsi quoque probauit, pro hereditariis partibus eos agnoscere ex alienum debere, hoc est, pro semis, fundos etiam vice preceptionis accipiendos. Quare si forte tantum sit ex alienum, ut nihil, detraheat ea, superesse possit: consequenter dicemus, institutiones istas ex factis, nullius esse momentum. Et si forte Falcidia interueniens recisionem esset legatorum factura hinc officio iudicis recidit preceptiones istas, ut non plus quisque eorum habeat, quam esset habitus, si legatus vel alius, vel etiam preceptiones. Quid si fuerit in certum, an Falcidia interuenientia si rectissime probatur, officio iudicis causatione esse interponendas.

2. ¶ Cùm hæc sit, hac etiam institutione, de qua queritur, non est repellenda, si alius rerum provincialium, alii rerum Italicarum heres fuerit scriptus, officioque iudicis attribuentur singulis res, que adscripte sunt. Erunt tamen heredes ex æquis partibus: qui cum heredes ex æquis partibus adscripti est. Quare res facit, ut si forte in aliis facultatibus plus sit, (in Italicis forte, quā in provincialibus) in aliis minus, & æris alieni ratio virginea, dici immunitiæ eandem fieri, quam supra ostendimus. Proinde, & si alii fuerint legata relata, contributio admittenda est.

3. ¶ Rerum autem Italicarum, vel provincialium significatio, que res accipiente sunt, videndum est. & facit quidem totum voluntas definiendi, nam, quid senserit, spectandum est, verumtamen hoc intelligendum erit, rerum Italicarum significatio eas contigerit, quas perpetuo quis ibi habuerit, atque ita disponuit, ut perpetuo haberet, ceteroquin si tempore in quo transfluxit in alium locum, non ut ibi haberet, sed ut deno ad pristinum locum reuocaret: neque augebit, quod transfluxit, neque minuerit, unde transfluit. Vixit de Italicis patrimonio quasdam seruos misserat in provincialiam (forte Galliam) ad exigendum debitum, vel ad merces comparandas, recursores, si comparassent, dubium non est, quin debeat dici, ad Italicum patrimoniū eum eos pertinere debere. Ut est apud Mucium relatum, cùm fundus era legatus vel cùm instrumento, vel cùm his, que ibi sunt, ageretur enim nullum in villam à patrifamilias, non pertinere ad fundi legatum, Mucius ait: quia non idcirco illo erat immisus, ut ibi esset. Proinde si seruos sive nullus in villam, in cùm illuc summis, quia dominum offendit, quasi ad tempus regi gaus: respon-

sum est, cum ad villæ legatum non pertinere. Quare serui quidem, qui operari in agro conseruerunt, qui in alios agros reuerteantur, & quasi ab alio commode dari, in ea sunt condicione, ut ad legatum pertincentia quia non ita in agro fuerint, ut ei agro violenter destatuunt. Quae res in proposito quoque suggerit, ut Italicarum rerum esse credantur hæc res, quas in Italiad eis testator voluit.

4. ¶ Proinde & si pecuniam misere in provincialiam ad merces comparandas, & needum comparare sint: pecuniam, quæ idcirco nulla est, ut per eam merces in Italiam adueherentur, in Italicis patrimonio iniungendam. Nam & si dedicerit in provincia de pecuniis, quas in Italia exercerat, utrums & redituras: decadunt, an est, hanc quoque Italicis patrimonio esse ratione.

5. ¶ Igitur efficiere dici: ut merces quoque ita que comparata sunt, ut Romanis videntur, hæc proiecta sunt ex viuo, sive nondum, & sine sic, sive ignorante, ad eum heredem pertinere, cui Italicis res sunt adscripta.

36. Idem libro 8. Disputationum.

Si quis ita scriperit heredem. Ex qua parte Cedicilis Titius heredem scripserit, heres ejus etiam si pars in codicillis non fuerit adscripta, erit tamen heres, quasi sine parte institutus.

37. Julianus libro 29. Digestorum.

Cum in testamento ita scribitur, si filius meus me viuo morietur, nepos ex eo post mortem me natu- tui heres ejus: duo gradus heredum sunt, nullo enim calu vterque ad hereditatem admittitur. Ex quo apparet, si nepos Titius substitutus fuerit, & filii patris heres existiterit, non posse Titium vna cum filio heredem esse, quia non in priuam, sed in secundum gradum substitutus.

1. ¶ Hæc verba, Publius, Marcus, Gaius ius item sub- sumpsit, heres milibus, sic interpretata sunt, ut breviter videatur testator tres instituisse heredes, inveni- com eos substituisse, perinde ac si ita scripserit, id est, et illi, & ille institutus heredes, & substitutus sunt.

2. ¶ Qui tres filios habebat, & ita scripserit, filii mei heredes sunt. Pristinus filius meus exhibet ejus: videri potest, prima parte duos dumtaxat filios heredes in- stituisse.

38. Idem libro 30. Digestorum.

Qvi filio impuberi exheredato Pamphilum legit. Quem tenet post mortem filij ex parte heredem in- flituere eodem modo potest, quo is, qui seruum Sempronio legatum, eundem post mortem Sempronij ex parte heredem instituit. 1. ¶ Seruum testame- to heres purè scriptus, liber autem iussus est, si intra Kalendas Decembres decem dederit, si codicilli pa- rē libertatem accepit: intra Kalendas quidem ne- que liber, neque heres erit, nisi decem dederit: si in- tra Kalendas non dederit, liber ex codiciliis erit.

2. ¶ Si quis seruum suum, liberum sub condicione, heredem pure scripsisset, eumque vendidisset pen- dente conditione, nisi captioris, seruum adire heredi- tam potest, quia & constitutus institutus, & est, qui ius imperandi habet.

3. ¶ Quid si post defectum conditione rem alienatus fuisset: non potest, iussus empatoris, hereditatem adire, quia eo tempore ad eum peruenisse, quo id est, cùm institutio, inutilis fuerat. 4. ¶ Igitur cùm ser- rum sub conditione liber esse iubetur, & legatum pu- re accepit: si pendente conditione, manumisst, vel alienatus fuerat, legatum habebit, aut domino ad- quiriet: quia nullus mortis tempore conlocio liberariis extincta fuerit. si vero post defectum conditionis manumisst, aut alienatus fuerit: legatum ad irri- tum recidit. 5. ¶ Cùm vendor seruum ante tra- ditionem ab empatore pro parte heredem scriptum adire.

adire iubet, restituere coheredi serui necesse habet, quia lucrum facere eius serui iure, quem vendidit non debet. Planè non totum, quod adquirerit, restituere: sed pro ea dumtaxat pars, qua seruus coher- dem habuerit.

39. Marcellanus libro 7. Regularum.

Dest, partem d-midia n serui, & quartam hereditati- bus. Libro trigessimo digestorum Juliani Marcellus notariorum: no & id debet præstari, quo i consue- cit: non poterit, si prius, quam adire seruus par- tem hereditatis, traditum est.

40. Julianus libro 30. Digestorum.

Si pater familias Tuum, quem ingenuum esse cre- debat herede, scripserit, eique, si heres non esset, Semproniu substituerit, deinde Titus, quia seruus fuerat, usq; domini adire hereditatem spes est dici, Semproniu in partem hereditatis admitti, nam qui sit aliquis seruus esse, & eum heredem scribi, & ita libabit: si: si Sicut heres non erit, Sempronius heres ejus: intellegitur tale quod dicere, si Sicut negat ipse heres erit, negat alius scribit: at qui eum, quem liberum putat esse, heredem scripserit: hoc sermone, si heres non erit, nihil aliud intelligitur significare, quād si hereditatem vel fibi adquirerit, vel mutata condicione alium heredem non fecerit, quod adiectio ad eos pertinet, qui patrifamilias heredes scripsi, postea in servitum deducti fuerint, igitur in hoc casu seruus fieri, ut alter semis in- ter eum, qui dominus institui heredis fuerit, & sub- sistutum ex quipotibus diuidatur.

41. Pompianus libro 12. ex Variis Lectionibus.

Et hoc Tiberius Caesar constituit in persona Par-thenenij: qui, tanquam ingenuus, heres scripus, altera hereditatem: cùm esset Caesaris seruus, nam dñus hereditas est inter Tiberium, & eum, qui Par-theno substitutus erat, referit Sextus Pomponius.

42. Julianus libro 64. Digestorum.

Vi soluendo non erat, duos Apollonios liberos heredelque esse iussit, altero ante apertas tabulas testam̄ eu mortuo, non inleganter defendi pos- ter, eum qui supererit, liberum & solum necessarium hereditam fieri, quod si vterque viuus institutionem nullius esse momentum proper legem. Alii Senniā, quæ amplius quam vnum necessarium heredem fieri vletat.

43. Paulus libro 1. ad legem Aliam Senniam. Nuncem enim eos fibi obstat.

44. Alphenus libro 5. Digestorum.

Paterfamilias testamento duos heredes instituerat: eos monumetum facere iussit in diebus cer- tis: deinde ita scripserat, Qui eorum non ita fecerit, omnes cehe, edes sunt, alter hereditatem prætermis- ter, reliquias heres consulebat, cum ipse monumetum instrueret, numquid minus heres esset ob eam rem, quod coheres eius hereditatem non adierit, re- funderit, neminem ex alterius factio hereditati nequa- alligari, neque exheredari posse, sed vi quisque con- dicionem impli-ferat, quamvis nemo adierit præterea, tamen eum heredem posse.

45. Idem libro 2. Digestorum à Paulo Epitomatorum.

Si Meius water mea, & Falaia filia mea viuent, tunc milii: Lucius Titius heres ejus. Seruus respon- dit, si testator filiam nunquam habuerit, mater autē superexisteret, tamen Titius heredem fieri: quia id, quod inscriptibile in testamento scriptum est, nullum vim habet.

46. Afranius libro 2. Questionum.

Vidam, cum filiofamilias heredem institu- te, quæce velles, ne ad partem eius ex ea heredi- ate quicquam perueniret, voluntatem suam

expositum filio, filius, cùm patris offensam vereretur, petit à testatore, ne sub condicione, si è patre emas- cipatus ejus, heredem eum institueret, & imperauit ab eo, vi amicum suum heredem institueret, atque ita testamento amicus filii, ignorans testatore, heres institutus est, nec quicquam ab eo peritum est, quæ- rebaratur, si illi amicus aut adire nollet, aut adire nollet, restituere hereditatem, an fiduciommum ab eo peti posset, aut aliqua actio aduersus eum esset, & virum patris, an filio competenter respondit, etiam si manifestum sit scriptum heredem fidem suam interpositum, non tamen aliter ab eo fiduciommum peti posse, quād si ipsum testatore fidem eius se- cundum esse probaretur, si tamen cùm à filiofamilias rogaretur amicus, & aditum se hereditatem rece- pisset, & restitutum patrifamilias factio: non ab- surde dici posset, mandati actionem futuram. Et eam actionem patri inutiliter fore: quia non sit ex bona fide, id ei restituiri, quod testator ad eum peruenire noluerit, sed filio vulgarem competituram, verū vtilitem, sicutiflare placet ei, qui cùm filiofamilias esset, pro aliquo fidelius esset, ac patrifamilias factio soluisset.

47. Idem libro 4. Questionum.

Si ita scriptum fuerit, Titius, inmodum Sicut heres est: filio: Seum solum heredem fore respondit. Sed si ita, titius heres ejus, inmodum Sicut heres ejus. Idem e- rit dicendum.

1. ¶ Quidam testamento ita her- edes instituit, Titia filia mea heres ejus. Si quid mili- berrorum, me vius, mortuus, nascetur: tunc qui virilis sexus unus pluvifus nascetur, ex parte almidia & quartæ quipotem feminini sexus unus pluvifus nata erit, ex parte quartæ milii heres sit. Postulamus ei natu est, confutebatur, quod ea parte postumus heres esset.

respondit, eam hereditatem in septem partes distri- buendam ex his filiis quatuor, postulum tres habi- tur, quia filius rotus est, postumo dōdrans datus est, et quia portio amplius filii, quād postumus fer- matur, si postumus quoque nata esset: tuncum sola filia, quantum vterque postumorum habiutur essent, itaque in proprio cùm as filii, dōdrans postumus si datus, viginti vnam partes fieri: vt filia duodecim, nouem filius habeat.

2. ¶ In testamento ita scriptum est: Lucius Ti- tius ex duabus vincis, Gaius Attius ex parte una, Manius ex parte una, Seus ex partibus duabus, heres milibus. Confutebatur, quid iuriis esset, respon- dit, hanc scripturam, illam interpretationem acci- pere posse: vt Lucius Titius duas vincias habeat: ceteri autem quipotibus instituti, ex reliquo dex- tante heredes sint, quem dextantem ita diuidi ope- ret, vt Sicut quinquecum, Attius & Manius alterum quindecim habeant.

48. Marcellanus libro 4. Institutionum.

His verbis Titius hereditatis mee dominus est: Hereditate institutus est. 1. ¶ Illa institutio valeat, Filius meus in p̄fūstus, male de me meritus, heres ejus, p̄cūd enim heres institutus cum maledicto, & omnes huiusmodi institutioe recepte sunt.

2. ¶ Interdum nec cum libertate vñijer ser- uus à domina heres institutus: vt constitutione Di- vorum Scerii & Antonini significatur: cuius verba hæc sunt: Seruum adulterii accusatum, non iure te- stamento manumissum ante sententiam ab ea mu- liere videri, quæ res fuerit eiudem criminis postula- tio, rationis est, quare sequitur, vt in eundem à do- mina collata institutio nihil momenti habeat.

3. ¶ Si in parte, vel patria, vel alia simili ad- sumptione falsum scriptum est, dum de eo, qui de- monstratus sit, constet: institutio valeat.

49. Florentius libro 10. Insti- tutionum.

Si alienum seruum liberum & heredem esse, & is postea manus efficitur est, neutrum